

Ny
forskning
i

GRAMMATIK

Ny forskning i grammatik

Lisbeth Falster Jakobsen

Kirsten Jeppesen Kragh

Jan Lindschouw

Erling Strudsholm

Udgivet af:
Dansk Sprognævn.

Med økonomisk støtte fra:
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet; Institut for
Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet; forskningsgruppen Funktionel
Grammatik og Pragmatik (FGP), Roskilde Universitet og Dansk Sprognævn.

Redaktion: Lisbeth Falster Jakobsen, Kirsten Jeppesen Kragh, Jan Lindschouw
og Erling Strudsholm

Serieredaktør: Eva Skafte Jensen, esj@dsn.dk.

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2017

Sats: SIDE-1, Anne Charlotte Mouret
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISSN: 2446-1709 (onlineversion)

**Dansk
Sprognævn**

Worsaaesvej 19, 4.
DK-1972 Frederiksberg C.

Indholdsfortegnelse

<i>Viggo Bank Jensen</i> : Rasmus Rask og det italienske verbalsystem	4
<i>Merete Birkelund, Anita Berit Hansen, Kirsten Jeppesen Kragh & Jan Lindschouw</i> : Hvad kan en funktionel og variationistisk grammatik tilføre beskrivelsen af det franske sprog?	21
<i>Kasper Boye & Peter Harder</i> : Konstruktionsgrammatik, regler og funktionsbaseret struktur i neurokognitiv belysning	45
<i>Kim Ebensgaard Jensen</i> : Kan grammatiske konstruktioner have semantisk prosodi?	62
<i>Ken Farø</i> : Fra grammatikografi til metainventariografi. Funktionalistisk grammatikformidling af tysk for dansktalende	86
<i>Sune Just Christensen</i> : Om <i>så</i> og <i>der</i> som genoptagere for ekstraponerede tid- og stedsadverbialer	107
<i>Marie-Louise Lind Sørensen & Kasper Boye</i> : Lagdelt indholdsstruktur i selvstændige ytringer og direkte og indirekte ytringsgengivelse	121
<i>Henrik Høeg Müller</i> : Kodning af [\pm Distance] i spanske NP'er med event-nominaliseringer som kerneled	141
<i>Ole Togeby</i> : Tegn og deiksis	159
<i>Sten Vikner & Katrine Rosendal Ehlers</i> : <i>Sin, hendes</i> og KorpusDK	175

Rasmus Rask og det italienske verbalsystem

Viggo Bank Jensen

Abstract

The great Danish linguist Rasmus Rask (1787-1832) published a short Italian grammar in 1827. His work is analytic and discursive. In my article I shall present and discuss Rask's exposition of the Italian verbal system. I shall focus on two elements: 1) Rask's use of a Danish terminology which has some similarities with Reichenbach's system; 2) Rask's allocation of *condizionale* as an indicative tense, in contrast to a long Italian grammatical tradition of having *condizionale* as an independent mood. I shall show that Rask's consistent use of his tense terminology throws a critical light on the Reichenbach system and further argue that the study of Rask's treatment of *condizionale* can give us a basis for some clarification and inspiration in the didactics of teaching the Italian language.

Nøgleord: Rask, Reichenbach, *condizionale*, det italienske verbalsystem

1. Introduktion

Rasmus Rask (1787-1832) tillægges normalt en central rolle i den tidlige udvikling af den historiske og komparative sprogvidenskab. Hans indsats inden for romansk sprogvidenskab har traditionelt haft mindre bevågenhed, om end der i de seneste 70 år er kommet fremstillinger der fokuserer på Rask som romanist, og især som hispanist.¹ I hispanistikken har Rask siden 1946 fået en vis plads på grund af sit tempussystem for spansk, som ifølge Carlos Clavería (1946) "måske er det berømteste forlæg for Andrés Bellos analyse af betydningerne af de spanske tempora" (cit. efter (Kuhl-

1. Clavería (1946), Sletsjøe (1957), Kuhlmann Madsen (1994), samt den spanske oversættelse ved Josefa Dorta af den spanske sproglære (Rask [1824] 2001).

mann Madsen 1994); og Bellos tanker og terminologi har på dette punkt dannet baggrund for 1994-udgaven af det Spanske Akademis grammatik (Kuhlmann Madsen 1994).

Rasks italienske formlære har imidlertid ikke tidligere været underlagt en selvstændig analyse.² Det er generelt svært at finde lingvister der direkte har udtalt sig om Rasks værk om italiensk. En af de få der har ytret sig positivt om Rasks italienske formlære, er Otto Jespersen. Et sted fremhæver han Rasks fremstilling af forholdet til latin med hensyn til de vigtigste lydlove (Jespersen 1918: 63).³ Andetsteds skriver han: “som dreng læste jeg begejstret om Rasmus Rask og satte mig ved hjælp av hans grammatikker noget ind i islandsk, italiænsk og spansk” (Jespersen 1932: 7). Over for disse positive beskrivelser står Paul Diderichsens noget mere kritiske vurdering af Rasks to romanske grammatikker. Diderichsen mener at Rask skriver sine “nysproglige grammatikker” i en periode hvor han er uden videnskabelig skarphed, og at de “bliver til som hjælpemidler for hans private sproglærervirksomhed” (Diderichsen 1960: 145).

I Rasks første publicerede værk (Rask 1811) omtaler han en plan om at udarbejde grammatikker over forskellige sprog på baggrund af samme model (dog tilpasset det enkelte sprogs særkende). Som del af dette projekt udgiver han i 1824 en spansk sproglære og i 1827 *Italiensk Formlære udarbejdet efter samme Plan som den spanske Sproglære*. Bogen om italiensk mangler et afsnit om “Ordføjning”, det er baggrunden for at Rask vælger at kalde den “Formlære”.

I denne artikel vil jeg først redegøre for Rasks forudsætninger for at skrive værket og dernæst præsentere Rasks fremstilling af det italienske verbalsystem. Der vil især blive fokuseret på to forhold: 1) Terminologien. Rask bruger danske betegnelser og i forhold til de forskellige tempusformer bruger han en terminologi der har visse lighedstræk med Reichenbachs system (1947). 2) Rasks indplacering af *condizionale*. I de sidste 250 års italienske grammatiktradition indplaceres *condizionale* typisk som selvstændig modus. Rask derimod indplacerer *condizionale* som indikativtempus, men kommer i praksis også til at diskutere *condizionale*s dobbelthed. Jeg vil afrundende diskutere hvad man kan bruge Rasks beskrivelse til i dag i forhold til studiet af italiensk.

2. I en oversigt over danske italiensgrammatikker nævner Gunver Skytte (1997: 301) Rasks værk, men analyserer det ikke.

3.. Se også Bank Jensen (2016) og Basbøll & Bank Jensen (2015: 163-64).

2. Rasmus Rask og hans forudsætninger for at arbejde med italiensk grammatik

Rask bliver født i 1787 i et husmandshjem lidt uden for Odense, starter i Odense Skole (en latinskole) i 1801 og fortsætter i Odense Katedralskole. I skolen møder Rask blandt andre N.M. Petersen, der er en vigtig kilde til Rasks liv. I skolen bliver Rask undervist i latin og græsk samt tysk og fransk, men ved siden af lektionerne studerer han selvstændigt en lang række andre sprog. Han er især optaget af (old)islandsk, men allerede i skoletiden studerer han også angelsaksisk, mæsogotisk, færøsk, grønlandsk og kreolsk. Rask er tilsyneladende ikke så begejstret for det franske sprog.⁴

Rask begynder på universitetet i 1807, og fra dette tidspunkt begynder andre romanske sprog som italiensk, portugisisk og senere spansk at optræde i Rasks noter og breve. N.M. Petersen skriver ([1834] 1870: 317): “Fra 1808 af havde Rask fattet den idé, efter én plan efterhånden at udarbejde og udgive sproglærer i de vigtigste europæiske og asiatiske sprog”. I et brev fra 19. marts 1812 fortæller Rask: “jeg har sådanne arbejder over en del af dem færdige, over en del andre begyndt. Lappisk, Svensk, Engelsk, Hollandsk, Mæsogotisk, Angelsaksisk, Portugisisk har jeg omtrent færdige. Tysk, Fransk, Italiensk, Græsk, Latin har jeg begyndt og har stykker deraf færdige” (citeret efter Rønning 1887: 26). I Det Kongelige Biblioteks samling af Rasks optegnelser findes da også et par sider om italiensk der stammer fra denne periode. Disse sider handler især om høflighedsformer ved tiltale. Rask er på en syv år lang rejse (1816-23) med Asien som mål. I 1822 “på sejladsen fra Kolombo studerede han Italiensk og Fransk til tidsfordriv ... [Året efter] på tilbagereisen til Europa sluttede han sine udkast til den franske og italienske verbaltheori, samt sit udkast til den spanske gerningsordslære”, skriver N.M. Petersen ([1834] 1870: 307). I 1824 udkommer så *Spansk Sproglære efter en ny Plan udarbejdet af Prof. R. Rask* og i 1827 altså den italienske formlære. Et udkast til en fransk sproglære bliver udgivet af Rasks bror (Rask 1834-38 III: 347-382), mens en portugisisk sproglære synes at være gået tabt (Sletsjõe 1957: 42-43). Rasks optegnelser om italiensk fra denne periode fokuserer især på lydige forhold, fx minimalpar (pésca/pèsca = fiskeri/fersken) hvor distinktionen lukket/åbent e har semantiske konsekvenser.

4. Sletsjõe (1957: 42) skriver om fransk “langue qu’il n’aime pas.” (uden dog at angive kilden til denne vurdering). Men også i Fortalen (9-10) til *Italiensk Formlære* får man lidt denne opfattelse idet det fremhæves som behageligt at man på italiensk direkte kan bestemme grammatisk køn på *libro* og *libra*, til forskel fra fransk hvor Rask skriver: “hvilken Møje koster det ikke blot at lære Reglerne for Navneordenes Køn; f.E. at *livre*, en Bog, er af Hankønnet, men *livre*, et Pund af Hunkønnet.” I Rask (1818: 27) foreslår han også at man lærer italiensk før fransk.

Rasks første udgivelse er *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog* (1811), hvor han for første gang beskriver et sprogs grammatik efter sin "plan". I Fortalen tager han afstand fra en præskriptiv grammatik til fordel for en mere deskriptiv fremstilling af sprogbrugen, og der inddrages endvidere et diakront perspektiv.

Syv år efter udkommer så Rasks hovedværk *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse. Et af det Kongelige Danske Videnskabers-Selskab kronet Prisskrift* (1818). Efter en længere teoretisk-metodisk indledning beskrives en lang række sprog i et komparativt perspektiv. Italiensk og de øvrige moderne romanske sprog behandles kun flygtigt, mest udførligt i følgende citat:

“*Den romanske* [Sprogklasse] er meget udbredt, dertil hører Italiensk, Spansk, Portugisisk og Fransk, men alle disse Sprog ere mere mærkværdige for deres Uddannelse, Velklang og Skriftrigdom, end for Ælde og Oprindelighed. Det er bekjendt at de alle ere opkomne efter det rommerske Riges Fald og længe efter, da den Forvirring, som de indvandrende gotiske Folkeslag foraarsagede i det gamle latinske, begyndte at sætte sig, dog saa at det gamle Stof fik aldeles Overhaand og kun ordnede sig i en ny Form.” (Rask 1818: 159)

Efter Rasks lange rejse er der mange forventninger om at Rask vil udgive et værk om sanskrit. I stedet udkommer den spanske sproglære i 1824. De fleste samtidige omtaler af denne grammatik er derfor præget af skuffelse over at værket ikke behandler et helt andet sprog. Det har sandsynligvis haft stor betydning for at denne grammatik (og også den efterfølgende italienske formlære) er blevet "oversat" i en lang periode.

Rasks sproglige spændvidde spiller en stor rolle i den italienske formlære. Rask inddrager ofte sammenligninger med andre moderne romanske sprog, med latin og græsk, og i et vist omfang med tysk og engelsk. Rask omtaler i sin Fortale til bogen en lang række grammatikker han har benyttet sig af. De to som Rask især forholder sig til, er to tysksprogede italienskgrammatikker af Valentini (1824) og af Fernow (1804). Rask nævner ingen grammatikker fra den gængse **italienske** grammatiktradition. Generelt er Rasks fremstilling af den italienske grammatik analyserende og diskuterende, samt som nævnt præget af kontrastive indslag.

3. Kort introduktion til Rasks italienske formlære og hans begrundelser for udgivelsen

Værket har en otte siders Fortale (pagineret for sig som 5-12).⁵ Selve hovedteksten i bogen er på 74 sider + 1 rettelsesblad. Den er inddelt i to hovedkapitler (“Bogstavlære” og “Formlære”), der igen er inddelt i afsnit og underafsnit. Værket er også inddelt i paragraffer.

Bogstavslæren med regler for udtale og overgange fra latin fylder 11 sider (§§ 1-27). Formlæren indledes med en temmelig kort behandling af navneord og tillægsord (pp. 11-18, §§ 28-49), efterfulgt af et relativt langt afsnit om stedord (pp. 18-28, §§ 50-77). Bortset fra de sidste to sider handler resten af bogen om “Gjerningsordene”.

<u>Gjerningsordene hos Rask</u>	pp. 29-73	§ 78-160
Almindelig Oversigt	pp. 29-33	§ 78-85
Den åbne Hovedart	pp. 33-46	§ 86-112
Den lukte Hovedart	pp. 46-54	§ 113-130
Gjos. omskrevne Bøjning	pp. 55-64	§ 131-147
Forskjellige Arter af Gjerningsord	pp. 64-73	§ 148-160

Som det fremgår af oversigten, fylder behandlingen af verberne (“Gjerningsordene”) meget i bogen, 44 ud af 74 sider eller ca. 60 %. Halvdelen af Rasks afsnit om verber udgøres af opstilling og diskussion af konjugationsparadigmer (afsnit B og C). I min artikel fokuserer jeg på de tre øvrige underafsnit om verber, altså A, D og E.

I Fortalen giver Rask først og fremmest en videnskabelig begrundelse for udgivelsen af Formlæren. “Det lille Arbejde, som her overleveres Almenheden, er et Forsøg på at fremstille den italienske Sprogbygning efter det System, som jeg anser for det naturligste, og derfor ene rigtige i alle den japetiske⁶ Folkeæts Tungemål” (Rask 1827: Fortale: 1). Og han fortsætter to sider længere fremme: “Det har derfor længe været min Agt ... at levere Sproglærer over de forskjellige dannede Sprog af vor japetiske Folkeæt efter ét og samme System” (ibid: Fortale: 3). Det synes at være et (videnskabeligt) formål i sig selv at opstille et fælles system der kan lette sammenligningen mellem forskellige sprog. Men Rask giver også didaktiske begrundelser; det

5. Når jeg citerer fra Fortalen er det direkte markeret. De øvrige sidehenvisninger til værket gælder hovedteksten (der er nummereret 1-74).

6. “Japetisk” bruges af Rask nogenlunde som ‘indoeuropæisk’ i dag.

“letter Arbejdet med at lære Sproget betydelig” og letter “også Arbejdet med at lære de andre beslægtede Sprog overordentlig” (ibid: Fortale: 6). Og målet er at give en “kort og let overskuelig Fremstilling af den italienske Sprogbygning” til “de unge Studerende” (ibid: Fortale: 10). Rask forudsætter kendskab til latin hos sine læsere og påpeger at det italienske sprog “fordrer meget ringe Anstrængelse, når man forstår Latin”. På den måde kan det sure latinske sprogstudium via italiensk føre til læsning af fem århundreders litteratur fra “det italienske Bogvæsen”, der har frembragt “de udødeligste Mesterværker både i bunden og ubunden Stil” (ibid: Fortale: 9). Rask lægger altså vægt på at italiensk kan bruges til **læsning**. Rask lægger dog også vægt på udtale idet han i Fortalen fremhæver at han har givet en udtalemarkering, nemlig om e og o er lukket eller åbent. Rask påpeger yderligere at italiensk kan skabe sammenhæng mellem skolefagene latin og fransk fordi italiensk er tættere på latin end fransk.

4. Nyere italiensk fremstilling af paradigmet for italienske verber

Inden jeg går over til analysen af Rasks fremstilling, vil jeg kort vise et typisk eksempel på en nyere italiensk opstilling af paradigmet for de finitte former af italienske verber i aktiv. Jeg gengiver dog kun formerne i 1. person singularis (i imperativ er gengivet 2. person singularis).

INDICATIVO			
PRESENTE	IMPERFETTO	PASSATO REMOTO	FUTURO SEMPLICE
amo	amavo	amai	amerò
PASSATO PROSSIMO	TRAPASSATO PROSSIMO	TRAPASSATO REMOTO	FUTURO ANTERIORE
ho amato	avevo amato	ebbi amato	avrò amato
CONGIUNTIVO			
PRESENTE	PASSATO	IMPERFETTO	TRAPASSATO
ami	abbia amato	amassi	avessi amato
CONDIZIONALE		IMPERATIVO	
PRESENTE	PASSATO	PRESENTE	
amerei	avrei amato	ama (2. person singularis)	

Figur 1: Skematisk opstilling af finitte italienske verbalformer i aktiv (1. person, singularis), baseret på Trifone & Palermo (2007: 121).

Som det fremgår af figuren, opstilles fire modi i rækkefølgen: indicativo, congiuntivo, condizionale, imperativo.

Mario Squartini vælger i sin artikel om verbets modi i Treccanis *Enciclopedia dell'Italiano* (2011) at opstille dem i en anden rækkefølge, nemlig:

indicativo – condizionale – congiuntivo – imperativo. Condizionale er altså her placeret tættere på indicativo end congiuntivo. I artiklen fremhæver Squartini især syntaktiske **fællestræk** for indicativo og condizionale, samt syntaktiske og pragmatiske **forskelle** mellem condizionale og congiuntivo.

5. Rasks fremstilling af det italienske verbalsystem

De semantiske relationer mellem verbalformerne præsenteres først og fremmest i §§ 78-79 og 131-147. Rask behandler i §§ 78-79 de usammensatte former, først fra § 131 og fremefter de sammensatte (“omskrevne” hos Rask) former. Bortset fra diatese introduceres verbets grammatiske hovedkategorier af Rask i § 78 i denne rækkefølge: modus (“Måde”), tempus (“Tid”), aspekt (har ikke nogen betegnelse hos Rask, men introduceres via henvisning til græsk aorist og latinsk perfectum) og endelig forskellen mellem finitte former og infinitte former (“Afledsformer”). Diatese introduceres først i § 139. Rasks interlingvistiske blik for aspektforhold kommer til udtryk i følgende passus:

“Fortid er den fortællende Tid, og svarer således til den græske *aorist*, men kun halv til den latinske *perfectum*, der foruden den fortællende *Fortids* Betydning, tillige har en anden, som kunde kaldes *Förnutidens*, hvilken Italiænerne ligesom Franskmændene og vi udtrykke ved Omskrivning med *har*.” (Rask 1827: 29)

‘Fortællende’ hos Rask skal ikke forstås i Harald Weinrichs forstand (som modsætning til ‘kommenterende’), men som modsætning til ‘beskrivende’. Andetsteds skriver Rask (ibid: 60) også mere uddybende om aspektforhold, når han konkret om forskellene i anvendelsen af “Datid” og “Fortid” skriver følgende: “Datiden beskriver noget varende eller oftere gjentaget og sædvanligt, Fortiden fortæller noget overgående, som én Gang for alle er skjet, omtrent som det latinske *praeteritum imperfectum* og *perfectum*.”

Ifølge Rask (ibid: 29) har “det egentlige Gjerningsord”, dvs. det finitte verbum, “tre Måder: *den fremsættende, betingende* og *bydende*.” Det er interessant at betegnelsen for konjunktiv tager udgangspunkt i rollen som protasis i hypotetiske konstruktioner. Det spiller en vigtig rolle i Rasks diskussion af condizionale.

	Rasks termer + italiensk terminologi		Rasks termer + italiensk terminologi
parlo (jeg taler)	Nutid Presente	ho parlato (jeg har talt)	Förnutid Passato prossimo
parlavo (jeg talte)	Datid Imperfetto	avevo parlato (jeg havde talt)	Fördatid Trapassato prossimo
parlerò (jeg vil tale)	Fremtid/Efternutid Futuro (semplice)	avrò parlato (jeg vil have talt)	Förfremtid Futuro anteriore
parlerei (jeg ville tale)	Eftertid/Efterdatid Condizionale presente	avrei parlato (jeg ville have talt) [jeg ville tale]	Föreftertid Condizionale passato
parlai (jeg talte)	Fortid Passato remoto	ebbi parlato (jeg havde talt)	Förfortid Trapassato remoto

Figur 2: Rasks indikativtempora (med fjed skrift) i den rækkefølge han selv præsenterer dem.

Figuren er en skematisk fremstilling af de 10 tempora som Rask oplister under overskriften “Fremsettende Måde” (altså indikativ), jf. Rask (ibid: 30, 56). Rasks opstilling af det italienske verbalsystem er præget af tre særlige forhold: 1) han benytter danske termer, delvist udviklet af ham selv,⁷ 2) han indplacerer i skemaet condizionale-formerne som (indikative) tempusformer, 3) hans opstilling tager udgangspunkt i morfologien, så han behandler de syntetiske former for sig først, og først senere de analytiske, jf. min opstilling i skemaet. Under Rasks betegnelser har jeg angivet de mest gængse betegnelser i italienske grammatikker, jf. figur 1. Rask oversætter ikke selv eksemplerne i paradigmeopstillingerne til dansk; oversættelserne af verbalformerne er mine, og de skal tages med et vist gran salt.

Det er karakteristisk for hele Rasks analyse af tempus at han ikke færdigbehandler én verbalform ad gangen, men hele tiden relaterer til andre former af verbet. Således skriver han fx at “Fremtid” og “Eftertid” egentlig mere præcist burde kaldes “Efternutid” og “Efterdatid” da de forholder sig på samme måde til hinanden som “Nutid” og “Datid”, han holder dog fast i at kalde dem “Fremtid” og “Eftertid”. Efter at have indplaceret fire af fem “Tider” i forhold til hinanden behandler han “Fortid”, altså det der normalt kaldes ‘passato remoto’. Som det fremgår af citaterne i starten af afsnittet, har Rask overordnet set en udmærket forståelse af forskellen i brug mellem “Datid” og “Fortid”, og hans eksempler er også oversat og analyseret udmærket. Han bemærker tillige korrekt at distinktionen mel-

7. Diderichsen (1960: 92ff.) gør en del ud at understrege at Rask slet ikke, som det ellers fremgår af mange ODS-opslag, skal have æren for at være ophavsmand til den danske grammatikterminologi. Ifølge Diderichsen overtager Rask som regel nogle betegnelser fra tidligere grammatikere. I ODS får Rask også æren for termen “Eftertid”, der er central i denne artikel, og her er Rasks forsteret uantastet af Diderichsen, der ikke nævner termen i sin ellers fyldige gennemgang.

lem de to former er svær at fange for danskere. Ikke desto mindre er hans danske betegnelser problematiske da de ikke er ikke særlig informationsgivende om forskellen i anvendelse af de to former. Hvis Rask vil benytte en ren tids- eller rækkefølge-terminologi, mangler han i sin betegnelse for 'imperfetto' et element der indebærer samtidighed, til forskel fra Andrés Bello (jf. Kuhlmann Madsen 1994: 197, 211).

Rask argumenterer for at alle de omskrevne tider skal benævnes "efter den Tid, hvori Hjælpeordet sættes, blot med foransat för, fordi den tilføjede Tillægsform er forbigangen, og medfører det Begreb, at Gjærningen er skjet förend den Tid, Hjælpeordet tilkjendegiver" (ibid: 55).

Ifølge Rask er forskellen mellem de omskrevne og de simple tidsformer om tiden er *løbende* eller *udløben*. "Det kommer nemlig ikke an på Gjærningens fuldkomne Tilendebningelse, ej heller på Tidsrummets Længde, men blot om det er udrundet eller indeværende" (ibid: 59). Han analyserer eksemplet *Il D. di G. arrivò jeri l'altro e oggi mi ha favorito di venire a vedermi*,⁸ som han selv oversætter: "Hr. D. af G. ankom i forgårs, og har idag været så artig, at komme og se til mig". Rask analyserer eksemplet på den måde at *arrivò* står i simpel Fortid fordi tidsrummet "i forgårs" er udløbet, mens *ha favorito* står i Førnutid fordi "idag" er løbende tid; og påpeger at det svarer til dansk sprogbrug, jf. hans oversættelse. Det er væsentligt at Rasks eksempler indeholder tidsadverbialer som analysen af verbalformerne kan knyttes til. *Jeri l'altro* i den første sætning angiver klart en "udløben tid" (og derfor brug af "Fortid"), mens *oggi* i den anden sætning angiver at denne er "løbende tid" og derfor ud fra Rasks præmisser skal have "Førnutid".

Rasks analyse er ikke så forskellig fra hvad en moderne analyse kunne finde på at sige. Jeg vil dog nævne at Rasks analyse kun passer på klassisk italiensk litteratursprog, men ikke forholder sig til den udbredte standard i norditaliensk hvor *passato remoto*s funktioner er overtaget af *passato prossimo*, der således her har to funktioner, lidt jævnfør den latinske *perfectum*, som Rask selv refererer til i citatet ovenfor. Det anførte eksempel peger også på at Rask ikke er bleg for af og til at bruge ældre eksempler.

Med hensyn til *condizionale*formerne forudsætter Rask at man kan benytte den simple nutidsform ("Eftertid" hos Rask) til at angive fortids fremtid. Fortids fremtid-anvendelsen er på italiensk i dag kun knyttet til den sammensatte form, på Rasks tid var den stadig i vidt omfang, i al fald

8. Eksemplet stammer oprindeligt fra Guido Bentivoglio (1579-1644), Rask har det nok fra Valentini (1824: 310-11).

i litteratursproget, knyttet til den usammensatte form.⁹ Det er i det sidste Rask tager udgangspunkt i sin teoretiske analyse, han halter altså lidt bagud i forhold til sprogudviklingen, hvilket også viser sig i hans eksempelanvendelse.

6. En sammenligning af Rasks fremstilling med andre tempora-inddelinger

I det følgende vil jeg sætte Rasks fremstilling i forhold til Steen Vikners omtale af forskellige 8-tempora- og 9-tempora-inddelinger – med Reichenbach som primært eksempel på sidstnævnte (Vikner 2003).

Som omtalt ovenfor skriver Rask: “Fremtid og Eftertid forholde sig til hinanden ligesom Nutid og Datid og skulde kunne kaldes *Efternutid*, *Efterdatid*,” (Rask 1827: 29). Med udgangspunkt i dette citat og den øvrige fremstilling kunne man skematisk fremstille Rasks tempora på følgende måde:

Indikativ-systemet	<u>Førtidigt</u>	<u>Samtidigt</u>	<u>Før-eftertidigt</u>	<u>Eftertidigt</u>
<u>Nutidsakse</u>	Førnutid Passato prossimo	Nutid Presente	Førfremtid Futuro anteriore	Fremtid(=Efternutid) Futuro
<u>Fortidsakse</u>	Førdatid Trapassato prossimo Førfortid Trapassato remoto	Datid Imperfetto Fortid Passato remoto	Før-Efter(da)tid Condizionale passato/composto	Efter(da)tid Condizionale presente/semplce

Figur 3: Rasks fremstilling i skema baseret på to tidsakser

“Datids”- og “Fortids”-formerne er indplaceret i samme rubrik da Rask behandler dem parallelt i forhold til fortidsaksen. Mens Rasks inddeling således nogenlunde synes at svare til de 8-tempora-inddelinger som Vikner henviser til,¹⁰ så er der ikke så markante ligheder mellem Rasks tempus-**terminologi** og terminologien i de seks 8-tempora-fremstillinger. Især er

9. Det er relevant i denne sammenhæng at Rasks italienske grammatik udkommer nogenlunde samtidig med *I promessi sposi* af Alessandro Manzoni, der bruger begge condizionaleformer til at angive fortids fremtid. Brambilla Ageno (1964: 350) påpeger at Manzoni mest typisk bruger condizionale semplice til at angive fortids fremtid.

10. Det drejer sig om Mikkelsen (1911), Jørgensen (1964), Weinrich (1964), Vikner (1985), Thieroff (1992: 59), Kamp & Reyle (1993: 601).

det påfaldende at ingen af dem har et generelt “Efter”/ *posterior*-begreb, men bruger forskellige versioner af “futurum” hvilket har en lidt mere afgrænset betydningszone.¹¹

Rasks tempus-terminologi minder derimod på vigtige punkter om Reichenbachs, og jeg har derfor fundet det interessant at undersøge om Rasks analyse kan bruges til at problematisere Reichenbachs analyse. Det er vigtigt at understrege at terminologien er et vigtigt punkt hos Reichenbach; han bringer således (1947: 297) et skema med to kolonner: *New Name* over for *Traditional Name*. Generelt erstatter han “perfect” med *anterior* (svarende til Rasks “før”), derudover indfører han begrebet *posterior* (svarende til Rasks “Efter”).

I figur 4 bringer jeg et skema der viser fællestræk mellem Rasks og Reichenbachs terminologi. Rask kalder den sammensatte *condizionale* for “Førefter(da)tid”. Hvis man tager Rasks betegnelse “Førefter(da)tiden” på ordet, findes der ikke en plads til den i figur 4. Problemet ville selvfølgelig kunne “løses” ved i stedet for “Eftertid” at bruge den sammensatte *condizionale* form som nu i praksis er den gængse. Under alle omstændigheder afslører Rasks logik et punkt som Reichenbach ikke behandler, nemlig at man kan udtrykke en ‘førefremtid i fortiden’,¹² på italiensk altså en *futuro anteriore* transponeret til fortiden.¹³ Normalt udtrykkes dette med en form “lånt” fra konjunktiv, som fx: *Marco mi ha detto che sarebbe andato al cinema quando **avesse finito** i compiti* (Marco fortalte mig at han ville gå i biografen når han **var færdig** med sine lektier), men Rasks “Førefter(da)tid” kan faktisk også optræde i denne position som det fremgår af følgende eksempel nedenfor: *Sapevo che quando si **sarebbero messi** a cantare, qualcuno del tavolo avrebbe gridato ...* (Jeg vidste, at når de **gav** sig til at synge, ville nogen ved bordet skriige ...).¹⁴

11. Hos Vikner selv kan man dog se en terminologisk ændring fra 1985 til 2003, nemlig med hensyn til betegnelserne for de tre træk hans 8-delning bygger på: I Vikner (1985: 94) er det [+/-Past], [+/-Future] og [+/-Perfect], i 2003 er [+/-Future] blevet byttet ud med [+/-Posterior]. Denne ændring indebærer dog ikke at “post” indgår i hans tempusbetegnelser.

12. ‘maskeret futurum exactum’ (Hyllested & Østergaard 1966: 167), ‘futurum pluskvamperfektum’ (Vikner 2003: 92 ff.).

13. Vikner (1985: 82, 2003: 92) peger på det samme problem hos Reichenbach. Matzen (1893: 279 ff.) som er et af Vikners andre eksempler på 9-tempora-inddeling (og som i øvrigt bruger en terminologi der ligger meget tæt på Rasks), demonstrerer i praksis at han er opmærksom på dette problem ved i to noter til 9-punkts-skemaet at supplere med en “Før-Efterfortid” og tilmed bringe to eksempler.

14. Eksemplet er fra Bach & Schmitt Jensen (1990: 547).

Her kan *avrebbe gridato* opfattes som fortids fremtid (“Eftertid”) og *sarebbero messi* som fortids førfremtid (“Førefertid”). I forhold til Rasks benævnelser er der dog mindst to problemer: der hvor der ifølge Rask skulle være “Eftertid”, er der også “Førefertid”, og eksemplet afspejler en undtagelse i verbalsystemet.

Indikativ-systemet	<u>Fortidigt</u>	<u>Samtidigt</u>	<u>Eftertidigt</u>
<u>Fremtidsakse</u>	Førfremtid Futuro anteriore <i>Anterior future</i>	Fremtid Futuro <i>Simple future</i>	--- Ikke som fleksiv <i>Posterior future</i>
<u>Nutidsakse</u>	Førnutid Passato prossimo <i>Anterior present</i>	Nutid Presente <i>Simple present</i>	Fremtid(=Efternutid) Futuro semplice <i>Posterior present</i>
<u>Fortidsakse</u>	Førdatid Trapassato prossimo Førfortid Trapassato remoto <i>Anterior past</i>	Datid Imperfetto Fortid Passato remoto <i>Simple past</i>	Efter(da)tid Condizionale presente/semplice <i>Posterior past</i>

Figur 4: Et “Reichenbach-skema” baseret på Rasks fremstilling.

Figur 4 fremstiller det italienske tempus-system i indikativ i Rask-udgave som det kunne fremstilles ud fra et Reichenbach-inspireret skema. Rasks betegnelser er angivet med fede typer, Reichenbachs med kursiverede. Som nævnt i forbindelse med figur 3 er princippet i figur 4 ikke den mest oplagte måde at skematisere Rasks fremstilling, men jeg tillader mig at gøre det alligevel, da det fremhæver terminologi-overensstemmelserne.

Nogle kommentarer til figur 4: 1) Rask prøver ligesom Reichenbach med en rent temporal terminologi vedrørende skemaets former; den traditionelle terminologi (jf. figur 1) inddrager typisk både tempus, aspekt og modus. 2) Det italienske sprog tvinger Rask til dobbeltformer på fortidsaksen. 3) Den i denne artikels sammenhæng mest interessante terminologi-overensstemmelse mellem Rask og Reichenbach er brugen af “Efter”/*posterior*, som behandles uddybende i artiklens afsnit 7. 4) Der er tre vigtige forskelle mellem de to fremstillinger: a) Rask har ingen eftertidighedskolonnes på fremtidsaksen; b) i skemaet er der ingen plads til Rasks forståelse af sammensat konditionale som en (Førefter(da)tid); c) mens Reichenbach opfatter *simple future* og *posterior present* som to forskellige tempora (der på engelsk tilfældigvis har samme form), så skriver Rask direkte at “Fremtid” burde kaldes “Efternutid”, Rask må vel derfor siges at opfatte det som et og samme tempus (hvilket i parentes bemærket også problematiserer mit forsøg på her i figur 4 at give en fælles skematisk fremstilling hvor det er placeret begge steder).

Som det er fremgået af dette afsnit, kan en læsning af Rasks knap 200 år gamle analyse give anledning til at sætte spørgsmålstejn såvel ved terminologien i 8-tempora-inddelingerne som ved nogle af principperne i Reichenbachs 9-inddeling.

7. Futuro og condizionale (“Fremtid” og “Eftertid”) hos Rask

Et af de interessante punkter i Rasks analyse er hans påpegning af en parallel semantik for futuro og condizionale via forstavelsen “Efter-”, altså “Efternutid” og “Efterdatid”. I dette afsnit vil jeg nøjere udrede Rasks behandling af disse former.

Rask har enkle og passende eksempler på anvendelse af “Fremtid” og “Förfremtid”: *vedremo che effetto ne seguirà*, oversat med “vi ville se, hvad Virkningen deraf vil blive”, *tre giorni ancora, e Odoardo sarà partito*, oversat med “tre Dage endnu og Odoardo vil være rejst” (Rask 1827: 62). Derimod er der hos Rask ingen eksempler på en “ren” fortids fremtid, alle hans eksempler indeholder noget modalt. Som eksempel på “Eftertid” giver Rask eksemplet *chi l'avrebbe mai detto?* (med oversættelse og kommentar af Rask: “hvem skulde nogensinde have sagt det? (nemlig för, da man endnu ikke havde set det)” (ibid: 62). I Rasks annotationer (Rask 1827ann: 62) retter han senere (korrekt) sig selv og skriver at *avrebbe detto* er Föreftertid. Han mangler dog stadig et condizionale-eksempel uden modalitet.

Længere fremme i teksten forklarer Rask at “Eftertid” også bruges i betingede sætninger, der afhænger af betingende. Han bringer eksemplet *che sarebbe di me, s'io non potessi vederla piu!*, med oversættelsen “hvad vilde der blive af mig, dersom jeg ikke kunde se hende mere!”, og skriver så: “Man kunde kalde dette en *betinget* Fremtid, når man blot ikke forblande det med *betingende* Måde” (ibid: 63). Man ser altså hvordan hans terminologiovervejelser både bliver knyttet til sætningsanalysen og til didaktiske overvejelser. Han er, som det ses, lidt på vagt over for betegnelsen “betinget Fremtid” fordi den kan forveksles med “betingende Måde” (= konjunktiv).

Den sidste præcisering er vigtig. I den italienske formålære bringer Rask ikke direkte begrundelser for indplaceringen af condizionale under indikativ. Det gør han derimod i den spanske grammatik (Rask 1824). Her påpeger han i Fortalen at hans inddeling af “Tiderne og Måderne” er anderledes end hos den franske grammatiker Charlumeau de Verneuil, og i en polemik mod franskmænd argumenterer Rask for en klar distinktion mellem condizionale og konjunktiv, en distinktion der absolut ikke var indlysende

i Rasks samtid. Den ellers meget vidende og grundige tyske grammatiker Fernow (1804) kalder fx de to *condizionale*-former for ‘Futuro condizionale, congiuntivo’ og ‘Futuro perfetto condizionale, congiuntivo’.¹⁵

Rask understreger hvordan det er vigtigt at skelne den **betingende** sætning, der indeholder betingelsen, fra den fremsættende, der skal stå i indikativ selv om den ofte er **bettinget**. På baggrund af en analyse af to eksempler konkluderer Rask at “Eftertid”/ “den betingede Fremtid” hører til “frem-sættende Måde”. Rasks analyse er ikke helt præcis, men kernen synes at være at *condizionale*-formerne syntaktisk optræder som verbal i hovedsætninger ligesom indikativformerne, mens konjunktiv optræder som verbal i underordnede ledsætninger (Rask 1824: 170). På den måde svarer Rasks argumentation meget til Squartinis ‘syntaktiske parallelisering’ mellem indikativ og *condizionale* (jf. afsnit 4), og Rask understreger således at *condizionale*-formerne ligger tættere på indikativformerne end konjunktivformerne gør, i overensstemmelse med Squartinis rækkefølge i oplistningen af modi, men i modstrid med de gængse paradigmatiske opstillinger: indikativ, konjunktiv, *condizionale*, imperativ (jf. figur 1).

Rasks indplacering af *condizionale* under indikativ er ikke uden problemer. Men hans stræben efter konsekvens og hans diskuterende tilgang får sat fokus på centrale problemstillinger. Hans skema og terminologi fanger bedre end mange andre fremstillinger *condizionale*-formernes dobbelthed. Med termerne “Eftertid” og “bettinget Fremtid” indplacerer han relevant *condizionale*-formerne syntaktisk og semantisk i forhold til andre modi. Med forstavelsen “Efter-” har han desuden en term der inkluderer såvel den temporale betydning (fortids fremtid) som den logiske betydning, dvs. bettinget, altså logisk efter betingelsen.

8. Konklusion

Det er svært at påvise direkte indflydelse fra Rasks italienske formlære i senere grammatikskrivning. I danske italienskgrammatikker findes ingen eksplicite henvisninger til Rasks værk, generelt bruges der italienske og latinske fagtermer, eventuelt suppleret med danske termer i parentes. Rask har overordnet haft en betydning for udbredelsen af danske termer, men intet peger på at det skyldes den italienske formlære. Termen “Eftertid” optræder ikke i nogen af de danske italienskgrammatikker. I den mest

15. For uddybende sammenligning af Rasks fremstillinger med samtidige grammatikere se Bank Jensen 2013.

omfattende danske italienskgrammatik (Bach & Schmitt Jensen 1990: 455) begår forfatterne tilmed en “stor fejl” set med Rasks øjne, når de skriver “et udsagn i condizionale er ikke en påstand som man uden videre står inde for, det er *betinget* af noget andet som det *forudsætter*: betegnelsen condizionale (= **betingende** form) er derfor ganske dækkende.” Rask havde jo givetvis skrevet **betinget** form.

Eksemplet viser at Rasks værk kan give anledning til præciseringer og didaktiske overvejelser i forbindelse med italienskundervisning.

Rask får sat fokus på:

- condizionales dobbelthed som tempus og modus;
- at de to sider har noget til fælles, via forstavelsen “efter” der kan gælde både temporalt og logisk;
- at condizionale og futuro har noget til fælles, det eftertidige;
- at condizionale ud fra et funktionelt synspunkt bør placeres mellem indikativ og konjunktiv;
- at den italienske term *condizionale* er meget tvetydig, fordi den både betyder **betinget** og **betingende** og bruges både om **betingede** verbalformer og om **betingende** ledsætninger.

Henvisninger

- Bach, S. & Schmitt Jensen, J. (1990). *Større italiensk grammatik*. København: Munksgaard.
- Bank Jensen, V. (2013). *Rasmus Rask & Condizionale. En analyse af Italiensk Formlære (1827) med fokus på Rasks verbalteori*, Københavns Universitet, www.kb.dk.
- Bank Jensen, V. (2016). Rask e il vocalismo tonico nelle lingue romanze. I: *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013)*, 2 volumes. Buchi, É, Chauveau, J.P. & Pierrel, J.M. (red.). Strasbourg: Societé de linguistique romane, 1515-1526. Ses også på <http://www.atilf.fr/cilpr2013/actes/section-15/CILPR-2013-15-Jensen.pdf> (03.01.2017)
- Basbøll, H. & Bank Jensen, V. (2015). A linguistic giant between the 18th and 20th century. *Historiographia Linguistica*, Vol. 42, No. 1, 153-167.
- Brambilla Ageno, Franca (1964). *Il verbo nell'italiano antico*. Milano/Napoli: Riccardo Ricciardi Editore.
- Clavería, C. (1946). La »Gramàtica española« de Rasmus Rask. *Revista de filología española*, XXX, 1-22.

- Diderichsen, P. (1960). *Rasmus Rask og den grammatiske tradition*. København: Munksgaard.
- Fernow, K.L. (1804). *Italienische Sprachlehre für Deutsche*. Tübingen: J.G. Cottaschen Verlag.
- Hyllested, P. & Østergaard, U. (1966). *Latinsk grammatik*. København: Gyldendal.
- Jespersen, O. (1918). *Rasmus Rask*. Kjøbenhavn: Gyldendal.
- Jespersen, O. (1932). *Tanker og studier*. København: Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag.
- Jørgensen, P. (1964). *Tysk Grammatik III*. København: G.E.C. Gad.
- Kamp, H & Reyle, U. (1993). *From Discourse to Logic*. Dordrecht: Kluwer.
- Kuhlmann Madsen, J. (1994). Rask, Bello og Det spanske Akademis nye grammatik. I: *Vindue mod den romanske verden*. Skytte, G. et. al. (red.). København: Museum Tusulanum, 193-215.
- Matzen, M. (1893). *Modersmaalets Sproglære, udførligt og almenfatteligt fremstillet*. København: Gyldendal.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk Ordføjningslære*. København: Lehmann & Stage.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog* (1918-1956). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Gyldendal.
- Petersen, N.M. ([1834] 1870). Bidrag til Rasmus Kristian Rasks levned. I: *Samlede Afhandlinger I*. København: Samfundet til den danske litteraturs fremme, 217-344.
- Rask, R. (1806-1810, 1820-1832). *Optegnelser til Italiensk ved R. Rask*. Ny kgl. saml. 4° 149c.
- Rask, R. (1811). *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*. København: Schuboths Forlag.
- Rask, R. (1818). *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse. Et af det Kongelige Danske Videnskabers-Selskab kronet Prisskrift*. Kjøbenhavn: Gyldendal.
- Rask, R. (1824). *Spansk Sproglære efter en ny Plan udarbejdet af Prof. R. Rask*. København: Beekens Forlag.
- Rask, R. ([1824] 2001). *Gramática Española según un nuevo Plan* (ed. Dorta, J.). Madrid: Arco/Libros.
- Rask, R. (1827). *Italiensk Formlære udarbejdet efter samme Plan som den spanske Sproglære*. København: Schultz.
- Rask, R. (1827ann.). *Italiensk Formlære udarbejdet efter samme Plan som den spanske Sproglære*. København: Schultz. Annoteret eksemplar. Ny kgl. saml. 4° 149 d.

- Rask, R. (1834-38). *Samlede Afhandlinger I-III* (red. H.K. Rask). København: Popske Bogtrykkeri.
- Reichenbach, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Macmillan Company.
- Rønning, F. (1887). *Rasmus Kristian Rask. Et mindeskrift*. København: Schønbergs Forlag.
- Skytte, G. (1997). L'immagine dell'italiano attraverso gli esempi della grammaticografia danese. I: *Italiano: lingua di cultura europea: atti del Simposio internazionale in memoria di Gianfranco Folena, Weimar, 11-13 aprile 1996*. Stammerjohann, H. (red.). Tübingen: Narr, 299-305.
- Sletsjøe, L. (1957). Rasmus Rask romaniste. *Studia Neophilologica* XXIX, nr.1, 39-53.
- Squartini, M. (2011). Modi del verbo. I: *Enciclopedia dell'Italiano*. Roma: Treccani.
[http://www.treccani.it/enciclopedia/modi-del-verbo_\(Enciclopedia_dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/modi-del-verbo_(Enciclopedia_dell'Italiano)/) (03.01.2017).
- Thieroff, R. (1992). *Das finite Verb im Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr.
- Trifone, P. & Palermo, M. (2007). *Grammatica italiana di base*. Milano: Zanichelli.
- Valentini, F. (1824). *Neue theoretisch-praktische Italienische Grammatik für Teutsche*. Berlin: Amelang.
- Vikner, S. (1985). Reichenbach Revisited: One, Two, or Three Temporal Relations? I: *Acta Linguistica Hafniensia*, 19/2, 81-95.
- Vikner, S. (2003). Tempus som tre uafhængige træk. *Tidsskrift for Sprogforskning*, 1.1, 89-104.
- Weinrich, H. (1964). *Tempus. Besprochene und erzählte Welt*. Stuttgart: Kohlhammer.

Hvad kan en funktionel og variationistisk grammatik tilføre beskrivelsen af det franske sprog?

Merete Birkelund, Anita Berit Hansen,
Kirsten Jeppesen Kragh & Jan Lindschouw

Abstract (Français)

Cet article examine trois sujets de la grammaire française : le mode, les déterminants et les prépositions qui, pour les étudiants danois, posent souvent de grands problèmes de compréhension et d'acquisition. L'examen des trois sujets se veut fonctionnel mais prend également en considération des aspects variationnistes, ceci pour illustrer nos idées de la conception d'une nouvelle grammaire française destinée aux études universitaires en français. Les aspects fonctionnel et variationniste ne représentent pas la même pertinence pour la description des trois sujets examinés, mais une description fonctionnelle qui prend en considération les variations linguistiques de la langue française contribuerait à une compréhension plus nuancée de la grammaire française.

Abstract (English)

This article examines three grammatical themes in French: mode, determiners and prepositions, often challenging the acquisition of grammatical comprehension for Danish students. The approach of the three subjects is functional, but takes also variational aspects into consideration in order to illustrate our ideas of how to conceive a new French grammar intended for university students of French. The functional and variational aspects are not equally relevant for the three examined subjects, but a functional description which takes the linguistic variations of the French language into consideration would contribute to a more balanced comprehension of the French grammar.

Nøgleord: fransk, funktionel og variationistisk grammatik, modus, determinativer, præpositioner.

1. Indledning

Traditionelt har dansksprogede universitetsgrammatikker i fransk primært haft fokus på en syntaktisk tilgang til beskrivelsen af det franske sprog. Med indførelsen og konsolideringen af primært funktionelle og kommunikative tilgange til fremmedsprogsundervisningen i det danske undervisningssystem fra folkeskole over gymnasie- til universitetsniveau forekommer det os, at en syntaktisk tilgang til beskrivelsen af det franske sprog ikke længere er tilstrækkelig. Den syntaktiske beskrivelse af det franske sprog bør derfor suppleres med beskrivelser, som er baseret på funktionelle og kommunikative tilgange, hvor sprogets pragmatiske funktioner og sprogbrugernes kommunikative behov ses som udgangspunktet for de sproglige former. Dertil kommer, at en del af de dansksprogede franske grammatikker, som vi hidtil har benyttet på franskstudierne på universiteterne, ikke længere udgives: Således genoptrykkes Pedersen, Spang-Hanssen og Vikners (2000 [1980]) *Fransk grammatik* ikke længere. Rasmussen og Stages *Moderne Fransk Grammatik* udkom første gang i 1981, seneste udgave er fra 1993; den er altså mere end 30 år gammel. Nølkes *Fransk grammatik og sprogproduktion*, som oprindeligt var udarbejdet med henblik på franskundervisningen i gymnasieskolen, men som i en årrække har været benyttet på franskstudiet på Aarhus Universitet og også forsøgsvist på Københavns Universitet, har i modsætning til de to førnævnte grammatikker et funktionelt sprogsyn med fokus på sprogproduktion. Imidlertid er den ikke rettet direkte mod universitetsstuderende, hvorfor nogle områder ikke belyses tilstrækkeligt. Denne grammatik udgives nu kun som e-bog. Endelig er der en serie hæfter udarbejdet af Herslund et al. (1997-2004) under titlen *Det franske sprog*, som en del af projektet *Lingvistik og fremmedsprog*, igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd i 1993, som desværre aldrig er kommet længere end til kompendiestadiet¹.

Udover at der stort set ikke længere findes nogen dansksprogede franske grammatikker til brug for universitetsstuderende, er det karakteristisk for de hidtil anvendte standardgrammatikker i fransk, at de kun i begrænset omfang tager hensyn til den variation, der præger det franske sprog. Fransk er et af de sprog, hvor der findes meget store variationistiske forskelle mellem den formelle og uformelle sprogbrug og ikke mindst mellem tale- og skriftsprog, så store, at nogle ligefrem opfatter disse variationer som en form for diglossi (Lodge 1989).

1. Materialet er dog p.t. under digitalisering og vil blive elektronisk tilgængeligt.

Da vi så småt er i gang med at skrive en ny fransk grammatik, er det nogle af disse tanker, der har optaget os: Vi er selv rundet af den traditionelle syntaktiske måde at læse fransk grammatik på, men ser et stigende behov for at indtænke såvel funktionelle som kommunikative overvejelser og beskrivelser, ligesom vi heller ikke kan se bort fra variationistiske forskelle i fransk sprogbrug. Det betyder dog ikke, at vi i en enkelt ‘standardgrammatik’ kan tage højde for alle de forskelle, der findes mellem fransk talt sprog og fransk skrevet sprog. Desuden er vi bevidste om, at de studerende, vi nu modtager på de universitære franskstudier, ikke har gennemgået den samme grammatiske skoling som tidligere, en skoling, som ligger til grund for de få eksisterende dansksprogede franske grammatikker. Dette sidste er en didaktisk-pædagogisk parameter, som vi mener, er vigtig at indtænke i konciperingen af en funktionel standardgrammatik i fransk.

I denne artikel vil vi illustrere analyser af tre forskellige sprogkategorier i fransk, hvor vi vil vise, hvad vi mener en funktionel og variationistisk tilgang kan tilføre den traditionelle syntaktiske tilgang til beskrivelsen af fransk. Vi har valgt tre forskellige områder, nemlig modus, determinativer og præpositioner. Det er selvsagt alle store områder, og med den plads, vi har til rådighed, vil det være umuligt at gå i dybden og i detaljer med analysen af de tre valgte områder. Eksemplerne vil dog illustrere, i hvilken retning vi forestiller os at gå med vores udarbejdelse af en dansksproget fransk grammatik.

2. Modus

2.1. Tidligere fremstillinger

Hovedparten af de dansksprogede standardgrammatikker laver en overvejende syntaktisk gennemgang af moduskategorien. I indledningen til kapitlet om modus hævder Pedersen et al. (2000 [1980]: 319) eksempelvis, at “[b] rugen af konjunktiv på fransk ... først og fremmest [er] styret af syntaktiske regler”. En lignende formulering finder man hos Rasmussen & Stage (1993 [1981]: 99). De nævner, at det er “bestemte substantiver, adjektiver, verber og konjunktioner, som styrer brugen af konjunktiv”. Boysen (1992: 217) opfatter ligeledes moduskategorien som overvejende syntaktisk: “I fransk følger brugen af konjunktiv og indikativ ofte faste regler”.

Imidlertid gør alle disse grammatikere opmærksom på, at semantikken undertiden kan spille ind på modusvalget på fransk, navnlig i tilfælde, hvor begge modi kan forekomme efter det samme udtryk, fx i restriktive/attributive relatiivsætninger (1) og (2):

- (1) Ils cherchent un mannequin qui a les cheveux roux (Pedersen et al. 2000 [1980]: 329) ‘De leder efter en model, der har rødt hår’.
- (2) Ils cherchent un mannequin qui ait les cheveux roux (loc.cit.) ‘De leder efter en model, der har rødt hår’.

Dog gives der i grammatikkerne ikke nogen præcis forklaring på, hvilken betydningsændring modusalternationen medfører, og betydningsforskellen kommer heller ikke til udtryk i oversættelsen af eksemplerne til dansk, der er identisk i begge tilfælde. Boysen (1992: 217) nøjes med at konstatere, at “[k]onjunktivs betydning er vanskelig at bestemme generelt”. Eksemplet med indikativ asserterer, at den pågældende model findes, mens eksemplet med konjunktiv ikke angiver, hvorvidt denne model findes eller ej, blot at der søges efter en model, der opfylder kriteriet om at være rødhåret.

2.2. Problemet med de eksisterende grammatikkers fremstilling

Der er ikke nogen tvivl om, at modusbrugen på moderne fransk er langt mindre fri end på de øvrige romanske sprog, fx spansk og italiensk, og på tidligere sprogtrin i fransk (Lindschouw under udgivelse), hvilket til dels kan forsvare det syntaktiske udgangspunkt for de eksisterende standardgrammatikker. Imidlertid er en overvejende syntaktisk tilgang til beskrivelse af modus uhensigtsmæssig af mindst to grunde:

1. Selv i kontekster, hvor enten indikativ eller konjunktiv er den eneste mulige modus, kan man give en funktionel forklaring på, hvorfor den pågældende modus er valgt. Modusvalget skyldes således ikke sproghistoriske tilfældigheder, hvilket man kan få indtryk af, når man læser de eksisterende standardgrammatikker.
2. Det er pædagogisk uhensigtsmæssigt over for de studerende kun i begrænset omfang at inddrage semantikken/pragmatikken til beskrivelse af modus. I så fald bliver indlæring af modus reduceret til ren udenadslære for de studerende, hvilket kan virke demotiverende for dem, samtidig med at de ikke får en forståelse for, hvorfor man på fransk anvender en særegen form som konjunktiv, der kun i begrænset omfang findes på dansk.

2.3. Funktionel/kommunikativ tilgang til modusbeskrivelsen

Vi mener således, at der er behov for at supplere den syntaktiske tilgang til modusbeskrivelsen med en funktionel og kommunikativ tilgang, således at

de studerende får en forståelse for, hvad man bruger indikativ og konjunktiv til i en kommunikativ sammenhæng.

I løbet af det tyvende århundrede har der været mange forskellige bud på, hvad de to modi udtrykker, nogle mere vellykkede end andre. Nogle forskere hævder, at konjunktiv udtrykker subjektivitet og indikativ objektivitet, andre at konjunktiv udtrykker tvivl og irrealis, mens indikativ udtrykker realis, andre igen at konjunktiv udtrykker noget muligt eller kontrafaktuel, mens indikativ udtrykker noget virkeligt (se gennemgang af forskellige modusteorier i Kragh 2010: 76-87, Lindschouw 2011: 25-65). Problemet med mange af disse tilgange er, at de forsøger at give en relativt snæver betydningstilkirvning til modusformerne, som kun synes at passe på nogle af forekomsterne. Eksempelvis kan man spørge sig selv, hvori tvivlskomponenten eller den irreelle komponent ligger i (3) og (4), hvor konjunktiv snarere viser sig at udtrykke noget faktuel:

- (3) Je suis content que tu ailles mieux ‘Jeg er glad for, at du har det bedre’.
- (4) Bien qu’il pleuve, Pierre se promène au bord de la mer ‘Selvom det regner, går Pierre en tur ved havet’.

I sidste halvdel af det tyvende århundrede er der blevet fremsat en modusteori ved navn *assertionsteorien*. Den er oprindeligt foreslået af Hooper (1975) for spansk og siden anvendt på fransk, oprindeligt for kompletivsætninger (Korzen 1999, 2003), men siden også for adverbielle ledsætninger (Lindschouw 2002, 2011) og for relativsætninger (Mertz-Nielsen 2007, Jensen 2011).

Ifølge denne teori er indikativ den asserterende modus, dvs. den bruges til at præsentere sætningsindholdet som en ny information, som afsender selv kan stå inde for sandhedsværdien af (5). Derimod er konjunktiv den ikke-asserterende modus. Denne brede term kan forklare konjunktivs “modsatrettede” anvendelser på moderne fransk, dvs. både de kontekster, hvor den udtrykker noget faktuel (i.e. kendt eller præsupponeret information) (3), (4), og i kontekster, hvor den udtrykker det helt modsatte, nemlig noget non-reelt, dvs. et sagforhold, der endnu ikke er realiseret på taletidspunktet eller på et referencepunkt i fortiden (6):

- (5) Le directeur vient de me dire qu’il ne peut pas participer à la réunion cet après-midi ‘Direktøren har lige fortalt mig, at han ikke kan komme til mødet i eftermiddag’.

- (6) Je veux que tu fasses tes leçons régulièrement ‘Jeg vil have, at du laver dine lektier regelmæssigt’.

Vi mener, at dette begrebspar, asserterende/ikke-asserterende, vil kunne redegøre for hovedparten af modusanvendelser på fransk i de ledsætningstyper, hvor konjunktiv og indikativ kan forekomme, dvs. i kompletivsætninger, relativsætninger og adverbielle ledsætninger. Lad os her begrænse os til en række illustrative eksempler:

Inden for kompletivsætninger anvendes indikativ, som vi allerede har set, asserterende til at præsentere modtager for ny information, som afsender selv kan stå inde for sandhedsværdien af (jf. (5)). Konjunktiv bruges derimod ikke-asserterende til enten at præsentere kompletivsætningens indhold som præsupponeret, hvilket gælder efter følelsesudtryk og udtryk for subjektiv vurdering (jf. (3)), og som noget non-reelt, hvilket fx er tilfældet efter viljesverber (jf. (6)) og benægtede menings- og ytringsverber:

- (7) Je ne crois pas que Pierre nous rende visite demain ‘Jeg tror ikke, at Pierre kommer og besøger os i morgen’.

I restriktive relativsætninger kan assertionsteorien bruges til at redegøre for alternationen mellem indikativ og konjunktiv i eksempelparret (1) og (2), idet (1) med indikativ asserterer, at den pågældende model findes, mens (2) med konjunktiv ikke fortæller noget om, hvorvidt den pågældende model findes, blot at afsender leder efter en sådan. Konjunktiv udtrykker med andre ord noget non-reelt i denne kontekst.

I adverbielle ledsætninger er der meget lidt modusvariation på moderne fransk, idet de to modi er specialiseret til forskellige konjunktioner. Alligevel kan assertionsteorien også i disse kontekster forklare valget af modus. Eksempelvis kan den forklare brugen af konjunktiv i reale indrømmelses-sætninger, hvor konjunktiv betegner et faktum og dermed bruges med præsupponeret værdi (jf. (4)). Den kan også forklare brugen af konjunktiv i tidsledsætninger indledt af *avant que* ‘inden’ (8) og *jusqu’à ce que* ‘indtil’ (9) og i hensigtsledsætninger indledt af fx *pour que* og *afin que* ‘for at’ (10). I (8) og (9) betegner konjunktiv noget non-reelt, da ledsætningsindholdet ikke er realiseret på taletidspunktet, mens konjunktiven i (10) markerer noget non-reelt i forhold til referencetidspunktet *a parlé* ‘talte’ i fortid:

- (8) Rentre avant qu’il ne fasse nuit ‘Kom hjem, før det bliver mørkt’.
 (9) Pierre travaille jusqu’à ce que Marie soit de retour ‘Pierre arbejder, indtil Marie kommer hjem’.

- (10) Paul a parlé lentement pour que/afin que tout le monde le comprerenne ‘Paul talte langsomt, for at alle kunne forstå ham’.

2.4. *Sprogbrugsvariation*

De netop beskrevne regler for brugen af indikativ og konjunktiv tilhører det sprogniveau, der kaldes standardfransk, dvs. det register, som beskrives i grammatikker og ordbøger, og som franske børn lærer i skolen. Imidlertid er modus et af de områder inden for den franske grammatik, hvor der findes relativt stor variation blandt sprogbrugerne, navnlig i uformelt register, især i den type, der kaldes for *le français familier* eller dagligdagsfransk. Vi mener, at det er vigtigt, at en standardgrammatik i fransk omtaler nogle af de væsentligste afvigelser fra standardnormen inden for modusområdet for at give de studerende et realistisk billede af modusbrugen og gøre dem bevidste om den variation, man kan observere i praksis blandt sprogbrugerne. Disse afvigelser skyldes formentlig, at indfødte franskmænd selv kan have svært ved at følge de regler, som normative og præskriptive grammatikker opstiller, og det kan samtidig forklare over for de studerende, hvorfor det kan være svært at indlære moduskategorien som fremmedsprogsstuderende. Variation inden for modus kan både gælde tilfælde, hvor normen foreskriver indikativ, men hvor mange sprogbrugere anvender konjunktiv, fx i tidsledsætninger indledt af *après que* ‘efter at’ (11). Men det vil også vedrøre det modsatte og noget hyppigere scenarie, at sprogbrugere anvender indikativ i kontekster, hvor normen foreskriver konjunktiv, eksempelvis efter benægtede menings- og ytringsverber (12) og (13), efter viljesverber (14), i restriktive relativsætninger efter non-referentielt korrelat (15) og i indrømmelsesledsætninger, fx efter konjunktionen *bien que* ‘selvom’ (16):

- (11) euh ils décideront par exemple euh qu’un mot est accepté (...) après que dans le langage courant disons euh pratiquement tout le monde l’ait accepté (Elicop) ‘Øhh, de vil fx beslutte, om et ord er accepteret (...), efter alle, hvad skal man sige, praktisk talt har accepteret det i daglig tale’.
- (12) Je crois pas que l’âge a tant à faire avec ça (FR.003.189, cit. Poplack et al. under udgivelse: 11) ‘Jeg tror ikke, at alder har noget med det at gøre’.
- (13) “Je ne crois pas que les superteams sont bonnes pour la NBA” (Trashtalk 17.07.2016) ‘Jeg tror ikke, at superteams er godt for basketforbundet NBA’.
- (14) Fallait qu’elle répond « oui, tu peux faire trois pas de géant » (025/2186, cit. Poplack 1990: 12) ‘Hun skulle bare svare « Ja, du kan tage tre kæmpe skridt »’.

- (15) il faut savoir parler à sa clientèle et une cliente qui a une idée très arrêtée sur quelque chose qui ne lui va pas (Elicop) ‘Man skal vide, hvordan man skal tale til sine kunder og en kunde, der er fast besluttet på, at noget bestemt ikke passer til hende’.
- (16) non je peux dire que s’il y avait des anglais² ou s’il y avait des canadiens anglais ou des américains euh disons des anglo-saxons bien que je je sais que vous que vous faites des différences extrêmement [] euh subtiles ou importantes entre euh les les différents peuples (Elicop) ‘Nej, jeg kan sige, at hvis der var englændere, eller hvis der var engelsksprogede canadere eller amerikanere, øhh lad os sige, angelsaksere, selvom jeg godt ved, at I ikke laver en sådan subtil eller vigtig skelnen mellem forskellige befolkningsgrupper’.

3. Determinativer

Fransk er karakteristisk ved en meget stringent og konsekvent anvendelse af determinativer, og området volder ofte danske franskstuderende en del problemer, ikke mindst anvendelsen af den såkaldte delingsartikel, men også generelt i deres forståelse af den franske determinativsyntaks. Disse vanskeligheder skyldes bl.a., at der tages udgangspunkt i dansk, hvor vi fx finder valg mellem Ø-form og *nogle* i ubestemt pluralis,

- (17) Han elskede dyre biler
vs
(18) Det var nogle dyre biler (Hansen & Heltoft 2011: 179)

Her angiver Ø-formen *biler* som værende medlemmer af en kategori, samtidig med at de ikke er individualiserede, mens *nogle* peger på enkelte eksemplarer af gruppen. På fransk benytter man derimod artikel i pluralis i begge tilfælde:

- (19) Il aimait les voitures chères ‘Han elskede dyre biler’.

I eksempel (19) er der tale om den generiske artikel, som er en særlig anvendelse af den bestemte artikel, mens der i eksempel (20) er tale om den ubestemte artikel i pluralis:

2. Nationalitetssubstantiver skrives normalt med stort begyndelsesbogstav på fransk. Her henholder vi os til Elicops officielle transskription.

(20) C'était des voitures chères 'Det var nogen dyre biler.'

Ø-formen findes kun i særlige tilfælde, idet determinativer på fransk er nødvendige for at etablere reference, hvilket gælder såvel i singularis som i pluralis, både i ubestemt og i bestemt form.

3.1. Standardgrammatikkernes beskrivelse af determinativernes form og funktion

Der er i standardgrammatikkerne for fransk ikke nogen større uoverensstemmelser med hensyn til, hvad der opfattes som artikler, og hvilken funktion de udfylder, idet en artikel defineres som det ord, der er placeret foran et substantiv. Artikel og substantiv udgør et substantivsyntagma på konstituentniveau. På funktionsniveau er der tale om et nominalsyntagma bestående af determinativ + kerne. Følgende ordklasser kan optræde som determinativ:

Bestemte determinativer:

Bestemt artikel: *le, la, les*

Demonstrativer: *ce, cette, ces*

Possessiver: *mon, ton, son, ...*

Ubestemte determinativer:

Ubestemt artikel: *un, une, des*

Partitiv artikel (delingsartikel): *du, de la, des*

Indefinitte pronominer (artikler): *certain, tout, chaque, quelque(s), plusieurs*

Nægtende indefinitte pronominer (artikler) *aucun, nul, pas un, ...*³

Interrogativer: *quel, lequel*

3.2. Tidligere fremstillinger af delingsartiklen vs den ubestemte artikel

Fokus i det følgende vil være på den ubestemte artikel og den partitive artikel (delingsartiklen), hvis anvendelse ofte volder danske franskstuderende problemer at indlære. Traditionelt opstiller standardgrammatikkerne en række regler for delingsartiklens anvendelse på fransk og opfatter den nærmest som en ekstra ubestemt artikel.

Standardgrammatikkerne anfører, at valget af artikel afhænger af substantivets semantiske indhold, dvs. konkret/abstrakt og tælleligt/utælleligt. Dog siger Rasmussen & Stage, at den "i ental [udtrykker] en ubestemt mængde

3. Disse kan også have en pronominel funktion, hvilket vi ser bort fra i denne sammenhæng.

af noget, der ikke kan tælles; i flertal et ubestemt antal af noget, der kan tælles. (...) Delingsartiklen forekommer ved både konkrete og abstrakte substantiver” (1993 [1981]: 152-153), og de giver følgende eksempler, men forklarer ikke anvendelsen yderligere:

- (21) Je voudrais du chewing-gum, du chocolat et des pastilles de menthe. (Rasmussen & Stage 1993 [1981]: 153) ‘Jeg vil gerne have noget tyggegummi, noget chokolade og nogle pebermyntepastiller’.
- (22) Vous avez de la chance. (Rasmussen & Stage 1993 [1981]: 153) ‘De er heldig’.
- (23) Avez-vous des chambres libres? (Rasmussen & Stage 1993 [1981]: 153) ‘Har De nogle ledige værelser?’

Den ubestemte artikel “anvendes til at introducere ikke tidligere omtalte størrelser i teksten” (Pedersen et al. 2000 [1980]: 140), eller stort set som på dansk. “Den udtrykker det ikke nærmere bekendte, i ental et enkelt eksemplar, i flertal et ubestemt antal” (Rasmussen & Stage 1993 [1981]: 155). Videre siges det hos Rasmussen og Stage, at “[f]ormen i ental er lig med talordet ‘én’. Formen i flertal er lig med delingsartiklen” (1993 [1981]: 155). Nærmere forklaring gives ikke, men kan nok bruges som ‘udenadslære’, selvom det måske synes mere beskrivende end egentligt forklarende. For at give franskstuderende mere end blot en række regler for brugen af den ubestemte og partitive artikel har vi ladet os inspirere bl.a. af Riegel et al.’s *Grammaire méthodique du français* (2009 [1994]) og Herslund (1997) *Fransk som klassifikatorsprog*, hvis udgangspunkt er at opfatte de franske ubestemte artikler som en slags klassifikatorer.

Ifølge standardgrammatikkerne er brugen af de ubestemte artikler på fransk tæt relateret til den semantiske kategori, som substantivet tilhører, dvs. om substantivet tilhører gruppen af konkrete eller abstrakte substantiver, og om der er tale om tællelige eller utællelige substantiver.

3.3. En funktionel/kommunikativ tilgang til beskrivelsen af delingsartiklen og den ubestemte artikel

I modsætning til hvad man kunne forledes til at tro ifølge standardgrammatikkerne, fordeles artiklerne imidlertid ikke automatisk, således at tællelige, heterogene substantiver kombineres med den ubestemte artikel *un* og utællelige, homogene substantiver med delingsartiklen *du* eller *de la*. Artiklens funktion er at markere substantivsyntagmet med hensyn til +/-homogenitet: delingsartiklen anvendes til at udtrykke +homogenitet: *du vin* (dvs. ‘vin’

som masse) og den ubestemte artikel til at udtrykke –homogenitet: *un vin* (dvs. ‘vin’ som type). Alle substantiver kan således i princippet kombineres med begge artikler, men valget afgøres af det indhold, substantivet i den pågældende kontekst skal tillægges. Fransk skelner således ikke leksikalsk mellem tællelige og utællelige substantiver, men substantiverne har derimod brug for en ekstern betydningskomponent for overhovedet at kunne angive den relevante denotation (jf. Herslund 1997: 39). For at skabe et ubestemt substantivsyntagme bliver et ubestemt determinativ på fransk dermed altid nødvendigt, hvad enten det er den ubestemte artikel *un*, som tilfører substantivet status af en enhed, eller delingsartiklen *du*, som tilfører substantivet status af substans eller masse. Da alle franske substantiver kan kombineres med begge artikler, afgør valget mellem den ubestemte artikel og den partitive artikel det indhold, substantivet i den pågældende kontekst skal tillægges.

Det franske substantivs status skal altså markeres ved en artikel og kan ikke udelades, netop fordi den er nødvendig for en fastlæggelse af substantivsyntagmets værdi.

Hvis vi kan introducere en sådan beskrivelse, vil det forhåbentligt give vores studerende en bedre forståelse af brugen af de ubestemte determinativer på fransk, og det vil formodentligt blive nemmere at forklare, hvilke betydningsforskelle der kan opstå – afhængig af den givne kontekst i et syntagma som *du lion* – ‘løve’ (= begrebet), ‘løvekød’ (= masse), ‘løveagtigt’ (begrebets intension) – og også at syntagmet *un lion* kan have to betydninger, enten ‘en løve’ forstået som en enhed eller i betydningen ‘type’.

Følger man Herslunds tanke om at regne fransk som et klassifikatorsprog, kan klassifikatorer på fransk inddeles i to grupper: “de simple, som indgår i determinativsystemet, og de komplekse, som består af leksikalske elementer, med en høj grad af subjektiv og kreativ udnyttelse” (Herslund 1997: 54).

Eksempler på simple klassifikatorer:

un = heterogen

du = homogen

Eksempler på komplekse klassifikatorer:

Un kilo de pommes ‘Et kilo æbler’

Un litre de vin ‘En liter vin’

Un morceau de sucre ‘Et stykke sukker’

3.4. *Komplekse klassifikatorer og den reducerede delingsartikel*

Traditionelt forklarer standardgrammatikkerne, at ubestemte substantivsyntagmer der står som objekt for et benægtet verbum, ikke indledes af en delingsartikel eller en ubestemt artikel, men derimod erstattes af den reducerede delingsartikel *de*:

(24) Il n'a pas d'enfants 'Han har ikke nogen børn.'

Den reducerede delingsartikel *de* forveksles ofte af den sprogstuderende med præpositionen *de*, som findes i kombination med en række substantiviske udtryk, der angiver mængde eller kvantitet, fx *un kilo de*, *un paquet de*, *une boîte de*, *un litre de*, *un grand nombre de*, *une centaine de*, etc., eller adverbielle udtryk for mængde som fx *beaucoup de*, *combien de*, *plus de*, *moins de*, *un peu de*, *trop de*, *tant de*, etc., men præpositionen *de* kan ikke kombineres med en delingsartikel, og der sker ifølge den traditionelle analyse et bortfald af delingsartiklen, således at vi får fx:

(25) Il y a beaucoup de bouteilles de vin dans la cave 'Der er mange flasker [med/af] vin i kælderen.

(26) Je voudrais un kilo de pommes 'Jeg vil gerne have et kilo [af] æbler.

Umiddelbart er der tale om en regel, som nok kan indlæres, men den syntaktiske forklaring af dette fænomen kunne man af pædagogiske grunde foreslå at analysere således, at mængdeudtrykket (*beaucoup de*, o.l.) opfattes som ét samlet determinativ. I henhold til en sådan analyse ville *beaucoup de*, *un kilo de* fungere som et komplekst (kreativt) determinativ og ikke som den referentielle kerne. Sådanne 'kreative' determinativer forstås nok bedst i en grammatikaliseringsoptik, forstået således at de ord, der indgår i den grammatikaliserede struktur (mængdeudtrykket) ' + *de*', har mistet noget af deres leksikalske betydning, således fx

(27) J'ai bu trois tasses de thé 'Jeg har drukket tre kopper [af] te.'

hvor *trois tasses* fungerer som en mængdeangivelse. Det er ikke kopperne som sådan, afsender refererer til, men snarere teen (jf. Jønsson 2011). En sådan analyse præsenteres ikke i standardgrammatikkerne, men den kunne evt. facilitere de studerendes tilgang til forståelsen af reduktion og/eller bortfald af delingsartiklen.

3.5. Variationistiske overvejelser

Som nævnt foreskriver normen et determinativ som indleder af et nominalsyntagme på fransk. Dette er imidlertid ikke altid tilfældet i talt sprog, idet man her finder eksempler, hvor determinativet enten ikke er til stede, sådan som standardsproget kræver det:

- (28) *Ø logement, c'est important* (cit. Gadet 1992: 60) 'Lejlighed, det er vigtigt'.

eller hvor franskmænd anvender en fuld delingsartikel, mens normen foreskriver reduktion af den:

- (29) *elle avait pas assez de l'eau* (cit. Gadet 1992: 60) 'Hun havde ikke nok [af noget] vand'.

4. Præpositioner

Korrekt brug af præposition er et af de sværeste emner i fremmedsprogsindlæring, og selv på meget tæt beslægtede sprog kan der være store forskelle, når det gælder brug af præpositioner. Det er således ofte i anvendelsen af præpositioner, at selv meget stærke L2 sprogbrugere falder i og afslører sig som ikke-modersmålstalende. Det hænger formentlig sammen med, at hver præposition kan indgå i en lang række alternationer med andre præpositioner og således kan udtrykke en række betydningsnuancer, som kan være svære at opfange og mestre for fremmedsprogsbrugeren. Ikke desto mindre er der ikke nogen tradition for, at behandlingen af præpositioner har nogen særlig stærk position i grammatikundervisningen, og da slet ikke med nogen særligt anvendelsesorienteret tilgang.

4.1. Tidligere fremstillinger

Traditionelt set arbejdes der i grammatikundervisningen primært med præpositioner i de indledende forløb, hvor sætningsanalysen er i centrum, dvs. at undervisningen fortrinsvist tager udgangspunkt i præpositionssyntagmets opbygning. Senere kan der arbejdes med præpositionernes syntaks og deres inddeling efter semantiske principper.

I de fleste dansksprogede standardgrammatikker beskrives præpositionernes syntaktiske forhold, dvs. syntagmets opbygning, adskilt fra både form (sammensat/usammensat) og funktion.

Hos Pedersen et al. (2000 [1980]: 14-15) præsenteres præpositionssyntagmer således i det indledende kapitel om 'elementære strukturer', hvor beskrivelsen primært drejer sig om, at syntagmet principielt er toledet, dvs.

består af et præpositional og en styrelse. Derudover drejer et helt kapitel sig om præpositioner, og dette beskriver dels en række generelle træk ved det franske præpositionssystem, dels en række mere eller mindre tilfældige særanvendelser med hhv. semantiske og syntaktiske tilgange. Endelig præsenteres usammensatte præpositioner over for sammensatte. De generelle træk tager igen udgangspunkt i en række meget heterogene aspekter, fx betydningsfattige eller betydningsrige præpositioner (semantik), skel mellem attributive og adverbelle præpositionssyntagmer (syntaks), retningsangivelse ved hjælp af præpositioner (semantik) (Pedersen et al. 2000 [1980]: 438-442).

Rasmussen & Stage (1993 [1981]: 284-314) har en noget mere overskuelig gennemgang, hvor der introduceres med den syntaktiske beskrivelse af præpositionssyntagmet, men også her virker blandingen af semantik og syntaks lidt forvirrende, selvom der er en noget større grad af kommunikativ orientering i kapitlet. Et gennemgående træk er den kontrastive semantiske dimension, idet der lægges stor vægt på at illustrere den danske pendant til en given form.

I Nølke (1997) er der igen en opdeling mellem syntaks og form, men her er der suppleret med en – ganske vist overfladisk – opremsning af præpositionernes semantik.

4.2. Funktionel/kommunikativ tilgang til beskrivelsen af præpositioner

Vi vil gerne præsentere en tilgang til emnet, der forener de syntaktiske forhold og de semantiske og morfologiske dimensioner med det mere anvendelsesorienterede perspektiv. Vi er blevet inspireret af Helland (2006), der til trods for sin relativt generative tilgang har samlet de forskellige perspektiver på en måde, der faktisk lægger op til en mere funktionel og anvendelsesorienteret tilgang, nemlig ved at integrere det kommunikative og semantiske aspekt i den syntaktiske tilgang.

Vi betragter ordklassen præpositioner som en form for hybrid ordklasse, der har træk tilfælles med både åbne og lukkede ordklasser. Som de lukkede ordklasser kan de have rene grammatiske funktioner, fx når de angiver genitiv:

- (30) La grammaire de la langue française ‘det franske sprogs grammatik’.
 (31) La construction de la ville ‘byens opbygning’.

Her har *de* ikke noget specifikt semantisk indhold, men fungerer udelukkende som grammatisk markør, der kan angive fx ejerforhold (30) og ob-

jektiv genitiv (31). Selvom præpositionen fungerer som grammatisk markør, har den alligevel en form for betydningsbærende dimension i konteksten, hvilket understreges af, at det ikke er ligeegyldigt, hvilken præposition der anvendes. I andre tilfælde bevarer præpositionen semantisk indhold, fx når den udtrykker hensigt eller mål:

(32) Il sort pour aller au travail ‘Han går ud for at gå på arbejde’.

Vi vil i det følgende se på inventaret af former, hvordan præpositionen optræder som præpositional i sit syntagma og går i solidaritetsforbindelse med sin styrelse, præpositionssyntagmets syntaktiske funktioner og endelig på en mulig opdeling af præpositionerne i syntaktisk og semantisk funktion.

4.2.1. Enkle og sammensatte præpositioner

De enkle former udgør en lukket ordklasse og kan opdeles i hovedgrupper efter semantiske træk, fx:

Stedsbetydning: *à* (=i, på, til, etc.); *de* (=fra); *chez* (=hos); *dans* (=i); *devant*⁴ (=foran); *derrière* (=bag(ved)); *en* (=i); *entre* (=mellem); *sur* (=på); *sous* (=under); *vers* (=til, mod); *contre* (=mod)

Tidsbetydning: *à* (=til, i, på); *après* (=efter); *avant* (=inden); *de* (=fra); *dans* (=om); *depuis* (=siden, i); *en* (=i/på); *entre* (=mellem); *pendant* (=under); *vers* (=mod)

Andre betydninger: *avec* (=med); *contre* (=imod); *pour* (=for); *sans* (=uden); *par* (=ad)

Bemærk, at nogle af formerne optræder i flere grupper, dvs. de har flere betydninger.

De sammensatte former kan på sin vis betragtes som en form for en produktiv klasse, hvilket vil sige, at der stadig kan opstå nye former med specialiserede betydninger. Disse er sværere at inddele, da der kan være tvivl om afgrænsningen af dem, dvs. om der reelt er tale om en sammensat præposition eller snarere om en fri form af en ordgruppe:

(33) ... à cause de son anniversaire (på grund af hans fødselsdag)

(34) ... à l'occasion de son anniversaire (i anledning af hans fødselsdag)

4. En række af disse er historisk set sammensatte, fx *devant*, *depuis*, *après*, *malgré*, etc. men de er grammatikaliserede og opfattes i moderne fransk som enkle former.

Mens *à cause de* (33) traditionelt set behandles som en sammensat præposition, er definitionen af *à l'occasion de* (34) som en sammensat præposition mindre entydig, og denne kunne derfor måske opfattes som et nyere medlem af ordklassen. For at komme denne usikkerhed til livs, vil vi behandle begge eksempler som sammensat præposition ud fra følgende kriterier:

- Hovedparten af sammensatte præpositioner har ikke determinativ foran substantivet (fx *cause* i *à cause de*). Hvis der optræder determinativ, vil det ikke kunne erstattes med andre determinativer (fx *à l'occasion de*, men ikke **à une occasion de* eller **à cette occasion de*⁵).
- Der kan ikke knyttes en modifikator til substantivet (fx **à mauvaise cause de*)

Det første kriterium gælder for begge eksempler, men det sidste kriterium gælder kun for *à cause de*, da man strengt taget godt kan sige *à l'occasion solonelle de*, hvilket understreger, at *à l'occasion de* er mindre entydig som sammensat præposition.

I alt 300-400 konstruktioner anerkendes i grammatiske beskrivelser som sammensatte præpositioner i moderne fransk (Helland 2006: 198).

4.2.2. Præpositionssyntagmets indre struktur

Præpositioner kan normalt ikke stå alene, men optræder sammen med en størrelse, styrelsen. Præpositionalet og styrelsen udgør tilsammen et præpositionssyntagma, som vi kalder en solidaritetsforbindelse eller nek-susforbindelse, fordi begge led er ligeværdige, dvs. man kan ikke udelade nogen af delene, uden at sætningen bliver ugrammatisk:

(35) *Avec* qui sors-tu? 'Hvem går du ud med?'

På dansk kan man sagtens finde *Jeg kommer med* eller *Jeg lægger på nu*, men dette er ikke muligt på fransk, hvor præpositionen skal følges af en styrelse: *Je viens avec toi*. Kun i få tilfælde kan styrelsen være implicit, hvis den kan udledes af konteksten:

(36) Est-il pour ou contre? 'Er han for eller imod?'

5. Bemærk at man godt kan have *à cette occasion*. Men der er ikke tale om sammensat præposition, idet vi blot har præpositionen *à* og styrelsen *cette occasion*.

4.2.3. *Præpositionssyntagmets syntaktiske funktioner*

Præpositionssyntagmet kan optræde i en lang række syntaktiske funktioner, både på sætningsniveau og på syntagmeniveau. På sætningsniveau står det som adverbial:

- (37) Il a vécu vingt ans avec ses parents. ‘Han har levet 20 år med sine forældre’.
(38) Il est allé à Paris. ‘Han er taget til Paris’.

som indirekte objekt:

- (39) Le ministre parle d’un problème national. ‘Ministeren taler om et nationalt problem’.

som dativobjekt:

- (40) Il a donné des fleurs à sa mère. ‘Han har givet blomster til sin mor’.
som subjektsprædikat:
(41) Elle est toujours de bonne humeur. ‘Hun er altid i godt humør’.

På syntagmeniveau står præpositionssyntagmerne typisk som attributiv til kernen i et substantivsyntagme:

- (42) C’est un garçon de 10 ans. ‘Han er en 10-årig dreng’.

som underled i et adjektivsyntagme:

- (43) Elle est sensible au froid. ‘Hun er følsom over for kulde’.

eller som underled i et adverbiumsytage:

- (44) Il agit toujours conformément aux règles. ‘Han handler altid i overensstemmelse med reglerne’.

4.2.4. *Klassificering af præpositionerne i relation til syntaktisk og semantisk funktion*

De sammensatte præpositioner kan inddeles i betydningsfattige og betydningsrige præpositioner. Præpositionerne *de*, *à* og *en* har i de fleste forbindelser en vag, abstrakt betydning og har alene den funktion at etablere en

sammenhæng mellem ord, hvor *de* “représente un maximum d’abstraction” (Spang-Hanssen 1963: 12). Denne rolle er særlig udpræget, når *de* fx indleder et indirekte objekt (jf. eksempel (39) ovenfor) eller et attributivt led:

(45) La voiture de Pierre ‘Pierres bil’.

Eller når *à* sammen med styrelsen angiver et sted:

(46) Il est à la maison. ‘Han er hjemme’.

De øvrige præpositioner har for de flestes vedkommende en fyldigere form og i almindelighed en mere præciserende og konkret betydning – tunge betydningsrige præpositioner.

(47) Il est dans la maison. ‘Han er inde i huset’.

I mange tilfælde kan der varieres mellem betydningsfattig (let, abstrakt) og betydningsrig (tung, konkret) præposition. De lette præpositioner *de*, *à* og *en* danner en tættere forbindelse med styrelsen end de tungere præpositioner. Hvis forbindelsen mellem præposition og styrelse løsnes, er der en tendens til at anvende en tungere præposition. Således kan den betydningsrige præposition fremkaldes af en række syntaktiske faktorer, fx artikelvalg (48) eller tilstedeværelse af attributiv (49):

(48) Nous allons dîner dans ce restaurant (Nous allons dîner au restaurant) ‘Vi skal spise på denne restaurant (Vi skal spise på restaurant)’.

(49) La brochure est écrite dans un français élégant (La brochure est écrite en français) ‘Brochuren er skrevet på et elegant fransk (Brochuren er skrevet på fransk)’.

4.3. Variationistiske overvejelser

Brugen af præpositioner er ikke et område, der typisk er genstand for variationistiske betragtninger. Enkelte tegn ser vi i uformel sprogbrug, hvor man undertiden udelader styrelsen (jf. Guiraud 1978 [1965]: 73-76):

(50) Il est parti avec ‘Han er taget af sted med’.

(51) Tu es avec? ‘Er du med?’

Ellers ses udeladelse af styrelse stort set kun i det faste udtryk *être pour ou contre* ‘være for eller imod’.

5. Konklusion

De tre gennemgåede emner – modus, determinativer og præpositioner – er alle vanskelige for dansksprogede franskstuderende. Ved at fremhæve funktionelle og variationistiske elementer i den grammatiske fremstilling er det vores håb at nuancere og optimere indlæringen samtidig med, at vi gør de studerende mere opmærksomme på variationsfænomener i hverdags-sproglig fransk syntaks. Som det vil være fremgået, er de funktionelle og variationistiske aspekter dog ikke lige fremtrædende for alle tre emner (og vil være det i varierende grad for de øvrige emner, en ny universitetsgrammatik måtte indeholde).

Opsamlende kan man sige, at **det funktionelle** dog synes at kunne gives en eller anden plads ved alle de behandlede emner. For modusbrug på fransk kan der oplagt tilføjes relevante nye funktionelle vinkler, takket være assertionsteorien, idet konjunktiv kan forbindes med ikke-asserterende betydning og indikativ med asserterende betydning. Dermed behøver modus ikke udelukkende at blive indlært som et komplekst syntaktisk styret fænomen, selvom syntaktiske regler også vil være nødvendige i et vist omfang. For determinativbrug kan man ligeledes gøre de studerende mere følsomme over for betydningskomponenten ved fx at introducere til, at delingsartiklen i ental ikke slavisk placeres foran “noget der ikke kan tælles” (jf. *du vin* = ‘vin’), men faktisk aktivt kan bruges til at fremkalde en bestemt mening foran et hvilket som helst substantiv, som man ønsker opfattet som en homogen masse (fx *du lion* = ‘noget løvekød’). Men det er klart, at der derudover vil være en hel del inventar over artikeltyper og andre determinativkonstituenten og deres respektive brug, der næppe kan præsenteres meget anderledes end i standardgrammatikker. Endelig kan man i forhold til præpositionsbrug på fransk gøre studerende mindre rådvilde over for valg af præposition ved at understrege, at fx ‘på’ findes i en betydningsmæssigt afbleget/abstrakt udgave i faste udtryk og generelle vendinger (å: *Nous allons dîner au restaurant* = ‘Vi skal spise på restaurant’/‘Vi skal ud og spise’) og i en betydningsmæssig mere konkret udgave i mere individualiserede udtryk (*dans*: *Nous allons dîner dans ce restaurant* = ‘Vi skal spise på denne restaurant’ [frem for en anden]). Også her vil en del af indlæringen dog nødvendigvis skulle omhandle det obligatoriske partnerskab mellem præposition og styrelse på standardfransk samt inventaret af enkle og sammensatte præpositioner.

Det **variationistiske** synes sværere at anvende som et konsekvent aspekt i fremstillingen af de tre udvalgte emner af den simple grund, at ikke alle franske syntakselementer er involverede i situationsbetinget formvariation. Der er rige observationer af modusvariation (jf. eksemplerne på, at uformelt fransk varierer mellem indikativ og konjunktiv i kontekster, hvor standardreglerne – og asserteringsværdien – peger på enten den ene eller den anden modus (*après que* + indikativ eller konjunktiv, trods indikativ i standardfransk (asserterende), *je ne crois pas que* + indikativ eller konjunktiv, trods konjunktiv i standardfransk (ikke-asserterende)). Men det er langt sværere at finde dokumenterede observationer af en særlig uformel sprogbrug inden for determinativer og præpositioner (jf. at vi i gennemgangen stort set kun har kunnet nævne muligt drop af artikel (jf. *Ølogement, c'est important*) og drop af styrelse (jf. *Il est parti avec Ø.*) og kun har kunnet trække på fragmentariske bemærkninger i Guiraud (1978 [1965]) og Gadet (1992). Vi har med andre ord ikke kunnet understøtte disse betragtninger med empiriske variationistiske studier som ved modusvariationen. Sandsynligvis skyldes denne forskel, at syntaktiske enheder som determinativer og præpositioner har en mere grammatisk funktion og udgør mere lukkede sæt af enheder og derfor ikke udgør et potentiale, der i samme grad appellerer til sprogbrugens udnyttelse.

I det videre arbejde med de variationistiske aspekter i grammatikken må vi også forholde os til, at der især i 1980'erne og 1990'erne fandt en følelsesladet diskussion sted vedrørende anvendelsen af det variationistiske paradigme inden for syntaks (jf. Lavandera 1978, Romaine 1984, Milroy 1987, Sankoff 1988, Coveney 1996, Winford 1996, Gadet 1997)⁶. Det var især spørgsmålet om semantisk ækvivalens mellem de varierende former, der delte vandene. Der findes i dag derfor overvejende variationistiske syntaksstudier for de fænomener, hvor der opstod konsensus om, at ækvivalensspørgsmålet ikke var et større problem. Disse fænomener er for fransks vedkommende fx følgende, hvor den mest formelle form står til venstre:

- Nægtelser

Il ne vient pas / Il vient pas (cf. Coveney 1996, Hansen & Malderez 2004) 'Han kommer ikke'

- Spørgekonstruktioner

Viens-tu ? / Est-ce que tu viens ? / Tu viens ? (Coveney 1996, Hansen 2001) 'Kommer du?'

6. Se opsamling i Hansen (1999) og Hansen (2004)

- Pronominer

Nous sommes 19 dans ma classe / On est 19 dans ma classe (Coveney 2000, Hansen 2013) ‘Vi er 19 i min klasse’.

For ovenstående emner, ligesom for modus, vil det at inddrage den stilistiske variation mellem former være en nyttig – og forhåbentlig teoretisk set uproblematisk – ekstraoplysning for de studerende.

Kombinationen af både at ville give nogle funktionelle og nogle variationistiske tillægsaspekter til de syntaktiske emner er dog desværre ikke helt uproblematisk i sig selv. Vi er klar over det potentielt selvmodsigende i først at insistere på, at en bestemt form har en bestemt betydning – fx i tilfældet med konjunktiv og den ikke-asserterende værdi – og bagefter anføre, at franske modersmålstalende i et vist omfang ignorerer denne betydning – fx ved at de i kontekster, der burde have en bestemt modusbrug, bruger indikativ og konjunktiv i flæng.⁷ Sammenstødet mellem det at anerkende, at hver form har sin betydning, og det, at sprogbrugerne i nogen tilfælde synes at være ret frie i deres brug af formerne og måske endda i en særlig kontekst er ved at forlade en form, som grammatikere og lingvister har forsvaret og forklaret den særlige betydning af gennem mange år, er i hvert fald et aspekt, vi i grammatikken bliver nødt til at adressere for ikke at virke usammenhængende.

Henvisninger

- Boysen, G. (1992). *Fransk grammatik*. København: Munksgaard.
- Coveney, A. (1996). *Variability in spoken French. A sociolinguistic study of inter-rogation and negation*. Exeter: Elm Bank Publications.
- Coveney, A. (2000). Vestiges of *nous* and the 1st person plural verb in informal spoken French. *Language Sciences* 22, 447-481.
- Fleischman, S. (1982). *The future in thought and language. Diachronic evidence from Romance*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Et helt parallelt tilfælde har man på fransk med fremtidsformerne morfologisk og perifrastisk futurum: *je chanterai/je vais chanter*, hvor en funktionel tilgang vil fremhæve den særlige distinkte betydning af de to former; mens variationistiske studier viser, at sprogbrugerne anvender begge former i samme kontekst, og at der i et vist omfang snarere er tale om formalitetsbestemt variation: “[J]e vais chanter in conversation has taken over for the most part the temporal function of [je] chanterai...” (Fleischman (1982: 99), citeret af Helland (1995: 21). Se endvidere fremstilling i Hansen & Strudsholm (2006: 191-193).

- Gadet, F. (1992). *Le français populaire*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Gadet, F. (1997). *La variation en syntaxe*. Paris: Larousse.
- Guiraud, P. (1978 [1965]). *Le français populaire* (4e ed. Vol. 1172). Paris: Presses Universitaires de France.
- Hansen, A.B. (1999). Traitement variationniste des problèmes syntaxiques – exemples du français parlé. I: *La langue, les signes et les êtres: Actes du colloque de l'Institut d'Etudes Romanes de l'Université de Copenhague, le 3 octobre 1998* 44. Lund, H.P. (red.). København: Museum Tusulanum Press, 29-46.
- Hansen, A.B. (2004). Approche tridimensionnelle de la variation diaphasique en français – étude pilote. I: *Sept approches à un corpus. Analyses du français parlé*. Andersen, H.L. & C. Thomsen (red.). Bern/Berlin/Bruxelles/Frankfurt-am-Main/New York/Oxford/Wien: Peter Lang, 107-137.
- Hansen, A.B. (2013). Diaphasic variation and change in French pronouns. Different uses of *on* with special reference to the *on/nous* alternation. I: *Deixis and Pronouns in Romance Languages*. Kragh, K.J. & J. Lindschouw (red.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 125-143.
- Hansen, A.B. & I. Malderez (2004). Le NE de négation en région parisienne : une étude en temps réel. *Langage et société* 107 (mars 2004), 5-30.
- Hansen, A.B. & E. Strudsholm (2006). Morphological and periphrastic future in French and Italian spoken language : Parellel tendencies? I: *La linguistique au cœur. Valence verbale, grammaticalisation et corpus. Mélanges offerts à Lene Schøsler à l'occasion de son 60e anniversaire*. Andersen, H.L., M. Birkelund & M.-B. Mosegaard Hansen (red.). Odense: University Press of Southern Denmark, 189-218.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det danske sprog* (Vol. 1). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, M.-B.M. (2001). Form and function of yes/no interrogatives in spoken Standard French. *Studies in Language* 25 (3), 463-512.
- Helland, H.P. (1995). Futur simple et futur périphrastique : du sens aux emplois. *Revue Romane* 30, 3-26.
- Helland, H.P. (2006). *Ny fransk grammatikk. Morfologi, syntaks og semantik*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herslund, M. (1997). Fransk som klassifikatorsprog. I: *Ny Forskning i Grammatik* 5. Colliander, P. & I. Korzen (red.). Odense: Odense Universitetsforlag, 37-56.
- Herslund, M., H. Korzen, H. Nølke & F. Sørensen (1997-2004). *Det franske sprog*. Handelshøjskolen i København.
- Hooper, J.B. (1975). On assertive predicates. *Syntax and Semantics* 4, 91-124.

- Jensen, T.O. (2011). *La théorie de l'assertion et le subjonctif dans les propositions relatives restrictives en français moderne*. Københavns Universitet, upubliceret bachelorprojekt.
- Jønsson, M. (2011). *Grammaire nominale et la complétive adnominale*. Aarhus Universitet, upubliceret ph.d.-afhandling.
- Korzen, H. (1999). Principper for opstilling af modus i kompletivsætninger på fransk. I: *Ny forskning i grammatik* 6. Bache, C., L. Heltoft & M. Herlund (red.). Odense: Odense Universitetsforlag, 181-203.
- Korzen, H. (2003). Subjonctif, indicatif et assertion ou : Comment expliquer le mode dans les subordonnées complétives ? I: *Aspects de la modalité*. Birkelund, M., G. Boysen & P.S. Kjærsgaard (red.). Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 113-129.
- Kragh, K.J. (2010). *Le remplacement de l'imparfait du subjonctif par le présent du subjonctif considéré dans une perspective de grammaticalisation*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Lavandera, B. (1978). Where does the sociolinguistic variable stop? *Language in Society* 7, 171-182.
- Lindschouw, J. (2002). *Konjunktiv på fransk og spansk, et spørgsmål om assertion? Undersøgelse af en konjunktivteori appliceret på franske og spanske adverbelle ledsætninger*. Københavns Universitet, upubliceret specialeafhandling.
- Lindschouw, J. (2011). *Etude des modes dans le système concessif en français du 16e au 20e siècle et en espagnol moderne*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Lindschouw, J. (under udgivelse). Tense, aspect, and mood. I: *Manual of Romance Morphosyntax and Syntax*. Dufter, A. & E. Stark (red.). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lodge, A. (1989). Speakers' perceptions of non-standard vocabulary in French. *Zeitschrift für romanische Philologie* 105 (5-6), 427-444.
- Mertz-Nielsen, S. (2007). *L'emploi de mode dans une proposition relative avec un superlatif ou une expression superlative dans l'antécédent*. Københavns Universitet, upubliceret bachelorprojekt.
- Milroy, L. (1987). *Observing and Analysing Natural Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- Nølke, H. (1997). *Fransk grammatik og sprogproduktion*. København: Kaleidoscope.
- Pedersen, J., E. Spang-Hanssen & C. Vikner (2000 [1980]). *Fransk Grammatik* (1. udgave, 9. oplag ed.). København: Akademisk Forlag.
- Poplack, S. (1990). Prescription, intuition et usage: Le subjonctif français et la variabilité inhérente. *Langage et société* 54, 5-33.
- Poplack, S., R. Torres Caucollos, N. Dion, R. de Andrade Berlinck, S.

- Digesto, D. Lacasse & J. Steuck (under udgivelse). Variation and grammaticalization in Romance: A cross-linguistic study of the subjunctive. I: *Manuals in Linguistics: Romance Sociolinguistics*. Ayres-Bennett, W. & J. Carruthers (red.). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Rasmussen, J. & L. Stage (1993 [1981]). *Moderne Fransk Grammatik*. København: Det Schønbergske Forlag.
- Riegel, M., J.-C. Pellat & R. Rioul (2009 [1994]). *Grammaire méthodique du français* (5 ed.). Paris: Presses Universitaires de France.
- Romaine, S. (1984). On the problem of syntactic variation and pragmatic meaning in sociolinguistic theory. *Folia Linguistica* 18, 409-437.
- Sankoff, D. (1988). Sociolinguistics and syntactic variation. I: *Linguistics: The Cambridge Survey IV*. Cambridge: Cambridge University Press, 140-161.
- Spang-Hanssen, E. (1963). *Les prépositions incolores du français moderne*. Copenhagen: G. E. C. Gads Forlag.
- Winford, D. (1996). The problem of syntactic variation. I: *Sociolinguistic Variation: Data, Theory, and Analysis*. Arnold, J., R. Blake, B. Davidson, S. Schwenter & J. Solomon (red.). Stanford: CSLI Publications, 177-192.

Øvrige kilder

- Le projet ELICOP: *Étude Linguistique de la COmmunication Parlée*. <http://bach.arts.kuleuven.be/elicop/>
- Trashtalk: <http://trashtalk.co/2016/07/17/adam-silver-tu-pousses-le-bouchon-je-ne-crois-pas-que-les-superteams-sont-bonnes-pour-la-nba/>

Konstruktionsgrammatik, regler og funktionsbaseret struktur i neurokognitiv belysning

Kasper Boye & Peter Harder

Abstract

This paper outlines a unified understanding of the grammar-lexicon contrast and its neurocognitive underpinning, which builds on and integrates three recent theories: 1) a functional linguistic theory of the grammar-lexicon contrast; 2) a functional theory of neural structure; 3) a theory of procedural and declarative memory. The proposed model is contrasted with Generative Grammar and in particular with Construction Grammar.

Nøgleord: Grammatik, leksikon, neurokognitiv videnskab, funktionel lingvistik

1. Indledning

Denne artikel tager udgangspunkt i en funktionel og kognitiv-lingvistisk teori om hvad der er det særlige ved grammatik (Boye & Harder 2012), og i spørgsmålet om hvorvidt denne lingvistisk motiverede teori kan vises at have en neurokognitiv modsvarighed. Vi behandler dette spørgsmål med reference til teorier om neurokognitiv arkitektur. Den ene er Jesper Mogensens såkaldte REF-model (Reorganisering af Elementære Funktioner) for hvordan hjernen bærer sig ad med at genskabe neurokognitive færdigheder (fx Mogensen 2011). Den anden er Ullmans teori om det deklarative og det procedurale system i hjernen (Ullman 2001, 2004; Ullman et al. 1997).

Med disse udgangspunkter vil vi i denne artikel prøve at vise vejen frem imod en teori der i relation til såvel lingvistikken som den neurokognitive videnskab giver mulighed for at give grammatikken både den særstatus den bør have, og den forbundethed med resten af systemet den også bør have.

2. Baggrund

I dette afsnit vil vi kort ridse to af de centrale forudsætninger op for diskussionen i artiklen. Det drejer sig dels om den diskussion om neurokognitiv arkitektur der har udspillet sig mellem generativ og funktionel lingvistik, og dels om den teori vi tidligere har foreslået, om hvordan man kan forstå det særlige ved grammatik inden for en funktionel ramme.

Spørgsmålet om hvad grammatik er, har været forbundet med det neurale underlag siden Chomsky lancerede tesen om medfødthed. Grammatikkens særstatus er knyttet til tesen om et medfødt modul (jf. bl.a. Curtiss 2013; Berwick & Chomsky 2016). Kognitiv-funktionelle lingvister har omvendt fokuseret på at kritisere denne særstatus og har understreget alle parallelterne mellem leksikon og grammatik, fx i relation til grammatikalisering: Hvis grammatiske størrelser historisk opstår ved forvandling af leksikalske størrelser, kan de ikke være væsensforskellige fra dem.

Den neurokognitive modsvarighed til denne orientering imod at sige at der ikke er væsensforskelle på grammatiske og andre færdigheder, er en arkitektur baseret på parallel og distribueret processering, også kendt under navnet konnektionisme. Konnektionistiske modeller fremhæver betydningen af at se hjernen som et funktionelt integreret system baseret på netværker (Rumelhart & McClelland 1986; Rogers & McClelland 2014). Kognitive opgaver løses ved konnektivitet mellem mange forskellige dele af systemet, uden at der er nogen direkte funktionel opkobling mellem opgaven og bestemte dele af hjernen, og drives af rene feedbackmekanismer (*back-propagation*). Denne enhedsmekanisme som forklaringsmodel for komplekse kognitive funktioner er af generativister blevet sammenlignet med en rent behavioristisk tilgang til kognitiv funktion. Den funktionelt-kognitive lingvistik har imidlertid også på det neurale område generelt orienteret sig imod en opfattelse baseret på at der ikke er en opdeling i to forskellige mekanismer (*dual mechanism*), men tværtimod en fælles mekanisme der omfatter både det grammatiske og resten af sproget (jf. Dabrowska 2004). Der foreligger imidlertid ikke en samlet beskrivelse af hvordan denne enhedsmekanisme kan håndtere veldokumenterede forskelle på grammatiske og leksikalske størrelser (bl.a. i forbindelse med afasi og andre sprogforstyrrelser).

Den klassiske modulære teori fremtræder i den nuværende situation heller ikke overbevisende, bl.a. fordi der er voksende evidens for at de egenskaber som et medfødt modul skulle forklare, nu kan forklares ad anden vej (fx Ibbotson & Tomasello 2016). Modul-teorien kan desuden ikke forklare hvorfor og hvordan grammatik-beherskelse i nogen grad kan gendannes efter læsioner (jf. Mogensen 2014). Der er derfor behov for en teori der på

én gang kan vise hvordan det neurokognitive system der giver grammatisk beherskelse, er en del af et større hele – og samtidig på hvilken måde det har sine egne særlige egenskaber.

Det lingvistiske udgangspunkt for forsøget på at løse denne opgave er en teori om grammatikken som en side af sproget med en særlig status. Teorien er fremstillet i Boye og Harder (2012) og har følgende hovedpunkt:

Grammatiske størrelser har to egenskaber der adskiller dem fra leksikalske:

- De er sekundære mht. prominens – det er leksikalske størrelser der er beregnet til at indkode det primære indhold.
- De er derfor også dependente i forhold til deres værtsudtryk (i *næse-r* er *-r* dependent i forhold til *næse*).

Disse to egenskaber betyder at man ikke kan håndtere grammatiske størrelser uden at kunne kombinere dem med deres leksikalske værter da disse dels er distributionelt forudsatte, dels er bærere af det primære indhold.

Denne beskrivelse omfatter ikke kun forholdet mellem leksikalske rødder og grammatiske affikser, men også de grammatiske størrelser der har karakter af abstrakte kombinationsmønstre med åbne leksikalske pladser. Man kan som eksempel tage interrogativ sætningsstruktur: Man kan ikke stille et spørgsmål uden at fylde leksikalsk materiale ind i de pladser der indgår i konstruktionen, og det er dette leksikalske materiale der angiver det primære indhold i spørgsmålet.

Den neurokognitive baggrund for det alternative fundament vi vil præsentere her, er Mogensens REF-model. Modellen bygger på den centrale forestilling at neurokognitiv håndtering af funktionalitet kan forklares ved henvisning til tre niveauer af neural organisering. De to udgør yderpunkter i processen fra nervecelle til funktionel beherskelse. Ét af dem er direkte relateret til opgaveløsningen i yderverdenen og har neuralt set karakter af “overflade”: I hvor høj grad formår det kognitive system at løse bestemte opgaver (f.eks. at beskrive Småkagetyveriet, en tegning der bruges til at elicitere afatisk tale), og hvilke træk kan man beskrive ved den måde opgaven bliver løst på? Det andet yderpunkt er direkte knyttet til selve nervevævet. Det omhandler de såkaldte “elementære funktioner” der er knyttet til bestemte grupper af nerveceller.

Imellem disse to yderpunkter ligger et niveau som omhandler organiseringen af samspillet mellem forskellige grupper af nerveceller med henblik på at løse bestemte opgaver. Det er her muligheden for genetablering efter traumer hører hjemme. De elementære funktioner der er direkte knyttet

til væv der er gået tabt, kan ikke retableres. I det omfang disse elementære funktioner var underlag for “overfladeniveauet”, kan man således ikke fortsætte med at benytte den opgaveløsningsmetode man havde før traumatet. Det man kan, er dels at optræne andre nerveceller til at løse samme opgave, dels at forbinde forskellige nervegrupper på nye måder. Systemet forudsætter derfor som en grundlæggende egenskab en høj grad af plasticitet (jf. Mogensen 2011).

Af særlig interesse fra et funktionelt-kognitivt synspunkt er sondringen mellem to måder hjernen kan løse funktionelle opgaver på. Den ene og mere simple kaldes en “algoritmisk strategi”: Den er organiseret udelukkende ud fra den helt konkrete opgave, og den har karakter af at man skaber en ny rutine. Som eksempel kan man tage det at binde snørebånd på sine sko. Efterhånden som man lærer dette, indarbejdes en bestemt rutine, som aktiveres på samme måde hver gang.

Den anden, som gælder mere komplekse færdigheder, har karakter af at opgaveløsningen falder i forskellige afdelinger, som ikke alle benyttes på samme måde i alle tilfælde, og som kan kombineres på forskellige måder. De kognitive under-strukturer der dannes i sådanne tilfælde, kalder Mogensen “algoritmiske moduler”.¹ Det interessante ved dem er at de ikke har en éntydig relation til en bestemt konkret opgave såsom at binde snørebånd, og et algoritmisk modul er således ikke i sig selv brugbart når man står med et konkret problem. Til gengæld kan de indgå i løsningen af flere forskellige opgaver, vel at mærke når de kombineres med andre sådanne sub-moduler (den betegnelse vi i det følgende vil benytte for “algoritmiske moduler”). Man kan som illustration tænke sig evnen til at reparere en bil. Hvor det at åbne kølerhjelm for en rutineret mekaniker kunne være en algoritmisk strategi, er der ikke nogen fast procedure man bare kan køre igennem når man som almindelig bilejer skal kaste det første blik på sin nye bils motor: De forskellige håndbevægelsesrutiner må kombineres på en måde der svarer til den helt konkrete åbningsmekanisme.

Den grundlæggende tanke i syntesen mellem REF-modellen og funktionel lingvistik er (jf. Mogensen et al., under bedømmelse) at grammatiske systemer kan forstås som algoritmiske moduler: De opstår som en måde at strukturere løsningen af sproglige opgaver på, men man kan ikke løse nogen konkret opgave alene med grammatik – det skal kombineres med andre størrelser, ikke mindst leksikalsk indhold. Deres relative adskilthed fra

1. Forestillingen om at moduler kan dannes i stedet for at være medfødte, findes også i den funktionalistiske tradition i lingvistikken (jf. Elizabeth Bates 1999).

hinanden skyldes altså ikke at man er født med dem som et særligt modul – den er tværtimod et slutprodukt, som skyldes at en komplet beherskelse af et sprog er en uhyre differentieret færdighed hvor man skal beherske og kombinere mange forskellige elementer. Denne teori er således ususbaseret, samtidig med at den kan sætte fingeren på hvad der er det særlige ved grammatikkens rolle i den samlede sprogfærdighed.

Ullmans teori, det andet teoretiske udgangspunkt, er en mere specifik teori om to neurale systemer og deres bidrag til sprogbeherskelsen. Det særlige ved denne teori er i en lingvistisk sammenhæng at den giver et bud på hvorved grammatisk kombinationsevne neuralt set adskiller sig fra evnen til at huske leksikalsk stof.

3. Konstruktionsgrammatikken og sondringen mellem leksikon og grammatik

Funktionel sprogvidenskab og herunder i særdeleshed konstruktionsgrammatik har til en vis grad defineret sit forskningsprogram i polemisk modsætning til generativ grammatik og derfor som nævnt fokuseret på at vise at sammenhængen mellem grammatikken og resten af sproget var stærkere end man kunne rumme i generativ teori. Konstruktionsgrammatikkens beskrivelsesformat er en liste over alle sprogets udtryk, inklusive de grammatiske. Forskellen i forhold til den traditionelle niveauadskillelse i fonologi, syntaks og semantik illustreres diagrammatiske i Croft & Cruse (2004: 227, 247, 256): Niveauerne glider i baggrunden og afløses af et inventarium af enheder af forskellige størrelse (der inden i sig rummer egenskaber fra de forskellige niveauer). Dette inventariums status som en udvidelse af det gammelkendte format for leksikalsk viden, et leksikon, understreges af betegnelsen “konstruktikon” (benyttet bl.a. af Goldberg 2006: 64, med henvisning til Jurafsky 1996). Det rummer alle de enheder af udtryk og indhold som man må lære for at beherske sproget. Syntaktiske konstruktioner passer ind i en ususbaseret model på den måde at der er en meget direkte vej fra ususbaserede kollokative mønstre til deres konventionalisering i form af syntaktiske konstruktioner (jf. Bybee & Hopper 2001; Bybee 2002), med hyppighed som en central faktor.

Det skal understreges at dette uden tvivl er en både legitim og givende måde at beskrive sprog på, og den har ikke mindst formået at tematisere egenskaber ved sproget som før var marginaliseret. Her tænkes især på den omstændighed at der har været en stor mængde egenskaber ved komplekse

sproglige udtryk som ikke kunne opfanges i en polariseret beskrivelse, hvor der kun var to typer af relevante enheder: 1) helt abstrakte og generelle kombinationsregler og 2) helt faste ord og idiomer med invariant betydning. Samtidig er denne artikel dog baseret på den opfattelse at “konstruktikon”-formatet ikke opfanger alle sprogets egenskaber.

Det der efter vores opfattelse mangler, er en fuldgyldig kognitiv-funktionel afløser af den rolle som grammatikken har – i modsætning til leksikon – som middel til at kombinere sig frem til komplekse ytringer. Vi mener at forskellen mellem udtryk der findes på en allerede eksisterende liste, og udtryk som sprogbrugeren selv skal kombinere sig frem til, og især grammatikkens rolle som middel hertil, er væsentligere end det fremgår af det konstruktionsgrammatiske beskrivelsesformat.

Konstruktionsgrammatikere anerkender fuldt ud at muligheden for at danne et potentielt uendeligt antal sætninger af et finit antal elementer er en væsentlig egenskab ved menneskesprog (jf. Goldberg 2006: 11), og ligeledes at dette beror på evnen til at kombinere sig frem (Goldberg 2006: 22). Goldberg understreger tillige betydningen af det helt generelle niveau som generative regler fokuserer på – i modsætning til andre konstruktionsgrammatikere, som betoner det idiomatiske og idiosynkratiske, som konstruktioner bedre kan opfange end abstrakte regler. Der er således ingen principiel modstrid når det gælder eksistensen af abstrakte generelle skemaer og anerkendelsen af at sprog tillader kreative kombinationsmuligheder snarere end blot reproduktion af udtryk fra en afsluttet liste.

Kreativiteten og kombinationsmekanismen er imidlertid trådt i baggrunden. Disse egenskaber har status af ‘muligheder’ snarere end at indgå i selve sprogbeskrivelsen. Med til oplysningerne om hver enkelt konstruktion hører oplysninger om dens distributionspotentialer, dvs. på hvilken måde den kan kombineres med andre konstruktioner, hvis egenskaber derpå “arves” af det nye kombinerede udtryk. Den simpleste type af sådanne relationer er når et ord indsættes på en plads der er åben i en anden konstruktion, som når fx et adjektiv og et substantiv indsættes på pladsen i den abstrakte konstruktion ADJ + N.

Denne type relationer kan beskrive alle de samme kombinationsmuligheder som en kombinatorisk syntaks. De ting der ligner ‘rene’ kombinationsregler mest, er de maksimale abstrakte skema-konstruktioner som ‘adj + N’ og ‘ditransitiv konstruktion’. Beskrivelsesformatet har imidlertid den begrænsning at formatet er **statisk**. Man kan sammenligne det med et puslespil: Hver brik rummer information (i form af motivdele og kanternes form) om hvordan de kan kombineres med andre brikker, og på den basis

kan man kombinere sig frem til større enheder. Hvis man antager at sproget er “constructions all the way down” (Goldberg 2006: 18), så har sprogbrugeren lært det hele når hun har en færdig liste over sprogets konstruktioner.

Det der mangler i billedet, kan illustreres med den situation man er i, når man har fået en pose med alle brikkerne til et puslespil. I en vis forstand er det fuldkommen korrekt at det er alt hvad man behøver – der er ingen oplysninger der mangler. Men det er på den anden side også klart at det at beherske et sprog, ikke er det samme som at have alle brikkerne.

Konstruktionsgrammatikken forudsætter – men har ikke i sig indbygget – en **dynamisk, procedural** mekanisme, der i sproget svarer til den mekanisme hvormed man sætter puslespilsbrikkerne sammen. I puslespils-situationen er det ikke fatalt hvis sådan en procedural anvisning mangler – fordi der ikke findes nogen fri kombinerbarhed, kun én løsning. Men i sproget findes der netop en mulighed for at kombinere sig frem til hele ytringer der ikke er givet på forhånd – og denne mulighed kan ikke fuldt ud begribes ved at henvise til egenskaber ved de enkelte brikker i spillet.

Hertil kommer at forskellen mellem grammatiske og leksikalske brikker nedtones mest muligt i konstruktionsgrammatikken (se fx Trousdale 2014). Det er i modstrid med neurokognitive forskning der peger på at konstruktionsgrammatikkens “kontinuum” mellem leksikon og grammatik ikke får alt med (se Pulvermüller et al. 2013).

Ovenfor beskrev vi som noget karakteristisk ved grammatiske størrelser at de ikke kan stå alene, men er dependente i forhold til et værtslement. Dependens i den forstand det drejer sig om, betyder “obligatorisk procedural opkobling”. Det gælder således at beherskelse af grammatiske elementer er bundet op på en **procedure** der skal udføres for at de kan bruges. Denne opkoblingstvng er et grundtræk ved menneskesprog: For at beherske et menneskesprog skal man kunne sætte udtryk sammen, ligesom man skal kunne sætte puslespilsbrikker sammen for at lægge puslespil.

Det er dette træk der ikke er tydeligt nok beskrevet hvis man kun beskriver et grammatisk udtryk som en “konstruktion” på linje med alle andre. De grammatiske elementer i sproget skal ganske rigtigt være en del af lageret, som konstruktionsgrammatikken understreger – men sprogevn kræver mere end blot at man kan hente dem frem fra lageret.

4. Det deklarative og det procedurale system

I sin generelle form er sondringen mellem deklarativ og procedural hukommelse velkendt. Den deklarative hukommelse er den man normalt forbinder med ordet hukommelse. Det er det sted hvor man lagrer ting man oplever eller får at vide. Den procedurale hukommelse kendes også under betegnelsen “muskelhukommelse” eller ud fra sloganet “kroppen husker!”. Det mest slående ved procedural hukommelse er at den ikke er forbundet med bevidst indhold, men i stedet sætter en i stand til at gøre ting man en gang har lært at gøre. Et klassisk eksempel er at køre på cykel: Når man først har lært det, husker man det – uden dog at vide eller kunne forklare hvad det er man husker. Derfor kan deklarativ hukommelse også kaldes “eksplicit”, og procedural hukommelse “implicit” hukommelse. Deklarativ hukommelse er med andre ord stedet for viden, på engelsk *knowing-that*, mens procedural hukommelse er stedet for kunnen, på engelsk *knowing-how*.

Deklarativ hukommelse dækker både det man har kaldt “semantisk” og “episodisk” hukommelse. De to typer af erindring er forskellige i deres placering på en skala fra det helt konkrete til det abstrakte, men har det tilfælles at de kan genkaldes som eksplicit bevidsthedsindhold. Forskellen går således mere på hvilken karakter den erindrede genstand har, end på det kognitive lager de er anbragt i. Dermed passer den deklarative hukommelse også bedst til at huse fænomener af den art som hører hjemme under grundbegrebet i kognitiv lingvistik, nemlig konceptuelle størrelser. Disse findes forskellige steder på skalaen: Eksemplarer hører til i den mest konkrete ende, basisbegreber er destilleret ud af den slags genstande som man møder mest i erfaringen, og de mest skematiske begreber som “entitet” eller “artefakt” hører hjemme langt henne i den mest abstrakte afdeling – men alle har et indhold som man kan kalde frem for bevidstheden.

Procedural hukommelse er tæt knyttet til bevægeapparatet. Som ved eksemplet med at cykle gælder det generelt at alle de færdigheder der er knyttet til fysisk handling, lagres i procedural hukommelse.

Ullman har opbygget et forskningsprogram omkring sprogets relation til det deklarative og det procedurale system (se Ullman 2001; 2004; 2016). Eftersom de to systemer på mange måder er velkendte i andre sammenhænge end sproglige og der foreligger en temmelig righoldig viden om dem (blandt aspekterne er forskelle mellem kønnene, relationer til sprogforstyrrelser og reaktion på forskellige medikamenter, jf. Ullman 2016), kunne man forvente at denne viden også havde manifesteret sig i en veludbygget viden om de to systemers rolle for sproglige forhold. Når dette ikke i så høj grad er tilfældet, har det ifølge Ullman (2016) at gøre med den “isolationistiske”

tilgang til forskning i netop sproglige forhold – dvs. at man i for høj grad har interesseret sig for det specifikt sproglige i stedet for at se på hvordan sproget trækker på mekanismer der ikke er specifikt rettet imod sprog.

Fra et lingvistisk synspunkt kunne dette virke som en markering af afstandtagen til det generative forskningsprogram – men Ullman har samarbejdet med centrale forskerpersonligheder med tilknytning til generativ grammatik, herunder Steven Pinker (jf. Ullman et al. 1997; Pinker & Ullman 2002). Et tema har her været at vise betydningen af forskellen mellem det deklarativ og det procedurale system for at forstå forskellen mellem regelmæssige og uregelmæssige datidsformer i engelsk. Pinker & Ullman (2002) baserer således deres argumentation på data der tyder på at uregelmæssige datidsformer lagres sammen med leksikonord i det deklarativ system, mens regelmæssige datidsformer bedre kan forklares som hjemmehørende i det procedurale system. I denne sammenhæng kan det særegne ved det procedurale system således være egnet til at dokumentere det særlige ved grammatiske regler som noget andet end leksikalske størrelser.

Denne konstatering udgør imidlertid tillige et egnet grundlag for at vise på hvilken måde en funktionel og ikke-modulær tilgang til det særlige ved grammatik kan knytte an til Ullmans forskningsprogram. Hvad denne argumentation viser, er nemlig nok at der er forskel på leksikonord og grammatiske regler – men ikke at forskellen kan tilskrives et særligt grammatisk modul (jf. citatet fra Ullman 2016 ovenfor). Det procedurale system er således ikke modulært, men forbundet med en lang række andre systemer i hjernen og i den menneskelige adfærd. Ligesom det deklarativ system er det procedurale system desuden evolutionært langt ældre end sprogevn. Det er således et godt eksempel på kognitiv-funktionel lingvistik generelle påstand om at sprogevn i hjernen, snarere end at bero på et specifikt og indkapslet modul støtter sig på eksisterende neurale systemer der også tjener andre formål.

5. Den integrerede model for lingvistisk og neurokognitiv struktur

Et vigtigt fællestræk på de to teoriområder som vi argumenterer for at man kan integrere, er at teorierne på begge områder er usus-baserede og funktionsbaserede. Det er det som sproget bruges til, der er basis for dannelsen af sprogstruktur – og det er det som hjernen bruges til, der er basis for dannelsen af neurokognitive strukturer der implementerer opgaveløsningen. Samtidig er det afgørende at denne funktionelt baserede teori

på begge områder **ikke** hævder den en-til-en-relation mellem funktion og struktur som ofte opfattes som et fældende argument imod en funktionel sprogopfattelse: Strukturen kan ikke udledes direkte af funktionen, fordi løsningen af komplekse opgaver kræver komplekse strukturer.

På den neurale side udgør REF-modellen det strukturelt overordnede niveau i forhold til Ullmans model: Teorien om funktionelt betingede strategier og moduler kan anvendes ikke kun på sprog og på samspillet mellem det procedurale og deklarative system, men generelt på alle processer der involverer udvikling og differentiering af neurokognitive funktioner. Ser vi specifikt på REF-modellens anvendelse, kan modellens hovedtræk opridses som følger:

De to systemer er et eksempel på at hjernen ikke er det forskelsløse netværk af processorer som ville svare til en ren PDP-model – hvor alle processorer er involveret i alt, og hvor det kun er et spørgsmål om at have et system der er stort nok til at kunne håndtere et vanskeligt område som sprog. Hjernen har forudeksisterende, evolutionært betingede systemer som sproget trækker på og som er med til at bestemme hvor i hjernen sproglige funktioner typisk lokaliseres. Den klassiske relation mellem Brocas område og sprog er et eksempel, og det passer ind i teorien derved at Brocas område har en vigtig rolle² i det procedurale system (jf. Ullman 2004, 2013).

Med den præ-eksisterende neurale arkitektur som udgangspunkt kan hjernen imidlertid udvikle nye strukturer der opstår som respons på funktionelle krav, dels unikke “strategier” til helt konkrete opgaver (snørebandene), dels funktionelt baserede “moduler” til at løse opgaver der indgår i mere komplekse funktionelle systemer. Samspillet mellem det procedurale og det deklarative system i implementeringen af sproglig kunnen kan forstås som noget der involverer dannelsen af sådanne moduler.

Moduldannelse er især relevant for at forstå grammatikkens rolle i sprog. Grammatik er ikke i sig selv anvendelig til at løse funktionelle opgaver, fordi grammatiske elementer, jf. ovenfor, er kendetegnet ved at være sekundære og dependente i forhold andre elementer – i sidste ende i forhold til leksikalske, potentielt primære elementer. Grammatik er resultatet af en højt differentieret udtryksevne i forhold til kommunikationssystemer hos andre arter, hvis signaler har holofrastisk karakter (ét tegn svarer til én meddelelse), og derfor kan grammatik ikke rummes i en en-til-en-relation mellem en

2. Men også børn der mangler den ene hemisfære, herunder Brocas område, kan lære sprog, jf. Danelli et al. (2013). En medfødthedshypotese der bygger på neuroanatomisk lokalisation, kan altså ikke opretholdes.

bestemt kommunikativ opgave og en neural implementering. Men omvendt gælder det at ikke alle sproglige meddelelser er grammatisk strukturerede. Holofraser som *av* findes også som del af menneskesprog, og de kan også hos mennesker fungere ved en direkte funktionel tilkobling uden at være afhængige af submoduler der også tjener andre formål.

Denne artikels pointe kan nu opsummeres:

Den rent **lingvistiske** teori vi har fremsat om grammatik, siger at grammatik er en hjælpefunktion, der gør det muligt at udtrykke komplekse meddelelser. Grammatik er altså funktionelt motiveret – uden at være bærer af den primære funktion en meddelelse skal tjene – og grammatiske størrelser kan derfor ikke optræde alene, men kun som tjener for leksikalsk indhold.

Den **neurokognitive** teori vi har allieret os med, siger at hjernen er skabt til at opbygge neurokognitive subsystemer der sætter hjernens ejer i stand til at løse funktionelle opgaver. En således erhvervet evne til at løse opgaver kan enten være unikt implementeret i en bestemt rutine der løser en ganske bestemt opgave og kun den – eller også kan den bero på et komplekst neuralt system med submoduler der indgår i flere forskellige funktioner, men ikke selv alene kan løse nogen opgaver.

Den **integreerede** teori siger at evnen til at udtrykke grammatisk komplekse ytringer beror på et neurokognitivt system med sub-moduler som opstår ved at hjernen rekrutterer de mest egnede eksisterende neurale systemer til at håndtere grammatisk kompleksitet. Sådanne submoduler behøves ikke ved holofraser som *av*, men de behøves fx når man skal danne en interrogativ sætning, hvor man skal kombinere en bestemt ledfølge med et bestemt leksikalsk indhold.

Analogien mellem de krav der stilles for at kunne tale et sprog og for at kunne lægge puslespil (at man skal kunne sætte ting sammen) er ud fra denne betragtning ikke helt tilfældig: Begge dele stiller krav til det procedurale system, med dets tætte tilknytning til bevægeapparatet. Det at de to færdigheder trækker på de samme præ-eksisterende systemer, er på den anden side ingen garanti for at hvis man kan dette ene, så kan man også det andet. I begge tilfælde skal der ske en neural organisering af disse systemer som tager form af rutiner og submodulære delkompetencer der er indrettet på de opgaver hvis løsning udgør den funktionelle motivation.

Argumentationen ovenfor har sigtet på at vise at det særligt grammatiske kan håndteres ved en teori hvor centrale **lingvistiske** egenskaber ved grammatiske i modsætning til leksikalske størrelser må forstås i kraft af deres særlige **neurale** egenskaber. Blandt disse er dels deres opkobling på det procedurale system (fordi grammatik involverer størrelser der skal

kombineres med andre for at kunne fungere), dels deres implementering i submoduler der ikke er direkte bundet op på løsningen af en konkret funktionel opgave.

Tilbage står en redegørelse for hvordan man kan forestille sig forholdet mellem det procedurale og det deklarative system i den integrerede model der er lagt op til. Set i forhold til kognitiv lingvistik er det deklarative systems rolle det mindst problematiske: Den består i at indoptage og lagre de erfaringer, herunder den sproglige usus, som ifølge den ususbaserede tilgang udgør grundlaget for sprog. I det omfang et sprog er 'et struktureret inventar af konventionelle sproglige størrelser' (Langacker 2008: 222), må dette inventars kognitive hjemsted være den deklarative hukommelse.

Dette ville svare til en antagelse om at den grundlæggende formel for integrationen mellem de to systemer ville være en neural infrastruktur der består i at den procedurale afdelings opgave er at levere lagrede kombinationsprocedurer som afhenter de størrelser der er lagret i den deklarative afdeling. Selvom vi mener at dette er en grundlæggende rigtig antagelse, er det klart at helt så simpelt er det ikke.

Her kommer diskussionen om »dual mechanism« ind i billedet. De kognitive lingvisters indvending imod den radikale adskillelse mellem grammatik og leksikon spiller også ind i denne sammenhæng. Bl.a. er spørgsmålet om grammatikalisering stadig en udfordring: Hvordan kan størrelser gå over fra det deklarative system til det procedurale hvis der er en uoverstigelig kløft imellem de to?

Ullmans seneste forskning (Nevat et al., under udgivelse) tyder på at der er et vist overlap mellem de ting der lagres i deklarativ og procedural hukommelse. Således vil regelmæssige kombinationer både kunne lagres i den deklarative og i den procedurale hukommelse. Dette tilbyder et neurokognitivt underlag for Langackers pointe (1987: 42) med at tale om 'the rule/list fallacy': Der er ingen grund til at antage at samme form ikke kan have status både af resultatet af anvendelsen af en produktiv regel og af at være en lagret form. Undersøgelse af neural aktivering under indlæring af et kunstigt bøjningssystem (Nevat et al., under udgivelse) viser således et mønster hvor den procedurale hukommelse er stærkest aktiveret ved ikke-trænede former, og mindst ved trænede former med høj hyppighed: Dette kunne passe med at formen eksisterer i begge systemer og at den deklarative hukommelse dominerer når først kombinationen får status af et kendt komplekst udtryk, snarere end som noget man skal kombinere sig frem til uden at have hørt det før.

Et andet udslag af samme forhold er at noget tyder på at L2-talere gør

større brug af det deklarative system end L1-talere (jf. Bowden et al. 2010). Dette understreger også at automatisering må forstås i relation til det procedurale system, snarere end blot det deklarative: Fuld indfødt beherskelse betyder at man kan overlade mere til den implicite autopilot.

Dette element af overlap mellem systemerne tilbyder en basis for en neurokognitiv redegørelse for grammatikalisering: Grammatikalisering af leksikalske udtryk kunne tænkes at involvere en neurokognitiv proces med to elementer: Et oprindeligt leksikalsk udtryk (fx spansk *-mente* ‘sind’ der bliver til en adverbialmarkør *lentamente*) bliver tættere forbundet med den kombinationsprocedure der knytter det til en leksikalsk vært – og bliver derfor gradvis stærkere knyttet til den procedurale hukommelse. Samtidig mister det mere og mere af den konceptuelle substans der er knyttet til dets plads i det deklarative lager. Hvis man som et rent tankeeksperiment forestiller sig at kunne få det frem på en hjernescanner, ville det lyse mere og mere op i det procedurale system og blive mere og mere afdæmpet i det deklarative system.

Den model vi har foreslået, bevarer altså de dele af dikotomien mellem grammatiske og leksikalske størrelser som afspejler at de to har forskellige roller – men den fastholder ikke en absolut dikotomi. Leksikalske udtryk har en særlig tilknytning til det deklarative system derved at de som potentielt primære størrelser (i et eller andet omfang) kan stå alene. Grammatiske størrelser har en særlig tilknytning til det procedurale system derved at de som sekundære størrelser forudsætter en mekanisme der knytter dem til andre, leksikalske størrelser. Men teorien forudsiger at også grammatiske størrelser kan være deklarativt repræsenteret (hvad der bl.a. er nyttigt ved fremmedsprogsindlæring), selvom de ikke er fuldt operationelle alene i kraft af deres status som en del af det deklarative lager. Den forudsiger tillige at leksikalske størrelser er opkoblet på de procedurer der tillader dem at optræde i kombination med grammatiske størrelser – selvom sprogbrugeren kan vælge at ignorere denne opkobling og nøjes med at sige fx *mål!*

6. Konklusioner

Denne fremstilling kan i sagens natur kun få et programmatisk præg. På trods heraf mener vi der er tilstrækkelig substans på både den neurale og den lingvistiske side til at der fremstår et klart alternativ til den ufrugtbare polarisering mellem på den ene side den radikale generative adskillelse mellem rent formelle regler og leksikalsk indhold og på den anden side den kognitive og især konstruktionsgrammatiske orientering imod at se sprog

som bestående udelukkende af et inventar, uden plads til at grammatiske størrelser og kombinationer har en særlig rolle inden for helheden.

Den integrerede model vi har skitseret, rummer følgende centrale træk:

- (1) Den indebærer en ususbaseret arbejdsdeling mellem leksikalske og grammatiske udtryk og en ususbaseret neurokognitiv arkitektur der placerer de to typer udtryk forskelligt, men i et integreret system.
- (2) Den neurale implementering af sprogerven trækker på to forudeeksisterende neurokognitive systemer: i) det procedurale system, som udgør fundamentet for kombinationsevnen, og ii) det deklaratative system, som lagrer det konceptuelle indhold der er knyttet til sproglige udtryk.
- (3) Det integrerede system trækker på både det procedurale og det deklaratative system. Det er ikke nedarvet, men bygges op drevet funktionelt af de krav man skal leve op til for at kunne ytre sig i et givet sprogsamfund.
- (4) Denne model indoptager en pointe fra *dual mechanism*-teorien derved at grammatiske kombinationer ikke kan forklares alene med henvisning til et lager (et leksikon eller konstruktionsgrammatisk konstruktikon).
- (5) Samtidig tager den højde for de argumenter imod *dual mechanism*-teorien der peger på at en radikal adskillelse ikke kan opretholdes, idet den indebærer et overlap og samspil imellem den proceduralt og den deklarativt funderede del af sprogbeherskelsens neurale implementering.

Den foreslåede models forhold til konstruktionsgrammatikken kan udtrykkes på følgende måde: Konstruktionsgrammatikken gør rede for den del af sproget som hører hjemme i det deklaratative system, jf. følgende passus:

Usage-based proposals have been formulated in slightly differing ways by different researchers, but the essential point that both instances and generalizations over instances are stored remains the same. (Goldberg 2006: 64)

Eller sagt på en anden måde: Konstruktionsgrammatikken gør rede for et sprog som et lager og ikke som en dynamisk kombinationsevne (med grammatikken i en anden rolle end leksikon). En sådan model kan vanskeligt stille et spørgsmål om hvorvidt helt abstrakte konstruktioner à la interrogativ sætningsstruktur faktisk er lagret i det deklarativ system, eller de måske kun eksisterer som procedurer der kan aktiveres.

Under ét mener vi at den integrerede model der er foreslået i denne artikel, udgør et slagkraftigt alternativ både til de eksisterende tilgange til problemet i den funktionelt-kognitive lingvistik vi selv regner os til, og til den ufrugtbare polarisering i forhold til formel generativ lingvistik.

Henvisninger

- Bates, E. (1999). Plasticity, localization and language development. I: *The changing nervous system: Neurobehavioral consequences of early brain disorders*. Broman, S. & Fletcher, J.M. (red.), New York: Oxford University Press, 214-253.
- Berwick, R.C. & Chomsky, N. (2016). *Why Only Us. Language and evolution*. Cambridge, M.A.: MIT Press.
- Boye, K. & Harder, P. (2012). A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language* 88, 1, 1-44.
- Bybee, J. (2002). Sequentiality as the basis of constituent structure. I: *The evolution of language out of pre-language*. Givón, T. & Bertram Malle (red.). Amsterdam: John Benjamins, 109-134.
- Bybee, J.L. & Hopper, P.J. (red.) (2001). *Frequency and the emergence of linguistic structure*. Amsterdam: John Benjamins.
- Croft, W.A. & Cruse, D.A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Curtiss, S. (2013). Revisiting modularity: Using language as a window to the mind. I: *Rich languages from poor inputs*. Piatelli-Palmarini, M. & Berwick, R.C. (red.). Oxford: Oxford University Press, 68-90.
- Dabrowska, E. (2004). *Language, mind and brain: Some psychological and neurological constraints on theories of grammar*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Dabrowska, E. (2010). Productivity, proceduralization and SLI: A Comment on Hsu and Bishop. *Human Development* 53, 276-284.
- Danelli, L.I, Cossu, G, Berlinger, M, Bottini, G, Sberna, M, & Paulesu, E. (2013). Is a lone right hemisphere enough? Neurolinguistic architecture in a case with a very early left hemispherectomy. *Neurocase* 19 (3): 209-31. DOI: 10.1080/13554794.2011.654226.

- Goldberg, A. (2006). *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Ibbotson, P. & Tomasello, M. (2016). Evidence Rebutts Chomsky's Theory of Language Learning. *Scientific American*, 7. september, 2016.
- Jurafsky, D. (1996). A probabilistic model of lexical and syntactic access and disambiguation. *Cognitive Science* 20, 137-94.
- Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, vol.1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R.W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- McClelland, J.L. & Patterson, K. (2002). Rules or connections in past-tense inflections: What does the evidence rule out? *Trends in Cognitive Sciences* 6, 11, 465-472.
- Mogensen, J. (2011). Almost unlimited potentials of a limited neural plasticity: Levels of plasticity in development and reorganization of the injured brain. *J. Conscious. Stud.* 18, 13-45.
- Mogensen, J. (2012). Reorganization of Elementary Functions (REF) after brain injury: Implications for the therapeutic interventions and prognosis of brain injured patients suffering cognitive impairments. I: *Brain damage: Causes, management and prognosis*. Schäfer, A.J. & Müller, J. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers, 1-40.
- Mogensen, J. (2014). Reorganization of Elementary Functions (REF) after brain injury and in the intact brain: A novel understanding of neurocognitive organization and reorganization. I: *Horizons in neuroscience research, vol. 15*, Costa, J. & Villalba, E. (red.). New York: Nova Science Publishers, 99-140.
- Mogensen, J. (2015). Recovery, compensation and reorganization in neuropathology – levels of conceptual and methodological challenges. I: *Cognitive plasticity in neurologic disorders*. Tracy, J.I., Hampstead, B.M. & Sathian, K. (red.). New York: Oxford University Press, 3-28.
- Mogensen, J., & Malá, H. (2009). Post-traumatic functional recovery and reorganization in animal models. A theoretical and methodological challenge. *Scand. J. Psychol.* 50, 561-573.
- Mogensen, J., Boye, K., Siebner, H.R. & Harder, P. (Under bedømmelse). Integrating linguistics and neurocognitive organization: A function-based account of structural complexity.
- Nevat, M., Ullman, M.T., Eviatar, Z. & Bitan, T. (Under udgivelse). The neural bases of the learning and generalization of morphological inflection. *Neuropsychologia*.

- Pinker, S. & Ullman, M. (2002). The past and future of the past tense. *Trends in Cognitive Sciences* 11, 1, 456-463.
- Pulvermüller, F, Capelle, B. & Shtyrov, Y. (2013). Brain basis of meaning, words, constructions, and grammar. *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Hoffmann, T. & Trousdale, G. (red.), Oxford Handbooks Online, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195396683.013.0022.
- Rumelhart, D. & McClelland, J. (1986). *Parallel distributed processing*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Trousdale, G. (2014). On the relationship between grammaticalization and constructionalization. *Folia Linguistica* 48, 557-577.
- Ullman, M., Corkin, S., Coppola, M., Hickok, G., Growdon, J.H., Koroshetz, W.J., & Pinker, S. 1997. A neural dissociation within language: Evidence that the mental dictionary is part of declarative memory, and that grammatical rules are processed by the procedural system. *Journal of Cognitive Neuroscience* 9, 289-299.
- Ullman, M. (2001). The neural basis of lexicon and grammar in first and second language: the declarative/procedural model. *Bilingualism: Language and Cognition* 4, 2, 105-122.
- Ullman, M. (2004). Contributions of memory circuits to language: The declarative-procedural model. *Cognition* 92, 1, 231-270.
- Ullman, M.T. (2016). The declarative/procedural model: A neurobiological model of language learning, knowledge and use. I: Hickok, G. & Small, S.A. (red.). *The Neurobiology of Language*. Amsterdam: Elsevier, 953-68.

Kan grammatiske konstruktioner have semantisk prosodi?

Kim Ebensgaard Jensen

Abstract

Drawing on a soft interpretation of the construction-grammatical notion of the lexicon-syntax continuum, this paper explores whether grammatical constructions can be said to display patterns of semantic prosody and discusses ways in which constructional semantic prosody as a theoretical construct would need to be defined such that two types of constructional semantic prosody are posed: inner semantic prosody, which applies to collocational fields in schematic positions in a construction, and outer semantic prosody, which applies to collocational fields in the construction's co-text. Two admittedly sketchy and exploratory empirical investigations suggest that inner semantic prosody might be a viable theoretical concept, while outer semantic prosody does not seem to be viable.

Nøgleord: Frankenstein-forskning, kollokation, konstruktionsgrammatik, korpuslingvistik, semantisk prosodi/præference

1. Introduktion

Semantisk prosodi blev først opdaget, da korpuslingvistikken gjorde sit indtog (f.eks. Sinclair 1991, 1996; Louw 1993, 2000; Bublitz 1996; Hunston & Francis 1999; Stubbs 2001; Tognini-Bonelli 2001; Stewart 2010; Begagić 2013). Det er nemlig et fænomen, som gemmer sig i kollokationsmønstre og dermed ikke kan ses med det blotte øje.

Semantisk prosodi er hidtil primært blevet tilgået i forskningen som et leksikalt fænomen, der har med attitudinel betydning at gøre. I denne artikel undersøges det med den ususbaserede konstruktionsgrammatik som udgangspunkt, om semantisk prosodi eller noget, der ligner, også findes i grammatikken. Skønt artiklen først og fremmest tjener til at fremstille nogle teoretiske begreber, så trækker den på empiri i form af undersøgelser af

to slags kvantificerende nominalkonstruktioner på engelsk – nemlig *a great deal of N* versus *a great many N* og partitiverne *bunch of N*, *cluster of N*, *load of N*, *pile of N* og *stack of N*. Det skal påpeges, at forskningen, som ligger til grund for denne artikel, er eksplorativ på en nærmest Frankenstein-agtig facon og på ingen måde skal anses som endegyldig. Tværtimod er der tale om de første famlende skridt i retning af noget, som kunne gå hen og blive en hypotese, der, når det punkt er nået (eller hvis det punkt nås), kan testes og falsificeres eller verificeres.

Denne artikel er struktureret som følger. Efter en gennemgang af semantisk prosodi i afsnit 2, hvor termen ‘defineres’ og fænomenet diskuteres, præsenteres i afsnit 3 de basale principper i konstruktionsgrammatikken. Herefter fremsættes i afsnit 4 en præ-hypotese for konstruktional semantisk prosodi, som trækker på diskussioner i afsnit 2 og 3. I afsnit 5 beskrives den korpusbaserede metode, som gøres brug af, og selve analyserne præsenteres i afsnit 6.

2. Semantisk prosodi

Louw (1993: 157) definerer semantisk prosodi som en “consistent aura of meaning with which a form is imbued by its collocates”. Ligeledes beskriver Bublitz (1996: 9) semantisk prosodi som en “a halo or profile” som er “based on a semantically consistent set of collocates”. Stubbs (2001: 65), som foretrækker termen ‘diskursprosodi’, definerer denne som “a feature which extends over more than one unit in a linear string”. Tognini-Bonelli (2001) skriver, at sprogbrugerens valg “will involve the more local and grammatical constraints around the word, but will also include a perhaps more remote semantic preference and its correspondent on the pragmatic side, semantic prosody”, og Hunston & Francis (1999: 137) påpeger, at “a word may be said to have a particular semantic prosody if it can be shown to co-occur typically with other words that belong to a particular semantic set.”

Man kan af disse definitioner¹ udlede, at semantisk prosodi er en type betydning hos det enkelte ord, som transcenderer dettes formelle grænser og manifesteres som mønstre i ordets kollokationsfelt.

Indtil videre har forskning i semantisk prosodi begrænset sig til attitudinell betydning (f.eks. Sinclair 1991, 1996; Louw 1993, 2000; Bublitz 1996; Stubbs 2001; Tognini-Bonelli 2001). Princippet her er ganske simpelt:

1. Se Stewart (2010: 6-20) for en mere detaljeret gennemgang af centrale definitioner i faglitteraturen om semantisk prosodi.

- Ord med primært negativt klingende kollokater har negativ semantisk prosodi.
- Ord med primært positivt klingende kollokater har positiv semantisk prosodi.
- Ord med kollokater, der hverken klinger negativt eller positivt, har neutral prosodi.

Stubbs (2001: 65) går så langt som at kategorisere semantiske prosodier som funktionelle diskursmønstre: “Since they are evaluative, prosodies often express the speaker’s reason for making the utterance, and therefore identify functional discourse units”. Dette er specielt interessant i forbindelse med ususbaseret konstruktionsgrammatik, hvor sådanne diskursmønstre ikke blot er funktionelle men også kan være kategoriske funktionstræk hos konstruktioner.

2.1. Metodologiske udfordringer

Opdagelsen af semantisk prosodi er et vigtigt bidrag til sprogvidenskaben men er ikke uden problemer. Der er for eksempel den metodologiske hage, at de prosodier, man kan udvinde, afhænger af, hvordan man indstiller sin *concordancer*² med hensyn til minimumsfrekvenser og kollokationsvinduet vidde. Hvis man opererer med lav minimumsfrekvens og en bred vidde, vil man finde flere kollokater, end hvis man opererer med høj minimumsfrekvens og en smal vidde.

Derudover er begrænsningen til attitudinel betydning problematisk på mindst to punkter. Der kan være et for stort element af subjektivitet fra analytikerens side, når det afgøres, om kollokater er positive, negative eller neutrale, og den attitudinelle betydning kan i varierende grad være en refleksion af analytikerens egne holdninger. Der kan også være ideologi-bestemte attituder, som analytikeren af samme årsag overser.

2.2. Afgrænsningsudfordringer

Der skelnes traditionelt mellem semantisk prosodi og semantisk præference (Partington 2004: 149). Hvor semantisk prosodi dækker attitudinel

2. *Concordancer* er den engelske betegnelse for et computerværktøj, som bruges til at lave konkordanser (en konkordans er et sæt konkordanslinjer). For at undgå forvirring bruger jeg den engelske term, når jeg refererer til computerværktøjet..

betydning, som kan udledes af kollokationsfelter, dækker semantisk præference specifikke semantiske klasser, der kan udledes af kollokationsfelter. For eksempel finder Stubbs (2001: 89-95), at det engelske verbum *undergo* blandt andet har følgende semantiske præferencer: ‘medicin’ (*treatment, hysterectomy, surgery* osv.), ‘prøver’ (*examination, training* osv.), ‘forandring’ (*dramatic changes, a historic transformation* osv.). Semantiske præferencer er således ganske specifikke semantiske grupperinger af kollokater. I modsætning er semantiske prosodier, i og med at de har med attitudinel betydning at gøre, ret abstrakte. Forholdet mellem de to er, at semantiske prosodier udledes af mønstre blandt semantiske præferencer (Begagić 2013). Stubbs (2001: 89-95) tilskriver for eksempel *undergo* en negativ semantisk prosodi, da de semantiske præferencer alle underordner kollokater med reference til situationer, som på den ene eller anden måde er ubehagelige. Et problem med denne skelnen er placeringen af selve skillelinjen. Hvornår bliver semantiske mønstre i et kollokationsfelt så abstrakte, at der ikke længere er tale om præferencer men om prosodier? Det giver måske mere mening at opgive denne skelnen og i stedet operere med grader eller niveauer af semantisk prosodi. I erkendelse af, at der ikke kan sættes en klar skillelinje, opereres der i denne artikel med semantisk prosodi som betegnelse for alle typer semantiske mønstre og grupperinger på kollokationsniveau.

Det er også en potentielt problematisk begrænsning, at semantisk prosodi ses som et leksikalt fænomen og ikke et bredere syntaktisk-leksikalt fænomen som sådan. Det ville i hvert fald, som påpeget andetsteds (Jensen 2017), give mening i mange samtidige funktionalistiske tilgange at undersøge, hvorvidt grammatiske størrelser også kan have semantisk prosodi.

3. Konstruktionsgrammatik

Den teoretiske ramme for dette studie er konstruktionsgrammatikken (Fillmore et al. 1988; Goldberg 1995; Croft 2001) – nærmere betegnet den ususbaserede konstruktionsgrammatik (Croft & Cruse 2004: 291-327; Patten 2014). En central antagelse i konstruktionsgrammatikken er, at en konstruktion er en konventionel semiotisk enhed bestående af form og betydning, og betydning skal her forstås meget bredt som dækkende både semantisk og diskurs-pragmatisk funktion.

Sprogsystemet ses som et kognitivt netværk af konstruktioner (Croft & Cruse 2004: 318-323), som i den ususbaserede konstruktionsgrammatik et emergent system (jf. Hopper 1998), der tilegnes induktivt (jf. Tomasello 2003). Det vil sige, at systemet i sprogbrugeren vokser ud af usus. Patten

(2014: 91) fremstiller en elegant og præcis beskrivelse af den ususbaserede konstruktionsgrammatiks principper:

On this model, humans are not innately programmed with grammatical knowledge; instead, all aspects of language are learned from the input (or rather from the speaker's linguistic experiences). Both language learning and language change involve the speaker inductively generalizing over instances to form mental schemas (or constructions) which are represented in the language system. On a usage-based model then, constructions are simply conventionalized chunks of linguistic knowledge ... From this, it follows that the storage and organization of grammatical knowledge is dependent on, and can change according to, patterns of use

Således er der i sprogsystemet plads til strukturel redundans, og viden om relevante sprogbrugskontekster (ko-tekstuelle mønstre, genrer/registre, sprogbrugssituationer osv.) indgår i sprogsystemet. Logikken ligger i den emergente karakter, som sprogsystemet gives: hvis en struktur bruges hyppigt i en vis kontekst, antages det, at sprogbrugeren ved, at denne konstruktion bruges hyppigt i denne kontekst, og dermed er denne viden en del af sprogbrugeren sproglige kompetence. En konstruktion kan være fuldt skematisk (alle dens positioner er leksikalt åbne) eller være fuldt fikseret (Fillmore et al. 1988: 505). Den samme konstruktion kan også indeholde både skematiske og fikserede elementer.

Flere sprogforskere i ususbaseret lingvistik argumenterer, at sproget er et komplekst adaptivt system (Beckner et al. 2009). Et sådant system er emergent og baseret på interaktioner mellem adskillige agenter; i disse mange interaktioner opstår mønstre, og via kognitive generaliseringsprocesser ligger disse til grund for et emergent system i sprogbrugeren, der påvirker fremtidige interaktioner i et såkaldt feedback loop (Frank 2015: 495). I et konstruktionsgrammatisk perspektiv gør dette feedback loop, at konstruktionsnetværket er et heterogent distribueret, dynamisk og adaptivt system, hvor kollokationsmønstre sagtens kan indgå i sprogbrugeren kompetence.

Eftersom konstruktioner ses som form-betydningspar, har konstruktionsgrammatikere bortkastet den traditionelle skarpe adskillelse mellem syntaks og leksikon og opererer i stedet med et leksikon-syntakskontinuum, hvor atomiske konstruktioner (dvs. morfemer og leksemer) findes ved den ene pol, og komplekse konstruktioner (dvs. multienhedsstrukturer) findes ved den anden (Goldberg 1995: 7; Croft 2001: 17). Kontinuumidéen kan

virke meget kontroversiel, hvis man tolker den som udtryk for, at atomiske og komplekse konstruktioner på alle områder er funktionalitetsidentiske. En blødere tolkning er dog, at kontinuumidéens formål bare er at understrege, at der findes form-betydningspar i både leksis og syntaks til trods for strukturkompleksitetsforskellene, men at dette ikke betyder, at atomiske og komplekse konstruktioner er funktionalitetsidentiske. På den måde kan man stadig sondre mellem leksikal og grammatisk funktionalitet uden at skulle opgive idéen om, at grammatiske strukturer som konventionelle semiotiske enheder. Denne artikel bekender sig til denne bløde tolkning.

4. En præ-hypotese om konstruktionel semantisk prosodi

I dette afsnit fremstiller jeg en 'præ-hypotese' om konstruktionel semantisk prosodi. En ligefrem præ-hypotese kunne være: 'en grammatisk konstruktion kan udvise semantisk prosodi'. Denne formulering er dog for simpel.

Man skal huske, at syntaktiske konstruktioner er komplekse og dermed kan indeholde skematiske positioner. Dette betyder, at der kan være et kollokationsfelt i hver skematisk position udover de kollokater, som findes i konstruktionens ko-tekst. Derfor må man nødvendigvis skelne mellem indre semantisk prosodi og ydre semantisk prosodi³ samt indre og ydre kollokationsfelter og indre og ydre kollokater. Med 'ydre kollokater' menes der ord, som findes i konstruktionens venstre og højre ko-tekst (dvs. til venstre og højre for konstruktionen). Med 'indre kollokater' menes der ord, som findes i en skematisk position i en konstruktion (så som, for eksempel N-positionen *i a great deal of N*). Det ydre kollokationsfelt dækker således samtlige af konstruktionens ydre kollokater, og det er her, vi finder den ydre semantiske prosodi. Det indre kollokationsfelt dækker samtlige af konstruktionens indre kollokater, og her finder vi den indre semantiske prosodi. Et bedre udgangspunkt er således en toleddet præ-hypotese:

- En grammatisk konstruktion kan udvise indre semantisk prosodi
- En grammatisk konstruktion kan udvise ydre semantisk prosodi

Her er der mulighed for at tage højde for eventuelle fundamentale forskelle på kollokationsmønstre i indre skematiske positioner og ydre ko-tekster.

3. Jf. "inner" og "outer constructional properties" (Fillmore 1988)

Begrebet ‘indre semantisk prosodi’ kan måske virke lidt selvmodsigende, men vi skal her huske, at, hvor selve den skematiske position i en konstruktion er del af konstruktionens formelle struktur, så er leksemerne, der udgør positionens kollokationsfelt del af konstruktionens ko-tekst. Derfor mener jeg godt, at man kan tillade sig at operere med konceptet ‘indre semantisk prosodi’.

5. Data og metode

De to empiriske undersøgelser trækker på data fra Davies’ (2016) *Corpus of Contemporary American English* (COCA), som dokumenterer amerikansk engelsk i perioden 1990-2015. COCA består af 533.788.932 ord og er delt op i følgende tekstgenrer: akademiske tekster, dagblade/magasiner, avisartikler, fiktion og tale. De to undersøgelser trækker på specifikke dele af korpuset, som specificeres i næste sektion; fra disse hentes alle forekomster af konstruktionerne ned i en konkordans (der er således ikke en specificeret vidde, da kollokationsvinduet svarer til det af *concordanceren* specificerede højre og venstre ko-tekst), og ikke-forekomster sorteres fra. Efterfølgende består metoden af følgende skridt:

- Konkordansen deles op i tre separate dele: indre kollokater, ydre kollokater i venstre ko-tekst og ydre kollokater i højre ko-tekst.
- Alle kollokater lemmatiseres i Bicks (1996-2016) ‘flat structure parser’.
- Rå frekvenslister genereres for lemmatiserede indre kollokater samt ydre kollokater i højre ko-tekst og i venstre ko-tekst.
- Indre kollokater analyseres desuden semantisk og inddeles i semantiske grupperinger, der kvantificeres i procenter.⁴ Semantiske grupperinger, eller semantiske klasser, er grupperinger af leksemer (i dette tilfælde blandt kollokaterne), som overlapper semantisk i en sådan grad, at de kan siges at være semantisk relaterede. I denne artikel baseres den semantiske gruppering på semantiske felter, således at kollokater, der kan placeres i samme semantiske klasse (f.eks. kan substantiverne *shirt*, *dress*, og *trousers* placeres i et ‘apparel’-felt da deres referenter alle er beklædningsgenstande, hvorfor de kan samles under den semantiske klasse ‘apparel’).

4. Ideelt set burde de ydre kollokater også analyseres semantisk, men dette er en ekstremt tidsskrævende proces, så det har ikke været muligt.

- Semantiske prosodier udledes af frekvenslisterne.
- Yderligere ko-tekstuelle mønstre identificeres i en ordklyngeanalyse i Anthony (2014).

Denne metode er dybt eksplorativ på en lad-os-se-om-det-overhovedet-virker-facon og er ikke replikerbar. Der er som sagt tale om en slags Frankenstein-forskning for at teste vandene, og for at kunne bedrive fyldestgørende forskning i konstruktional semantisk prosodi skal der en mere systematisk metode til. Der skal dog tages skridt hen imod sådan en metode, og her er vores Frankenstein-forskning et sådant skridt.

En redegørelse for valget af *a great deal of N*, *a great many N* og de fem partitivkonstruktioner som empiri er på sin plads. Alle konstruktioner er nominalkonstruktioner og har ret substantielle semantiske funktioner, hvilket muliggør de semantiske forbindelser, der ligger til grund for kollokationer:

- *A great deal of N*, *a great many N*: Disse konstruktioner er intensive-rende kvantificerende nominalkonstruktioner, hvis kommunikative funktion svarer til *en hel del N* på dansk (Hjulmand & Schwarz 2015: 137). Desuden er der den semantiske forskel, at *a great deal of N* udtrykker ubundne masser, hvor *a great many N* udtrykker multiplekser (Talmy 2000: 48-49) af bundne og tællelige enheder; denne semantiske forskel afspejles i, at *a great deal of N* foretrækker utællelige substantiver, hvor *a great many N* foretrækker tællelige substantiver.
- *Bunch of N*, *cluster of N*, *load of N*, *pile of N*, *stack of N*: Disse hører til en kategori af partitivkonstruktioner, som har det, man kan kalde en konstellersfunktion. Hver partitiv udtrykker en fysisk multipleks constellation som mindre enheder kan arrangeres i. Disse constellationer er henholdsvis 'bundt', 'klynge', 'læs', 'bunke' og 'stak'.

I modsætning til mere abstrakte konstruktioner med vagere semantisk indhold er der en chance for, at disse konstruktioner kan indgå i semantiske forbindelser med både indre og ydre kollokater, hvilket gør den specielt egnede til Frankenstein-forskning af den karakter, som denne artikel bygger på.

6. Undersøgelser

6.1. Semantisk prosodi i a great deal of N og a great many N

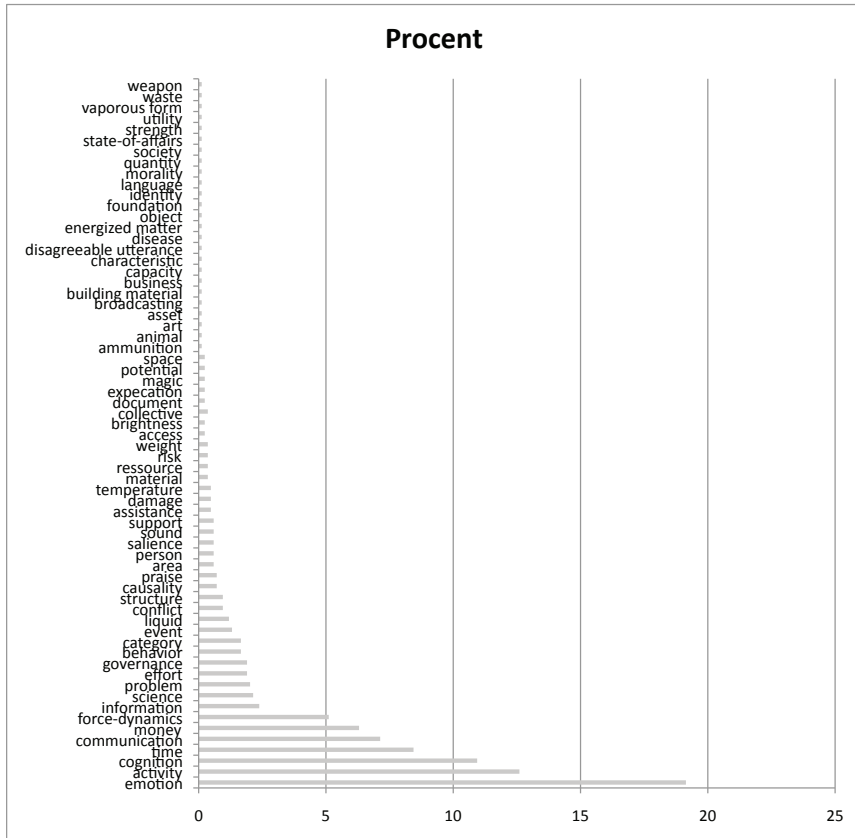
Denne undersøgelse er baseret på data fra perioden 2010-2015 i COCA. Denne del af korpusset består af 121.375.052 ord. I denne del fandtes 841 forekomster af *a great deal of N* og 94 forekomster af *a great many N*. De få forekomster skyldes faldende brug på amerikansk engelsk siden 1800-tallet af begge konstruktioner (Jensen 2016).

I Tabel 1 ses de 20 hyppigste indre kollokater i *a great deal of N*.

	Kollokat	Frekv.		Kollokat	Frekv.
1	time	70	11	pain	10
2	money	48	12	pressure	10
3	attention	27	13	sympathy	10
4	work	22	14	confidence	9
5	information	18	15	frustration	9
6	research	17	16	uncertainty	9
7	effort	16	17	data	7
8	respect	14	18	debate	7
9	thought	12	19	discussion	7
10	trouble	11	20	energy	7

Tabel 1: Top 20 indre kollokater i *a great deal of N*

Ikke overraskende (jf. Hjulmand & Schwarz 2015: 137; Jensen 2016) har kollokaterne det fælles semantiske træk, at de refererer til svært kvantificerbare størrelser, hvilket afspejles i, at mange er prototypisk utællelige substantiver. Figur 1 redegør for den semantiske analyse de indre kollokater.

Figur 1: Semantisk analyse af indre kollokater i *a great deal of N*

I princippet er hver klasse en semantisk prosodi. Zoomer man lidt ud, kan det argumenteres, at nogle mere abstrakte indre semantiske prosodier kan udledes. En prominent prosodi lader til at være en ‘tanke/følelse’-prosodi, som underordner klasserne ‘emotion’ og ‘cognition’. Sammenholder man dette med Tabel 1, ser man en diskrepans mellem de enkelte kollokater og de semantiske klasser. Det hyppigste kollokat er *time*; den hyppigste klasse er ‘emotion’. Klassen ‘time’, som underordner tidsnominaler, er tredje-hyppigst. Hvor *time* som er det hyppigste kollokat, har alle kollokaterne, som underordnes af ‘emotion’, samlet en højere frekvens end dem under klassen ‘time’. En ‘handling/hændelse’-prosodi dækker kollokater, som udtrykker handlinger, aktiviteter, hændelser og lignende. Denne underordner følgende semantiske klasser: ‘activity’, ‘force-dynamics’, ‘behavior’

og ‘event’. Endnu en prosodi kan kaldes ‘kommunikation’, som består af klasserne ‘communication’, ‘disagreeable utterance’ og muligvis ‘conflict’. Sammen indikerer Figur 1 og Tabel 1, at *a great deal of N* ikke kun har en præference for utællelige substantiver, men også for forskellige semantiske klasser, hvoraf nogle kan klynges sammen til mere abstrakte semantiske prosodier. Desuden underordner de klasser, som udgør enkelte af de mere abstrakte prosodier, kollokater, hvis referenter ikke nødvendigvis er svært kvantificerbare. For eksempel kan handlinger, hændelser og aktiviteter ikke siges at være utællelige. *A great deal of N* synes at have en omfortolkende funktion i forbindelse med ‘handling/hændelse’-prosodien, hvor ellers kvantificerbare handlinger, hændelser og aktiviteter omfortolkes som masseagtige og intensiveres via konstruktionens semantik. Dette illustrerer, hvor vigtigt det er, at tage højde for både de enkelte kollokater **og** de semantiske klasser, de udgør (jf. Croft 2003: 85, Tomasello 2003: 178).

Der synes at være noget, der minder om semantiske prosodier på spil, men hvad med ydre semantiske prosodier? Tabel 2 redegør for de 45 hyppigste ydre kollokater.

	Kollokat	Frekv.(V)	Frekv.(H)	Frekv.		Kollokat	Frekv.(V)	Frekv.(H)	Frekv.		Kollokat	Frekv.(V)	Frekv.(H)	Frekv.
1	be	386	235	621	16	go	16	27	43	31	see	13	13	26
2	i	179	108	287	17	well	27	14	41	32	need	12	14	26
3	number	129	77	206	18	also	23	14	37	33	show	14	11	25
4	have	144	57	201	19	require	30	5	35	34	thing	10	15	25
5	there	163	24	187	20	very	16	18	34	35	school	9	16	25
6	not	100	68	168	21	come	16	16	32	36	always	18	6	24
7	say	38	39	77	22	give	25	5	30	37	great	12	12	24
8	do	34	42	76	23	year	18	12	30	38	work	12	12	24
9	take	46	13	59	24	find	17	12	29	39	good	13	10	23
10	know	33	25	58	25	get	15	14	29	40	learn	10	13	23
11	make	28	28	56	26	student	12	17	29	41	little	9	13	22
12	time	25	29	54	27	use	17	10	27	42	even	8	14	22
13	spend	53	0	53	28	right	12	15	27	43	here	7	14	21
14	people	24	25	49	29	just	11	16	27	44	feel	17	3	20
15	think	28	18	46	30	still	19	7	26	45	study	13	7	20

Tabel 2: Ydre kollokater i *a great deal of N*

Gransker man samtlige ydre kollokater findes der ingen tegn på ydre semantiske prosodier som sådan. Der er dog nogle transitive verber på listen med meget højere venstre-frekvenser end højre-frekvenser; disse kunne være indikatorer på semantiske forbindelser mellem konstruktionen som direkte objekt og de transitive verber. Vi holder os her til *spend*, *feel* og *take*. Ved hjælp af ordklyngeanalyser (se Tabel 3 for et eksempel på et uddrag fra en ordklyngeanalyse) er det muligt at identificere instantieringer, der fungerer som direkte objekt.

Ordklynge	Frekv.
spent a great deal of time in	3
spent a great deal of time and	3
spending a great deal of time by	2
spend a great deal of money to	1
spend a great deal of time looking	1
spend a great deal of time exploring	1
spend a great deal of time helping	1
spend a great deal of time honing	1
spend a great deal of time in	1
spend a great deal of time on	1
spend a great deal of time raising	1
spend a great deal of time retrieving	1
spend a great deal of time together	1
spend a great deal of time using	1
spend more time raising a family without	1
spending a great deal of effort to	1
spending a great deal of time and	1
spending a great deal of time in	1
spending a great deal of time on	1
spending a great deal of time out	1

Tabel 3: Ordklyngeanalyse af *spend* som ydre kollokat

Som fremgår af Tabel 3, synes *a great deal of time* at være et hyppigt direkte objekt for *spend* som transitivt verbum i venstre ko-tekst. *A great deal of time*, *a great deal of money*, og *a great deal of effort* er de eneste instantieringer, der fungerer som direkte objekt her. Dette peger på en semantisk forbindelse mellem *spend* på den ene side og *time*, *money* og *effort* på den anden (disse optræder jo ofte som direkte objekter for *spend* i nær-idiomatiske strenge), snarere end mellem verbet og *a great deal of N*. Det samme lader til at gøre sig gældende for *feel* og *take*. I Tabel 4 og Tabel 5 ses lister over indre kollokater, når konstruktionen fungerer som direkte objekt for *feel* og *take* som ydre venstrekollokater.

Indre kollokater	anxiety, guilt, responsibility, sadness, warmth, frustration, sorrow, sympathy, unease, resentment, pressure
------------------	--

Tabel 4: Indre kollokater med *feel* som ydre venstrekollokat

Indre kollokater	pride, time, care, experimentation, planning, pleasure, work, joy, heat, courage, effort, knowledge, planning, practice, resilience, soul-searching, comfort, encouragement, listening
------------------	--

Tabel 5: Indre kollokater med *take* som ydre venstrekollokat

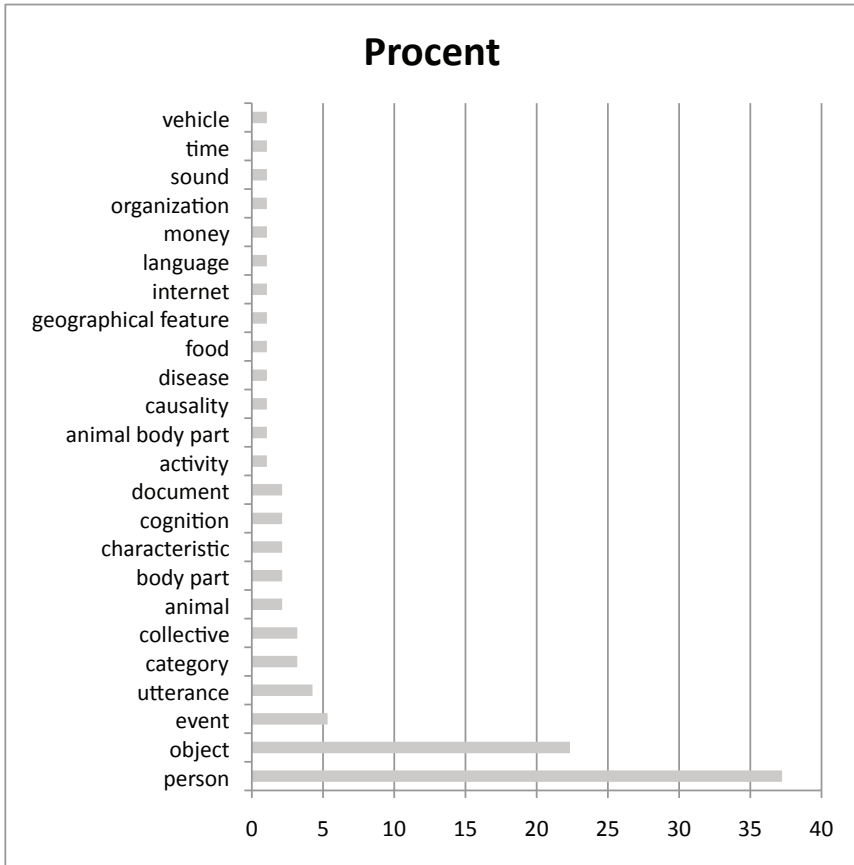
Alle kollokater i Tabel 4 udtrykker noget følbart – det være sig følelser (*sadness*, *frustration*), temperatur (*warmth*) eller eksterne kræfter (*pressure*), hvorfor det giver mening, at de figurerer i direkte objekter for *feel*. I Tabel 5 ses *pride*, *care* og *joy*, der jo figurerer i de idiomatiske udtryk *take pride in*, *take care to* og *take joy in*; derudover ses en række kollokater, der reflekterer brugen af *take* med betydningen ‘kræve’ som i *it takes discipline to* (‘det kræver disciplin at’) og *it takes planning to* (‘det kræver planlægning at’). Også her er der snarere tale om en semantisk forbindelse mellem det transitive verbum og de indre kollokater end mellem verbet og konstruktionen.

De 20 hyppigste indre kollokater i *a great many N* ses i Tabel 6.

	Kollokat	Frekv.		Kollokat	Frekv.
1	thing	21	11	charity	1
2	people	12	12	child	1
3	indian	2	13	concert	1
4	man	2	14	cousin	1
5	question	2	15	critic	1
6	adult	1	16	crow	1
7	amalgamator	1	17	day	1
8	boat	1	18	director	1
9	case	1	19	document	1
10	change	1	20	dog	1

Tabel 6: Top 20 indre kollokater i a great many.N

Udover at *thing* er det hyppigste kollokat, er det iøjefaldende, at mange af kollokaterne refererer til personkategorier (f.eks. *adult*, *director*, *Indian*, *child* og *critic*). Konstruktionen lader til at have en indre 'person'-prosodi, som underordner kollokater med reference til personer og personkategorier som semantisk fællestræk. Dette understøttes af den semantiske analyse i Figur 2.

Figur 2: Semantisk analyse af indre kollokater i a great many N

Figur 2 viser, at klassen ‘person’ er hyppigst, hvilket berettiger et postulat om ‘person’ som en indre semantisk prosodi. Det er ikke et tilfælde, at størstedelen af de øvrige semantiske klasser i kollokationsfeltet underordner kollokater med kvantificerbare referenter, eftersom *a great many N* har en præference for tællelige substantiver (Jensen 2016).

Analysen af ydre kollokater viser ingen tegn på ydre semantiske prosodier. Det skal nævnes, at *be*, *I*, *there*, *not* og *have* er de fem hyppigste ydre kollokater, og *be*, *I* og *have* er bemærkelsesværdigt hyppigere i venstre ko-tekst end højre ko-tekst, men ordklyngeanalyserne viser ingen mønstre.

6.2. Bunch of N, pile of N, load of N, stack of N og cluster of N

Denne undersøgelse trækker på data i COCA fra 2015. Denne del af korpuset indeholder 19.950.475 ord. Her fandtes 355 forekomster af *bunch of N*, 90 af *cluster of N*, 64 *load of N*, 208 af *pile of N* og 155 af *stack of N*.

Figureerne 3-7 redegør for distribueringen af semantiske klasser i konstruktionernes indre kollokationsfelter.

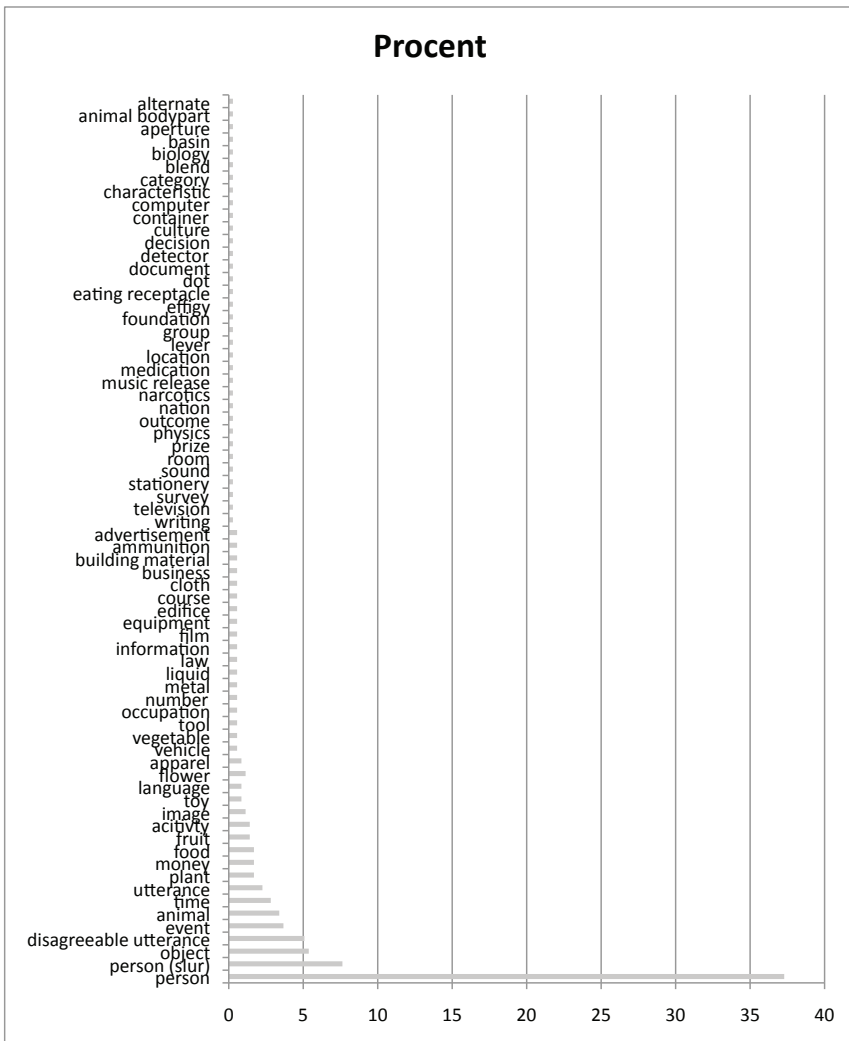

Fig. 3: Semantisk analyse af indre kollokater i *bunch of N*

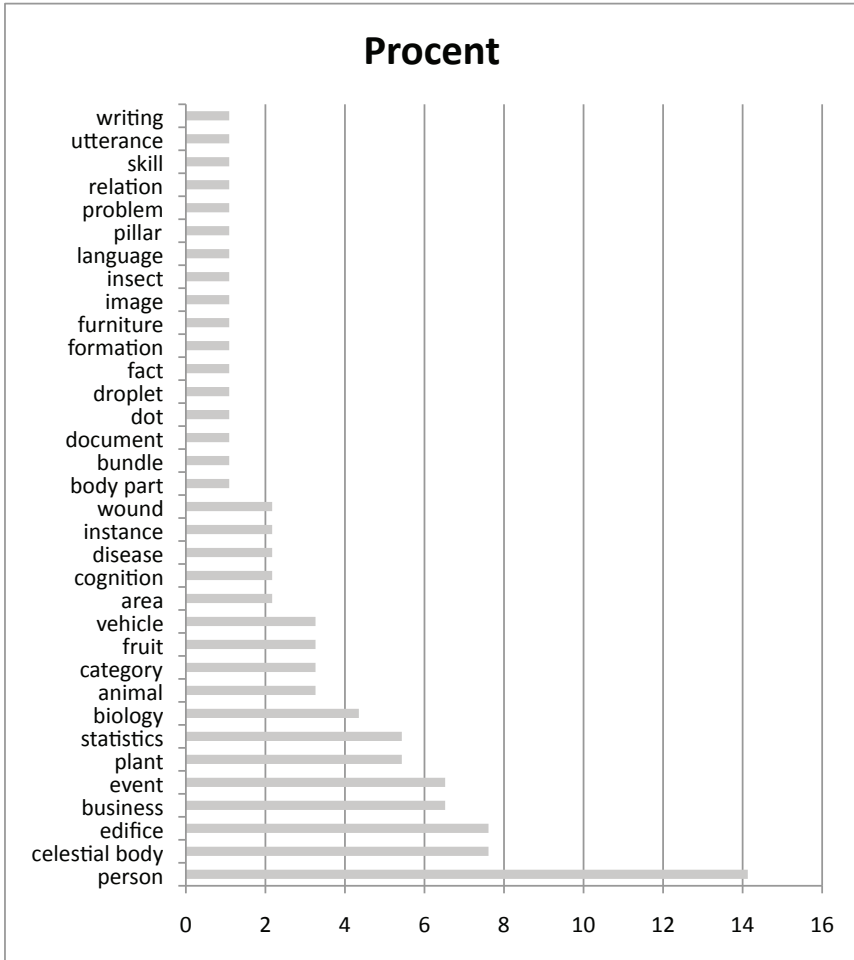

Fig. 4: Semantisk analyse af indre kollokater i cluster af *N*

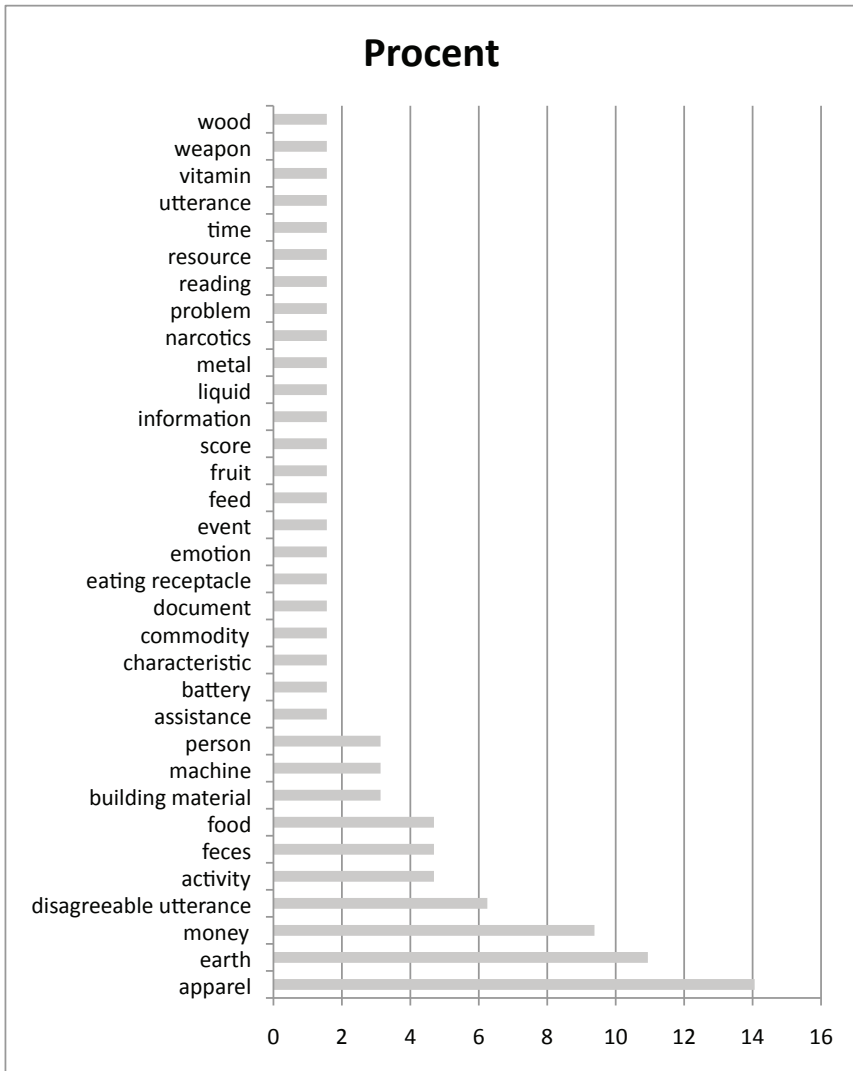

Fig. 5: Semantisk analyse af indre kollokater i load of *N*

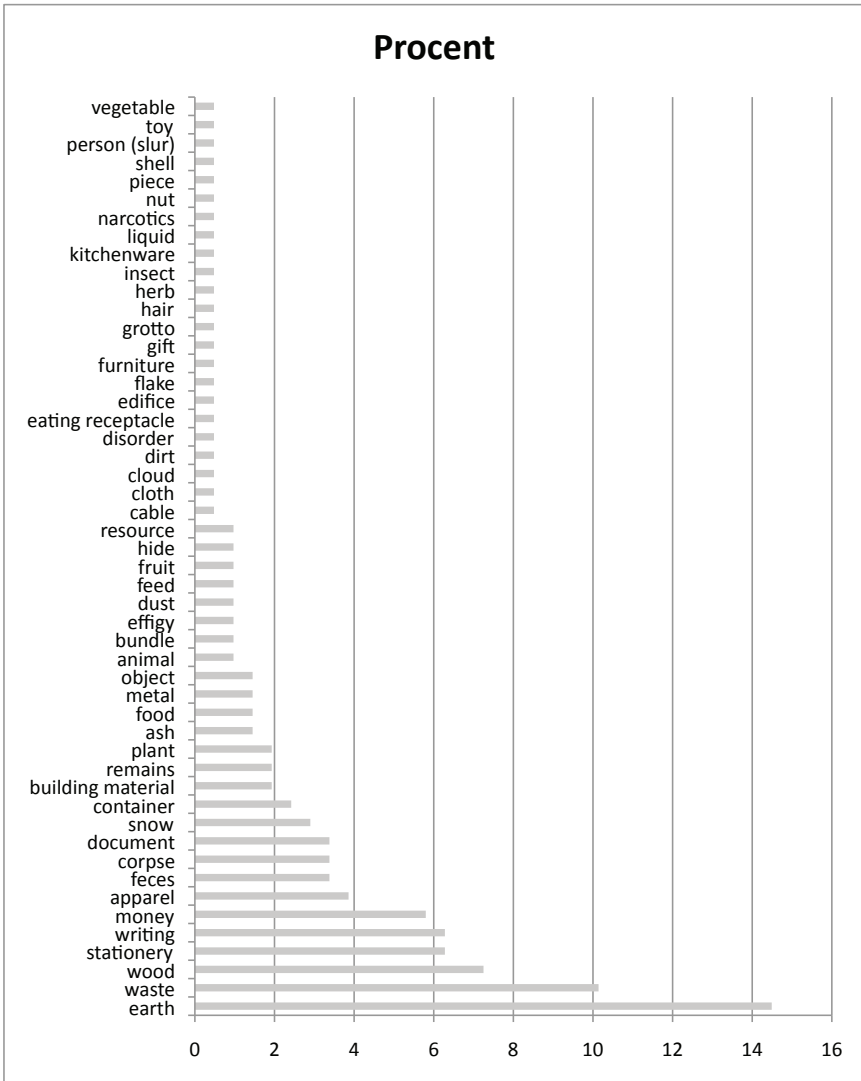

Fig. 6: Semantisk analyse af indre kollokater i pile of .N

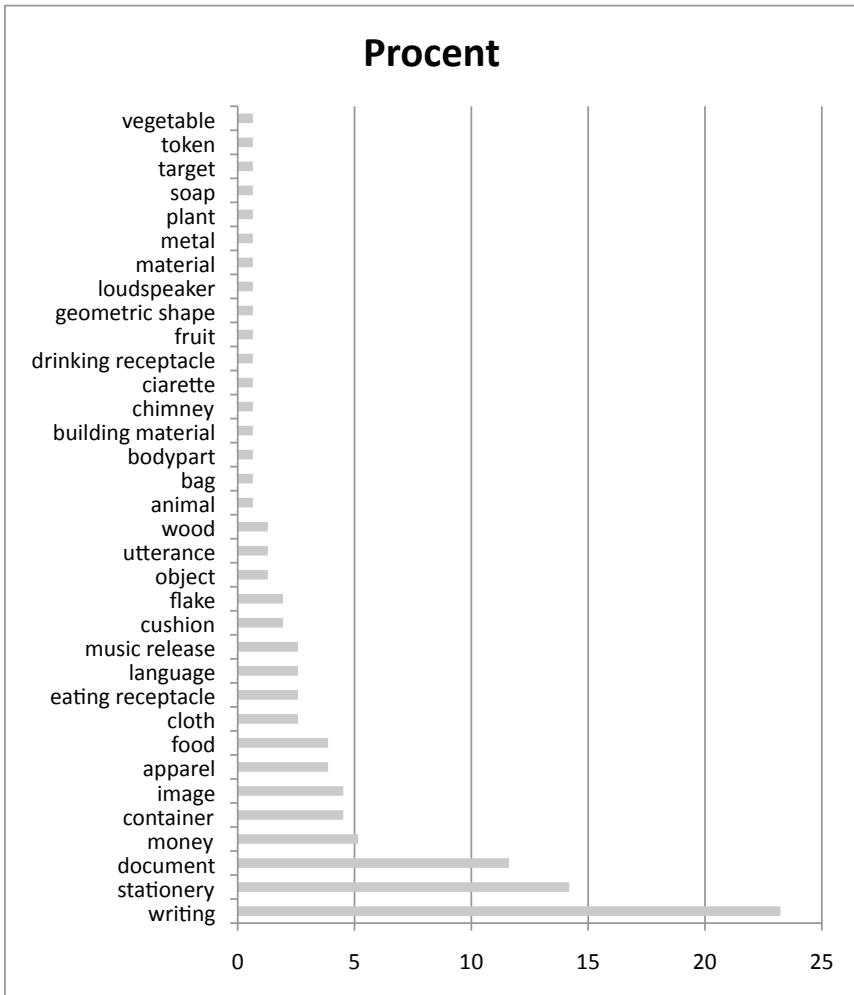

Fig. 7: Semantisk analyse af indre kollokater i stack of .N

Her er tydelige sammenhænge mellem konstruktionernes konstellationsfunktioner og de semantiske klasser. For eksempel er de hyppigste klasser hos *stack of N* 'writing' (skrifter så som bøger og blade), 'document', 'stationary', 'money', 'image' (fysiske billedobjekter så som tegninger, malerier og fotografier), og 'music release' (fysiske musikmedier som CD'er, vinylplader og kassettebånd). Alle disse klasser underordner kollokater, hvis referenter kan arrangeres i *stacks* ('stakke'). Nogle af disse klasser figurerer også i *pile of Ns* indre kollokationsfelt, så som 'money', 'writing' og 'stationery', og her finder vi også 'earth' (f.eks sand, jord, grus og småsten), 'waste' og 'feces'. Vi har her tydeligvis at gøre med størrelser som kan arrangeres i *piles* ('bunker'). Det er også muligt at identificere en del lidt mere abstrakte indre semantiske prosodier som for eksempel:

- *Stack of N*: 'papirer' ('writing', 'document', 'stationery'), 'medier' ('image', 'music release'); 'beklædningsgenstande' ('apparel', 'cloth'), 'beholdere' ('container', 'eating receptable', 'drinking receptable').
- *Pile of N*: 'papirer' ('writing', 'document', 'stationery'), 'skidt/affald' ('earth', 'waste', 'feces', 'dirt'), 'lig' ('corpse', 'remains').

Der synes i *stack of N* og *pile of N* at være en meget stærk sammenhæng mellem partitivernes konstellationsfunktioner, og det, som i Talmys (2000) terminologi kan kaldes de enkelte kollokaters referenters konfigurationelle strukturer. *Cluster of N*, *load of N*, og *bunch of N* virker mindre mønsterbunde i denne forstand. Dette skyldes dog, at konstellationerne ('klynge', 'læs' og 'bundt') ikke er bundne af konfigurationelle strukturer i samme grad (næsten alt kan arrangeres i klynger fra bygninger til galakser samt handlinger og mere abstrakte fænomener). Dog ser vi mange klasser i *bunch of Ns* indre kollokationsfelt, som virker uforlignelige med 'bundt'-konstellationen, såsom 'person', 'time', 'occupation', 'liquid' og 'language'. Vi ser her også 'person (slur)' ('nedsættende personkategori') og 'disagreeable utterance'. Disse to klasser peger på, at *bunch of N* kan have en abstrakt negativ attitudinel indre prosodi (alle kan vel genkende udtryk som *a bunch of jerks* og *a bunch of nonsense*). Det kan ikke udelukkes, at denne attitudinelle funktion udgør et område af konstruktionens usus, hvor andre semantiske forhold, såsom konfigurationel struktur underkendes, hvorfor udtrykket kan optræde sammen med semantiske klasser der ellers er uforlignelige med 'bundt'-konstellationen. *Load of N* optræder med kollokater i klassen 'disagreeable utterance', og dette indikerer også en mulig negativ attitudinel funktion

hvor en negativ holdning om et eller flere udsagn tilkendes gives (velkendte eksempler er *load of gibberish*, *load of crap*, *load of hogwash* og *load of bullshit*).

Selvom vi er langt fra at kunne drage konklusioner omkring indre prosodier her, så er der da tegn på noget, der minder om indre semantisk prosodi. Hvad med ydre kollokater? Analyserne viser ingen tegn på prosodisk-semantiske mønstre her.

7. Afsluttende bemærkninger

Kan grammatiske konstruktioner så have semantisk prosodi? Svaret må være, at det kan de måske godt. De to undersøgelser peger i retning af tegn på noget, som ligner semantisk prosodi, men der kan på nuværende tidspunkt ikke gives noget endegyldigt svar.

Forskningen, som ligger til grund for denne artikel har Frankenstein-karakter og er mest af alt eksplorativ med henblik på at se, om der i det hele taget er noget at komme efter. Der lader til at være lidt at komme efter, men for at der kan gøres noget ved det, kræver det, at konstruktionel semantisk prosodi deles op i en indre prosodi og en ydre prosodi, og at man opererer med indre og ydre kollokater og kollokationsfelter. Derudover bliver man nok nødt til at opgive den traditionelle skelnen mellem semantisk prosodi og semantisk præference, da det er umuligt at placere en klar skillelinje mellem de to.

Her er nok til en slags 'præ-hypotese' om konstruktionel semantisk prosodi, men denne er endnu ikke på et niveau, hvor den kan falsificeres eller verificeres. Den er dog substantiel nok til, at den i det mindste kan sættes op mod noget empiri. De to undersøgelser synes at vise, at konstruktioner kan have indre semantisk prosodi, hvorimod ydre semantisk prosodi ikke synes at være en særligt holdbar teoretisk konstrukt. De ydre mønstre, som den ganske vist eksperimenterende analyse identificerede, lader alle til at bygge på semantiske forbindelser mellem ydre og indre kollokater og ikke ydre kollokater og konstruktioner.

Jeg synes, skønt den underliggende forskning ikke peger på noget endegyldigt men snarere er den allerførste klirren med pipetter og reagensglas i Frankensteins laboratorium, mens Igor indhenter døde kropsdele, at undersøgelserne (og de overvejelser, som gjordes før og efter disse) viser, at der er noget at komme efter, og at det bestemt er værd at kigge nærmere på konstruktionel semantisk prosodi i fremtiden – specielt hvis man i et ususbaseret perspektiv anser sproget som et komplekst adaptivt konstruktionsnetværk, hvor kontekstuelle og ko-tekstuelle mønstre kan være en del af sprogsystemet.

Henvisninger

- Anthony, L. (2014). AntConc 3.4.4w. [software]
- Begagić, M. (2013). Semantic preference and semantic prosody of the collocation *make sense*. *Jezikoslovlje* 14(2-3), 403-416.
- Beckner, C., Ellis, N.C., Blythe, R., Holland, J., Bybee, J., Ke, J., Christiansen, M.H., Larsen-Freeman, D., Croft, W.A. & Schoenemann, T. (2009). Language is a complex adaptive system. *Language Learning* 59(s1), 1-26. doi:10.1111/j.1467-9922.2009.00533.x.
- Bick, E. (1996-2016). *Visual interactive syntax learning*. URL: <http://visl.sdu.dk> (lokaliseret 15/9-2016)
- Bublitz, W. (1996). Semantic prosody and cohesive company: Somewhat predictable. *Lewense Bijdragen: Tijdschrift voor Germaanse Filologie* 85(1), 7-34.
- Croft, W.A. (2001). *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W.A. (2003). Lexical rules vs. constructions: A false dichotomy. I: *Motivation in language: Studies in honour of Günter Radden*. Cuyckens, H., Berg, T., Dirven, R. & Panther, K.-U. (red.). Amsterdam: John Benjamins, 49-68.
- Davies, M. (2016). *Corpus of Contemporary American English*. URL: <http://corpus.byu.edu/coca> (lokaliseret 10/9-2016).
- Fillmore, C.J., Kay, P. & O'Connor, M.C. (1988). Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: the case of *let alone*. *Language* 64(3), 501-539.
- Fillmore, C.J. (1988). The mechanics of "Construction Grammar". *BLS* 14, 35-55.
- Frank, R.M. (2015). A future agenda for research on language and culture. I: *The Routledge handbook of language and culture*. Sharifian, F. (red.). New York: Routledge, 493-512.
- Goldberg, A.E. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: Chicago University Press.
- Hjulmand, L.-L. & Schwarz, H. (2015). *A concise contrastive grammar of English for Danish students* (4. rev. udg.). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hopper, P.J. (1998). Emergent grammar. I: *The new psychology of language: Cognitive and functional approaches to language structure*. Tomasello, M. (red.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 155-175.
- Hunston, S. & Francis, C. (1999). *Pattern grammar: The principles and practices of corpus-driven grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Jensen, K.E. (2016). A great deal of evidence based on a great many instances: A usage-based comparative study of two English nominal constructions. Oplæg v. 6th UK Cognitive Linguistics Conference, Bangor University, 21/6-2016.

- Jensen, K.E. (2017). Corpora and cultural cognition: How corpus-linguistic methodology can contribute to Cultural Linguistics. I: *Advances in Cultural Linguistics*. F. Sharifian (red.). New York: Springer, 477-506.
- Louw, B. (1993). Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies. I: *Text and technology: In honour of John Sinclair*. Baker, M., Francis, G. & Tognini-Bonelli, E. (red.). Amsterdam: John Benjamins, 157-175.
- Louw, B. (2000). Contextual prosodic theory: Bringing semantic prosodies to life. I: *Words in context: In honour of John Sinclair*. Heffer, C. & Saunston, H. (red). Birmingham: ELR, 48-94.
- Partington, A. (2004). "Utterly content in each other's company": Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics* 9, 131-156.
- Patten, A.L. (2014). The historical development of the *it*-cleft: A comparison of two different approaches. I: *Theory and data in cognitive linguistics*. Gisborne, N. & Hollmann, W.B. (red.). Amsterdam: John Benjamins, 87-114.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (1996). The search for units of meaning. *Textus* 9, 75-106.
- Stewart, D. (2010). *Semantic prosody: A critical evaluation*. New York: Routledge.
- Stubbs, M. (2001). *Words and phrases: Corpus studies of lexical semantics*. Oxford: Blackwell.
- Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics, vol. 1: Concept structuring systems*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus linguistics at work*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tomasello, Michael (2003). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Fra grammatikografi til metainventariografi

Funktionalistisk grammatikformidling af tysk for dansktalende

Ken Farø

Abstract

In diesem Beitrag wird der Begriff *Metagrammatikografie* vorgeschlagen und besprochen. Es wird dabei seine Beziehung zur bereits einigermaßen etablierten *Metalexikografie* diskutiert. Außerdem wird ein potenzieller Oberbegriff für diese Teilbereiche der Theorie der funktionalistischen Sprachbeschreibung vorgeschlagen, nämlich eine *Metainventariografie*. Sinn dieser zum Teil potenziellen Forschungsbereiche ist es, eine systematische Wissenschaft über die zugangs- und überblicksorientierte Beschreibung von Sprachinventaren zu begründen, wovon die Lexik und die Grammatik jeweils nur einen Teil ausmachen. Auf diesem Hintergrund werden zwei Gegenstände exemplarisch untersucht, die sich nicht eindeutig entweder der Lexik oder der Grammatik zuweisen lassen, sondern die dazwischenliegen, und zwar der Bereich der Movierung und der (Trans)Lokation. Damit soll das inventariografische Verfahren demonstriert werden.

Nøgleord: grammatikografi, leksikografi, inventariografi, leksikogrammatik, tysk-dansk

1. Indledning

Udgangspunktet for bidraget er den observation, at

- (1) grammatik,
 - (2) grammatikker,
 - (3) grammatikskrivning,
- samt
- (4) teorier om grammatikskrivning og kritik af eksisterende grammatikker både empirisk og teoretisk udgør distinkte genstande.

- Ad (1): “Grammatik” forstås her som sprogsystemet i sig selv, inden det udsættes for menneskelig deskription.
- Ad (2): “Grammatikker” opfattes som generelle beskrivelser af dette system, i hvilken udformning det end måtte være.
- Ad (3): “Grammatikskrivning” definerer jeg som selve udarbejdelsen af grammatikker, set som praktisk udfordring og proces.
- Ad (4): “Teorier om grammatikskrivning” (senere i artiklen kaldet “meta-grammatikografi”) kræver næppe en foreløbig forklaring, men se kap. 3.

Ligesom leksikografien har udviklet egne teorier om sit objekt, jf. fx Kromann et al. (1984), Bergenholtz/Tarp (2002), Tarp (2008), Gouws et al. (2008-13) – allerede på et tidligt tidspunkt i forskningshistorien skiltes leksikologi og leksikografi teoretisk og disciplinært fra hinanden (jf. fx Cruse (2008) versus Hausmann et al. (1989-1991)) – er der brug for en tilsvarende stærkere bevidsthed i grammatikforskningen om, at de nævnte fire fænomener kræver hvert sit teoretiske fundament. Det udelukker ikke, at de er forbundne. Men det er afgørende at få klarlagt, hvordan de er forbundne og på hvilke punkter de ikke er det.

Også på et andet niveau er der behov for differentiering. Det er i de senere årtier blevet stadig tydeligere, at grammatik og leksikon ser ud til at være idealkategorier, som ikke i alle tilfælde kan eller bør skilles ad. Jeg vil gøre denne spirende, om end ikke ukontroversielle ide til en pointe og tage empirisk udgangspunkt i to fænomener, der befinder sig forskellige steder på det leksiko-grammatiske kontinuum, idet jeg undersøger og diskuterer deres status i hhv. sprogbrug og sprogbeskrivelse.

Jeg vil således demonstrere den allerede kendte ide, at nogle, for ikke at sige mange fænomener er relevante for både grammatikker og ordbøger. Og jeg vil diskutere muligheder for at integrere disse to overordnede genrer bedre med hinanden. Samtidig vil jeg kaste et kritisk blik på nogle af tyskfagets forskellige hjælpemidler, som indeholder sådanne leksiko-grammatiske komponenter, nemlig *Duden Universalwörterbuch* (app, 2017), *Gyldendal Tysk Grammatik* (Hansen et al. 2012), *Munksgaard Tysk Grammatik* (Lauridsen/Poulsen 1995), *Tysk Grammatik* (Jørgensen 1992) og *Gyldendal Online Ordbøger* (senest tilgået januar 2017).

Den overordnede tese for bidraget er, at en veldefineret og systematisk indrettet *metagrammatikografi* vil være et nyttigt redskab for både grammatikskrivning og udviklingen af samme. Metagrammatikografien kan på sin side indgå i en overordnet paraply af en såkaldt *metainventariografi* (se ndf.), som altså også omfatter *metaleksikografien*. Disse begreber vil blive forklaret i det følgende.

2. Teoretisk versus anvendt lingvistik?

I forskningsdiskursen skelner man traditionelt mellem *teoretisk* og *anvendt* lingvistik (jf. fx Knapp 2011 og det tidligere KU-institutnavn *IAAS*¹), hvorved man typisk mener en hhv. videnskabelig og en rent praktisk orienteret tilgang til sprogenstanden. Dette er i nogle tilfælde en problematisk skelnen. For tilsyneladende rent teoretiske genstande som fx kontrastiv lingvistik kan have relevante anvendte aspekter, og omvendt har både ordbogs- og grammatikskrivning, der traditionelt begge betragtes som anvendte, i hvert fald ideelt set og ofte også i realiteten egne teorikomplekser, ligesom sprogdidaktik, oversættelse, forensisk lingvistik m.m. har det. Bidraget er i denne forståelse således “teoretisk-anvendt”. Ganske vist har det delvist fokus på “anvendte lingvistiske produkter”, det vil sige praktiske hjælpemidler om sprog udarbejdet med støtte i lingvistisk (og leksikografisk) teori, men det sker ud fra en overordnet teoretisk målsætning.

3. Fagdiscipliner, deres betegnelser og indhold

Leksikografien beskæftiger sig tilsyneladende med “ordbøger”. Men betegnelsen er i grunden vildledende: “Ordbøger” behøver ikke at være bøger. De fleste opslagsværker er efterhånden elektroniske og dermed (i hvert fald ideelt²) meget anderledes strukturerede end bøger. Mere omfattende elektroniske grammatikker er derimod stadig relativt sjældne. Hvorfor i grunden? Måske har det noget at gøre med, at interessen for at udvikle selve den informationsstrukturelle skal ikke er så stor. Fokus synes at være på den grammatiske substans, det vil i denne sammenhæng sige grammatikken i sig selv, ikke set som en eksplicit formidlingsgenstand. Dette tema vender vi tilbage til.

Ordbøger behøver heller ikke primært at beskrive ord: Der eksisterer “ordbøger” over morfemer (jf. fx Kuznecóva/Efrémova 1986)³, over fraser (fx Schemann 2011), (mikro)tekster og leksikaliserede citater (Büchmann 2007), for blot at nævne et udvalg af det sproglige inventar, der ikke kan kategoriseres entydigt som hhv. leksikalsk eller grammatisk.

1. Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab.

2. Gyldendals online-ordbøger bærer stadig stærkt præg af oprindelig at være konciperet som trykte ordbøger, der derefter er blevet lagt ud på nettet. Der er både meget redundans, manglende elektroniske features og overvintret materiale, der ikke er blevet luget ud i forbindelse med internetlanceringen.

3. Bogen beskriver med ca. 52.000 artikler særskilt hhv. det russiske rod-, præfiks- og suffiksinventar.

Forskningsdisciplinen, der beskæftiger sig med det leksikalske stof, kaldes for “leksikologi”. Skulle man nu være terminologisk konsekvent, burde man tilsvarende operere med termen *grammatikologi* om grammatikbeskrivelse, det vil sige selve den videnskabelige beskæftigelse med genstanden – som i virkeligheden nok er den tilgang, de fleste grammatikforskere under paraplyen *Grammatiknetværket* anlægger: en ret substansnær orientering, det vil sige, fokus er især på grammatikken (1), kun i lille grad på grammatikker (2) (jf. ovenfor) som formidlings- og didaktisk genstand. Lægger man derimod (også) vægt på den leksikalske eller grammatiske formidling i form af grammatikker eller ordbøger med slutbrugeren i fokus, taler man om hhv. *leksikografi* og *grammatikografi* (jf. Cherubim 1973).

Den teoretiske overbygning kaldes i hvert fald siden Århus-skolen⁴ på leksikografiens område for metaleksikografi. Skulle man foreslå en parallelterm til det grammatiske felt, måtte det blive *metagrammatikografi*. Begrebet omfatter analyse af og refleksion over grammatikkers (2) indhold og udformning, fx i forhold til de påtænkte brugeres forudsætninger, behov og søgepraksis, samt grammatikografisk kritik.

Via det tyske sprogområde er vi begavet med en tradition for særdeles systematiske og grundige flerbindsencyklopædiske *Handbücher (zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft = HSK)* til de forskellige lingvistiske discipliner⁵. Bl.a. kan nævnes de for nærværende artikel relevante *Lexikologie/Lexicology* (Cruse 2008) og *Lexikografie*⁶. Men hvorfor er der ingen tilsvarende HSK-udgivelse om hhv. grammatik(ologi) og grammatikografi? Fraværet synes at bekræfte hypotesen om, at (meta)grammatikografien er et forbavsende lavt prioriteret forskningsområde (se også Mosel 2006).

I det følgende vil jeg vise, hvordan sproglige kategorier kan være vanskelige at holde adskilt i rene grammatiske hhv. leksikalske fænomener, hvormed de både kan være kandidater til beskrivelse i hhv. grammatik (2) og ordbog.

4. Væsentlige repræsentanter er bl.a. Henning Bergenholtz, Sven Tarp, Patrick Leroyer, Sandro Nielsen og Henrik Köhler Simonsen.

5. Fx sproghistorie, morfologi, tekst- og talesprogslingvistik samt semantik. Pt. har serien rundet 40 udgivelser. Publikationssproget er i tiltagende grad engelsk. Se “degruyter hsk”.

6. = *Wörterbücher*.

4. To kritiske cases: Movering og (trans)lokation

Formålet med de følgende cases er at demonstrere

- (1) det nødvendige samspil mellem grammatik(bog) og ordbog (dvs. et forsøg på grammatikalisering⁷ af ordbogen og leksikalisering af grammatikken – eller optimalt: en amalgering af de to traditionelle genrer);
- (2) desuden (a) empiriens og (b) den metagrammatikografiske konceptions betydning for den grammatiske (formidlings)beskrivelse.

De to behandlede fænomener, movering og (trans)lokation, er udvalgt, fordi de begge udgør ret systematiske relationer mellem tysk og dansk og dermed egner sig fortrinligt til en kontrastiv grammatikografisk beskrivelse. Men samtidig har de også begge leksikalske fremtrædelsesformer, hvorfor man ideelt set også bør indtænke dem strategisk i ordbogssammenhæng. Det vil den følgende analyse forsøge på – med baggrund i eksisterende grammatikografisk og leksikografisk materiale, teoretiske overvejelser og empirisk analyse af autentisk sprogbrug som delvist korrektiv til den foreliggende beskrivelse.

4.1. Movering på tysk og dansk

Movering er grammatisk set et afledningsfænomen, der kendes fra mange indoeuropæiske sprog, ud over tysk bl.a. fransk, spansk og italiensk. Det betegner markering af feminine afledninger af maskuline personbetegnelser med et biologisk hunkønsdenotat: Typisk er det på tysk *-in*, der i indigene dannelser optræder med moverende funktion (fx *Besitzerin* < *Besitzer*). I dansk har vi også moverede former (Farø 2009), men de har synkront snarere præg af leksikalske elementer indeholdende grammatiske relikter. Inventaret af danske moveringsleksemer er stærkt begrænset, og kan formentlig tælles på (under) fire hænder.

4.1.1. Grammatikografisk: *Gyldendal Tysk Grammatik*

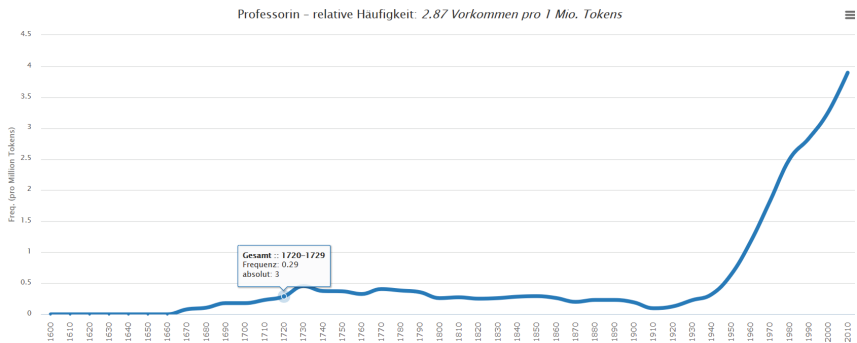
Gyldendal Tysk Grammatik (2012:125), der i indledningen deklarerer⁸ som en produktionsgrammatik, anfører: “Afledninger på *-in* er nationalitets- og

7. Her naturligvis ikke at forveksle med den gængse term for ændring af et enkeltudtryk status fra leksikalsk til grammatisk over tid.

8. Sådanne produktdeklarationer er særdeles nyttige, navnlig hvis de er sanddruelige. Alle sproginventariografiske produkter (Farø 2013), det vil sige opslagsværker som grammatikker og ordbøger m.m., burde indeholde udførlige indholdsdeklarationer med udgangspunkt i videnskabelige standarder.

stillingsbetegnelser”. Dette er naturligvis snarere en receptionsoplysning, der afkoder et bestemt udtryks indhold. Desuden er beskrivelsen for restringeret og kortfattet til at kunne anvendes som produktionsregel. Også fx *Mörderin*, *Terroristin*, *Liebhaberin*, *Partnerin*, *Besucherin*, *Touristin* er moveringer, men de vil næppe kunne godkendes som stillingsbetegnelser.

Grammatikken supplerer med oplysningen: “Undtaget fra reglen om *-in*-afledning er de akademiske titler *Doktor* og *Professor*”. Dette har muligvis tidligere været tilfældet, da kvinder på samfundets topposter endnu var en relativ sjældenhed. Men nu er også de omfattet af denne grammatikalisering, der efterhånden er tæt på 100 %. Jf. følgende kurve fra DWDS-ressourcebanken (www.dwds.de), der illustrerer, at *Professorin* har oplevet en tiltagende, for ikke at sige eksplosiv leksikalisering siden midten af forrige århundrede. Værdierne, der ligger til grund for visualiseringen, er relative, nemlig set i forhold til pr. million tokens:

Figur 1: Diakron etablering af *Professorin* ved hjælp af DWDS Statistische Auswertungen

Det gælder i øvrigt for kontekster med *Professorin* både som subjekt og som prædikativ⁹.

- (1) “die Professorin” (DWDS: 890 / 107.000)
- (2) ist “Professorin” (DWDS: 202/ 141.000)

4.1.2. *Leksikografisk: Gyldendals ordbøger på nettet*

Movering i tysk er indiskutabelt et grammatisk fænomen, også efter Jakobsons klassiske strenge grammatikdefinition. Der er netop tale om en tvungen mekanisme: Kvindeligt referent udløser i dag automatisk *-in*. Alligevel er fænomenet også ordbogsrelevant: Ganske vist har leksikografien traditionelt henvist regelmæssige paradigmeoplysninger til grammatikker, men i de senere år er det blevet stadig mere almindeligt at give afkald på denne tilgang og i stedet give maksimerende oplysninger, det vil sige både leksikalske og grammatiske, på stedet i selve ordbogen – i erkendelse af at disse lidt stive genrekrav måske ikke skal komme brugeren til skade: Brugeren har jo slået op i forventning om at finde hjælp i den pågældende ressource.

På den baggrund er fraværet af opslagsord som *Offizierin* påfaldende, der ud fra alle indikationer er fuldt leksikaliseret i tysk (det vidner både korpus- og netresearch om):

9. Vokativisk er “Frau Professorin” dog sjældent. Her foretrækkes – inkonsekvent – “Frau Professor ([EFTERNAVN])”.

Endnu mere interessant er lemmaet *Soldatin*, som faktisk er oprettet:

Figur 2: Artikelsøgninger i Gyldendals ordbøger på nettet

Først en bemærkning til placeringen af ordbogens (af mig indrammede) metakommentar til opslagsordet: Den står umiddelbart efter den danske ækvivalent og synes dermed at udsige noget om denne, hvad der dog ikke giver mening. Under alle omstændigheder er den også empirisk problematisk: En søgning alene på *Bundeswehrs* hjemmeside på pluralisformen *Soldatinnen* for at undgå kollision med (endda ret sandsynlige præpositionalforbindelser: *Soldat in* (fx *der Bundeswehr*)) fører til i alt 11.700 træffere. *Zeit-Korpus* (som delkomponent af DWDS-Korpus) indeholder 728 eksempler på alle bøjningsformer af ordet, mens Google-browseren angiver knap 700.000¹⁰.

Figur 3: Grammatikalisering af moving: Fra Bundeswehrs hjemmeside

10. Et tal, der ikke skal tages for andet, end at formen i hvert fald ikke er sjælden. Statistik egner Google sig ikke til, den manglende transparens og kommercielle bias in mente.

Dermed er vi dog endnu ikke helt ved vejs ende: Der er også problemer med ækvivalentens brugsfunktionalitet: *kvindelig soldat* er måske nok distributionelt overensstemmende med det indkredsede eksempel ovenfor, men sådan er det langtfra altid, jf.:

“die Sicherheit unserer **Soldatinnen und Soldaten** [min fremhævning, *KF*] [ist] ein sehr hohes [und] wichtiges Ziel [...] und [muss] absolute Priorität haben [...]“, sagte [**Verteidigungsministerin**] von der Leyen am Dienstag am Rande eines Besuchs im westafrikanischen Mali.

I denne kontekst er der noget andet på spil end rent grammatisk automatik. Her drejer det sig om, at afsender på grund af politisk korrekthed eksplicit nævner både hun- og hankønssoldaterne¹¹, fordi de begge er inkluderede. Hvor etiketten tidligere tilsagde, at maskulinum anvendtes generisk, er dette princip blevet eroderet af tysk sprogpolitisk aktivitet¹². Skulle dette tekstfragment oversættes til dansk, ville det markerede udsnit netop ikke meningsfyldt skulle hedde “kvindelige og mandlige soldater”, men blot “soldater”. For ministeren er ikke selv ude i noget kønspolitisk ærinde – denne fejltolkning ligger ellers snublende nær; hun er blot tvunget til eksplicit at nævne de kvindelige soldater, hvis hun ikke vil beklivkes af politiserende sprogekritikere. I øvrigt ville også hendes egen ministertitel blive sexusneutraliseret i en dansk kontekst. Det ville ikke være relevant at fremhæve hendes køn på dansk: For det første ville det nok fremgå af artiklen alligevel, for det andet ville det ikke betyde noget særligt, hvis informationen ikke blev opfanget.

Moveringskomplekset er et glimrende eksempel på, at grammatiske genstande, her et orddannelsesfænomen, som efterhånden har nærmet sig en 100 % grammatisk status i tysk, ikke kan behandles isoleret i en grammatik. Den grammatiske status har stor betydning også for ordbogsbehandlingen af de enkelte moverede udtryk. Grammatikken (1) (jf. indledningen) har på

11. Ovenikøbet med en serialitet, der er rytmisk uæstetisk – det tungeste led burde rent lydligt komme til sidst (jf. *Gøg og Gøkke; Dig og mig og vi to; Oldefar og Oldemor og lille Oldebolle*). At sexus-hunkøn nævnes først, skyldes ligeledes sproglig politisk korrekthed.

12. Eksempelvis fra Pusch (1984).

dette område udviklet sig, hvad grammatikken (2) og ordbogen ikke har fulgt tilstrækkeligt op på. Det stiller krav til grammatikografien (3) om revision, som igen er afhængig af metagrammatikografiens (4) teoretiske rammer: Her lægges vægt på (a) brugsfunktionalisme, det vil sige, der tages udgangspunkt i brugerens (eksplicit formulerede eller antagede) opslagsbehov, (b) korpusfundering, og (c) en så vidt mulig amalgering af den leksikografiske og grammatikografiske beskrivelse under fællesnævneren inventariografi.

Efter denne midtvejsopsamling vil jeg nu eksemplificere nytten af det inventariografiske totalperspektiv med en diskussion af et andet kontrastivt leksikogrammatisk kompleks, nemlig det funktionelle felt *lokation versus translokation*, der i tysk og dansk har to fundamentalt forskellige udtryk.

4.2. (Trans)Lokation

“Hvordan siger man på tysk: *Rhinen løber ud i Nordsøen*”? Dette er et autentisk spørgsmål fra en studerende på et KA-seminar, og vidner dermed om en onomasiologisk usikkerhed og følgelig om et leksiko-grammati(kografi)sk behov hos dansktalende. Jeg skriver med vilje “leksiko-grammatisk”, fordi det her ikke kan afgøres, om behovet er leksikalsk eller grammatisk; det er netop både-og eller perspektivafhængigt, ligesom lys kan beskrives som både bølger og partikler. Og det er i situationen også underordnet for learnerens onomasiologiske problem. Dansktalende vil gerne have retningsadverbiet med over i tysk, men dér er der slet ikke brug for det; ja, det er decideret uidiomatisk¹³ på tysk. For dér udtrykkes samme retning (eller ikke-retning) ved hjælp af kasusoppositionen mellem dativ (lokativisk; retningsløst) og akkusativ (translokativisk; retning), når kasus styres af den gruppe præpositioner, som jeg her foretrækker at kalde *vekselpræpositioner*.¹⁴

Der er i litteraturen uenighed om inventarets størrelse. I udgangspunktet er det *an, auf, hinter, in, neben, über, unter, vor, zwischen*. Det (implicitte) stridspunkt er *außer*. Nedenfor ses 3 forskellige grammatikkers og en enkelt ordbogs udlægning af denne præpositions status:

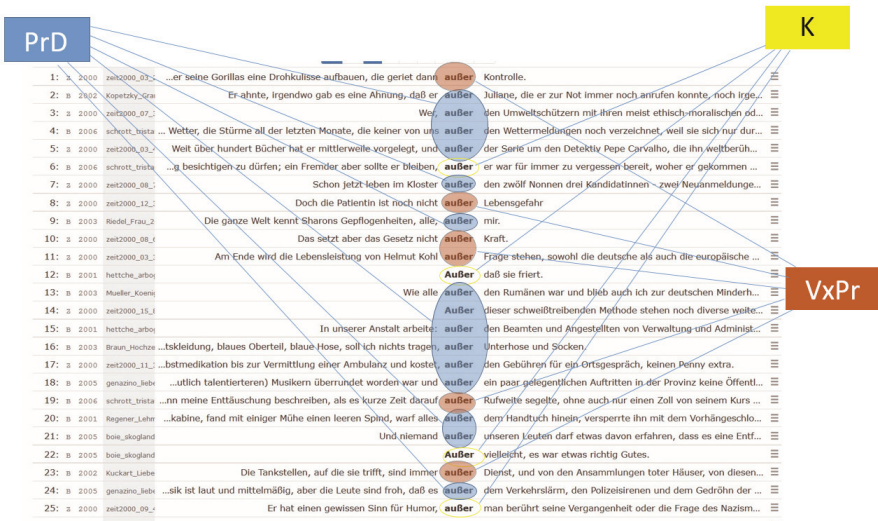
13. I betydningen *autentisk, etableret, naturlig sprogbrug* (jf. Farø 2006).

14. Der har i pædagogisk sammenhæng også været en vis tradition for betegnelsen *twivels*præpositioner, men denne term er faktisk netop – upædagogisk: Den tager nemlig udgangspunkt i brugerens eller modtagerens antagede eller konstaterede subjektive vanskeligheder med at afgøre, hvornår præpositionerne styrer den ene eller den anden kasus. Det er imidlertid ikke noget inhærent træk ved dem og derfor terminologisk uhensigtsmæssigt.

Kilde	Udlægning
Lauridsen/Poulsen (1995)	vekselpræposition
Hansen/Stenestad (2012)	vekselpræposition (+ dativpræposition)
Jørgensen (1992)	dativpræposition (+ vekselpæposition)
Duden Universalwörterbuch (2017)	dativpræposition (+ akkusativ i forbindelse med visse verber)

Figur 4: Forskellige kilders udlægning af *außer* som præposition

4 forskellige fortolkninger altså. Vi er m.a.o. nødt til at gå mere grundigt til værks og prøve at finde ud af, hvad der ligger bag uenigheden. Jeg har derfor i DWDS-Korpus søgt på et tilfældigt genereret udsnit på 100 realiser af formen *außer* med kontekst, præsenteret som en konkordans med *key word in context*. Af pladshensyn er kun 1/4 af samplen medtaget.¹⁵

Figur 5: grammatisk analyse af *außer* ved hjælp af DWDS-Korpus

15. Sigerne står for hhv. *konjunktion* (K), *præposition med dativretning* (PrD) og *vekselpæposition* (VxPr).

Vi lægger altså ud med en semasiologisk korpusanalyse. Belæggene fordeles sig på flg. 5 overordnede varianter (rækkefølgen er struktureret ud fra stigende relevans, det vil sige, de mindst relevante for undersøgelsen identificeres først):

4.2.1. *Konjunktion*

Som konjunktion fungerer *außer* naturligvis som sætningsforbinder. Det gør den fx i:

- (3) **außer** die Fäuste sprechen¹⁶
- (4) ein Fremder sollte er bleiben, **außer** er war für immer zu vergessen bereit¹⁷
- (5) **außer** sie hatten Telefonsex¹⁸
- (6) “**außer** dass du aussiehst wie eine Nutte”¹⁹

I **9 %** af belæggene optræder *außer* som konjunktion. I de resterende **91 %** er det en præposition. Det er derfor, ud fra et brugersynspunkt (jf. opsamlingen ovenfor), ganske rimeligt, at *Duden Universalwörterbuch* (2017) i sin artikel om ordet til at begynde med beskriver den præpositionelle brug, og først til sidst i artikelstrukturen den konjunktionelle. Og det er også, ud fra et semantisk synspunkt, adækvat at behandle de to syntaktiske varianter af “samme ord” som polysemer frem for som homonymer i hver sin artikel, eftersom der faktisk er tale om den samme grundbetydning der ’bortses fra ngt’, der “blot” optræder med forskellig syntaktisk funktion.

4.2.2. *Præposition*

I mere end 9 ud af 10 tilfælde fungerer *außer* altså som præposition. Men dermed er vi ikke ved vejs ende i differentieringen. For både kususreaktion og syntaktiske omgivelser kan variere.

4.2.2.1. *Med præpositionsgruppe som regimen*

Styring af præpositionsgrupper er ifølge Lauridsen/Poulsen (1995: 380) netop forbeholdt præpositionen *außer* og er i øvrigt “overmåde sjælden” i standardsproget (ibid.). I den aktuelle empiri finder vi dog belæg som:

16. “Undtagen når/hvis næverne taler.”

17. “Han skulle forblive en fremmed, **medmindre** han var parat til at glemme.”

18. “**undtagen når** de havde telefonsex.”

19. “**bortset fra/ud over** at du ligner en luder”.

- (7) *außer für mich/ bei Beerdigungen/ in Rhythmus und Wiederholung/ am Samstag/ auf Fotos*²⁰

m.fl., sammenlagt igen **9 %** af alle belæggene i samplen. Der er faktisk ikke noget specielt markeret²¹ ved disse belæg i deres kontekster, så spørgsmålet er, om ikke Lauridsen/Poulsen i deres vurdering af fænomenets hyppighed begår en understatement. Forklaringen på afvigelsen kan meget vel være det divergerende empiriske grundlag: Grammatikken er baseret på et korpus bestående af genteknologiske tekster, ikke på et almensprogligt som den foreliggende undersøgelse er det.

4.2.3. *Præposition med rent nomen som styrelse*

Tilbage har vi tilfælde, hvor *außer* fungerer som præposition og styrer en nominal størrelse:

4.2.3.1. *Genitiv-præposition*

I første omgang holder vi nu udkig efter forekomster med anden kasus end dativ eller akkusativ. Dem finder vi i belæg nr. 32 og 67:²²

- (8) “Smedenstedt muss außer Landes”²³
 (9) “Nach der Freilassung ging er außer Landes”²⁴

Altså genitivreaktion i **2 %** af vores sample. Det er bemærkelsesværdigt, at styrelsen i begge tilfælde er den samme.

4.2.3.2. *Ren dativ-præposition*

I det følgende fungerer *außer* som præposition, der styrer én og kun én kasus hos det nominale regimen i form af enten et substantiv (appellativ eller proprium – i disse tilfælde er der i reglen ingen synlig kasusmarkering, medmindre substantivet har tilknyttet et prænukleart attribut i form af fx adjektiv og/eller artikel), eller et pronomen, jf:

20. “undtagen for mig/ ved begravelser/ i rytme og gentagelse/ på lørdag/ på billeder”.

21. i betydningen ‘standardsprogafvigende’.

22. Disse numre uden parentes markerer belæggene i selve samplen. Numrene i parentes er artiklens nummersystem.

23. “Smedenstedt må landsforvises”.

24. “Efter løsladelsen forlod han landet”.

- (10) zahlreiche Konzerte **außer der** Reihe²⁵
 (11) ...sagt nichts mehr **außer einem** "Ja"²⁶
 (12) Wer – **außer mir** – könnte mich logischerweise verpflichten?²⁷

Langt den hyppigste funktion har *außer* netop som rent dativ-styrende præposition. I alt **59 %** af *außer*-forekomsterne er dativpræpositioner.

4.2.3.3. *Vekselpræposition*

I **21 %** eller godt 1/5 af belæggene optræder *außer* endelig som vekselpræposition. Altså væsentligt sjældnere end som ren dativpræposition, som vi så ovenfor. Først og fremmest bemærkes, at *außer* som vekselpræposition i det undersøgte materiale uden undtagelse er komponent i et frasem. Det fremgår tydeligt af de første to belæg, 1 og 8, som tilfældigvis er hhv. en akkusativisk og en dativisk realisering:

- (13) die geriet dann **außer Kontrolle**²⁸
 (14) Doch die Patientin ist noch nicht **außer Lebensgefahr**²⁹

Ganske vist er der her ingen klar kasusinformation – faktisk er der ingen eksempler på eksplicit kasusmarkering i samplen overhovedet, men en interpolationstest med fx pronominet *jeder* tydeliggør kasusforholdene: hhv. *außer jede Kontrolle geraten* vs. *außer jeder Lebensgefahr sein*.³⁰ Desuden findes sådanne kasuseksplicitte eksempler i korpus som helhed.

Af disse i alt 21 % af den samlede sample er samtlige belæg frasemer, der systematisk fordeler sig mellem en durativ og en ingressiv variant, som svarer til lokation og translokation.

4.3. *Hvilken udlægning er mest adækvat?*

Vi så, at de fire kilder udlagde *außer* semasiologisk forskelligt. Korpusundersøgelsen viste, at *außer* først og fremmest er en præposition, som styrer dativ. Sammen med distributioner, hvor *außer* styrer en præpositionsgruppe, udgør de kasuseksplicitte dativeksempler omkring ³/₄ af realisaterne. Her-

25. "En stor mængde koncerter ved siden af."

26. "siger ikke andet end ja."

27. "Hvem – ud over mig selv – kunne i sagens natur forpligte mig?"

28. "den kom så ud af kontrol".

29. "Men patienten er endnu ikke uden for livsfare".

30. Hermed ignorerer jeg, at adjektivet faktisk er ret sjældent brugt som satellit til disse kerner.

næst optræder den som vekselpreposition, hvor kasuseksplicitheden ofte er hypotetisk, og stort set kun som del af et frasem. Det bør få inventariografiske konsekvenser. Men hvilke?

4.3.1. Semasiologisk

Præpositioner er, trods deres uomtvistelige grammatiske status, også leksikografisk relevante. Det skyldes, at de 1) samtidig er leksikalske størrelser, og 2) kontrastivt indgår i systematiske relationer med det danske steds- og retningsadverbium-inventar. For at dække dette afsnit af grammatikken (1) fyldestgørende, er det derfor nødvendigt at inddrage såvel udtryksiden som indholdssiden af præpositionen. Selve præpositionerne er naturligvis indiskutable som lemmata. Det mener åbenbart også Gyldendals Ordbøger Online, som derfor har medtaget fx *an*:

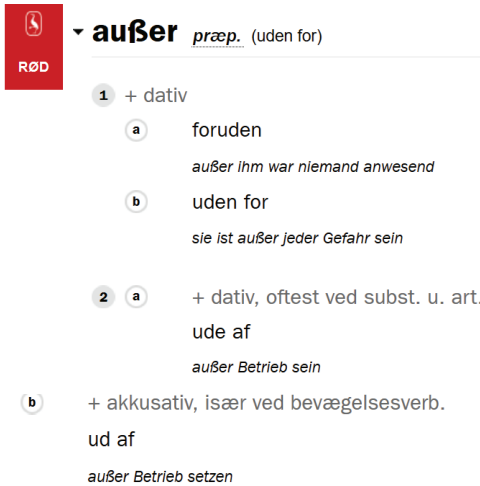
an *præp.* (ved)

- 1 om retning, bevægelse + akkusativ
 - a ved
sich an den Tisch setzen
 - b på
ein Wort an die Tafel schreiben
 - c mod
mit dem Kopf an die Decke stoßen
 - d til
ans Meer fahren
- 2 om position, sted + dativ
 - a ved

Figur 6: Artiklen *an* i Gyldendals Røde Ordbøger på nettet

I hvert fald et basalt aspekt af den kontrastive relation mellem tysk og dansk på området (trans)lokation er blevet indfanget: Selve inventaret af de tyske præpositioner er medtaget som lemmata. Brugeren får også indirekte indblik i den grundlæggende grammatiske opposition mellem akkusativ og dativ gennem artiklens todelte struktur. Men det ville styrke brugerens forståelse og dermed evne til at anvende informationerne produktivt (jf. deklARATIONEN ovenfor), hvis der på stedet (det er jo en elektronisk ordbog med den fleksibilitet, det giver) var en grammatisk boks eller klik-tilgængelig henvisning til mere eksplicit grammatisk information.

Lad os så se på *außer*-artiklen:

außer *præp.* (uden for)

1 + dativ

a foruden
außer ihm war niemand anwesend

b uden for
sie ist außer jeder Gefahr sein

2 **a** + dativ, oftest ved subst. u. art.
ude af
außer Betrieb sein

b + akkusativ, især ved bevægelsesverb.
ud af
außer Betrieb setzen

Figur 7: Artiklen *außer* i *Gyldendals Røde Ordbøger på internettet*

I (1a) kunne man nok ramme betydningen lidt mere præcist, i hvert fald hvis man sigter mod et nutidigt, umarkeret stilleje. Med *bortset fra* eller *ud over* ville dette mål formentlig være tættere på. I (1b) springer vi let hen over den, må man formode, banale redigeringsfejl (overflødig *sein*) og fokuserer i stedet på selve strukturen i artiklen: 1b, 2a og 2b er alle beskrivelser af *außer* som vekselpreposition. Men systematikken er tvivlsom: Man får her ikke noget godt indblik i den grammatiske systematik på tysk. Vil man sikre det grammatiske fokus, kunne man her i betydning 2 demonstrere, at *außer* indgår i en række frasemer, til dels funktionsverbalsyntagmer³¹, og at dativ og akkusativ her er fordelt ret systematisk:

(2b) som del af fast udtryk i hhv. akkusativ (om retning) eller dativ (om sted):³²

31. Funktionsverbalsyntagmer er formentlig hyppigere i tysk end dansk, hvad ækivalentsituationen også tyder på. Desuden er de et godt eksempel på et fænomen, der behandles både i grammatikker og i ordbøger samt i den leksikalsk orienterede leksikologi og fraseologi.

32. Disse eksempler stammer delvist fra nye søgninger i korpus ud fra en udvidelse af den oprindelige *außer*-søgning med direkte fokus på vekselpreposition-realisater. Lokation og translokation skal her forstås metaforisk.

akkusativ	dansk ækvivalent	dativ	dansk ækvivalent
<i>außer Atem kommen/geraten</i>	<i>tabe pusten</i>	<i>außer Atem sein</i>	<i>være forpustet</i>
<i>etw außer Betrieb nehmen</i>	<i>tage ngt ud af drift</i>	<i>etw ist außer Betrieb</i>	<i>ngt er ude af drift</i>
<i>außer Form geraten</i>	<i>komme ud af form</i>	<i>außer Form sein</i>	<i>være ude af form</i>
<i>außer (jede) Gefahr kommen/geraten</i>	<i>komme i sikkerhed</i>	<i>außer (jeder) Gefahr sein</i>	<i>være i sikkerhed</i>
<i>außer Gefecht setzen</i>	<i>sætte ud af spillet, gøre ukampdygtig</i>	<i>außer Gefecht gesetzt sein</i>	<i>være ude af spillet</i>
<i>außer (jede) Hörweite/ Reichweite/Sicht(weite) kommen/geraten</i>	<i>komme uden for hørevidde/ rækkevidde/ synsvidde</i>	<i>außer (jeder) Hörweite sein</i>	<i>være uden for hørevidde</i>
<i>außer Kontrolle geraten</i>	<i>komme ud af kontrol</i>	<i>außer Kontrolle sein</i>	<i>være ude af kontrol</i>
<i>etw kommt außer Mode</i>	<i>ngt bliver umoderne</i>	<i>etw ist außer Mode</i>	<i>ngt er umoderne</i>
<i>außer sich_A geraten</i>	<i>blive ude af sig selv</i>	<i>außer sich_B sein</i>	<i>være ude af sig selv</i>

Figur 8: Eksempler på fraser, der danner VxPr-par

Sagen er nemlig den, som så ofte før i forbindelse med fraser, at selv om man kan erkende en vis systematik og beskrive den grammatisk – hvad der på sin side modsiger, at idiomatik og grammatik er hinandens modsætninger – så er det ingen garanti for, at kildesprogssystematikken modsvarer 1:1 af en målsproglig systematik, så ækvivalenttilskrivningen bliver lige så systematisk. Det bliver den nemlig ikke, som det fremgår af skemaet, men dog i ca. halvdelen af tilfældene, hvor vi har bevaret førnævnte stavelses-systematik i de mest direkte danske idiomatiske ækvivalenter. Netop dette problem er også argumentet for at folde inventaret ud, hvad der selvfølgelig trækker i den leksikalske retning. Men de interlingvale semantiske hensyn og en idiomatisk sprogbrug i både L1 og L2 må nødvendigvis have prioritet i en bilingval ordbog – trods alle gode ønsker om (og også delvis mulig) “grammatikalisering” af den.

Lauridsen/Poulsen (1995: 387) angiver betydningen på dansk af *außer* i vekselpreposition-sammenhæng som ‘uden for’. Det er imidlertid problematisk, hvis man (a) ser nærmere på præpositionens distribution (empirisk aspekt), og (b) har vekselprepositionernes dobbelte semantiske karakter in mente (teoretisk aspekt): Det er faktisk nærmest principielt umuligt at gengive VxPr-*außer* med en præposition på dansk, fordi vi på vej derover render ind i et asteroidebælte af fraser. Men *skal* man absolut gøre det, må valget snarere falde på stavelsesparret ‘ud af’ + ‘ude af’, jf. tabellen

oven over – i god overensstemmelse med den traditionelle regelbeskrivelse (jf. næste kapitel). Mere kan det næppe simplificeres.

4.3.2. Onomasiologisk

Betragter vi nu komplekset (trans)lokation fra indholdssiden, med udgangspunkt i dansk, så kan vi med fordel fokusere på de danske steds- og retningsadverbier (jf. Nimb 2005 og Hovmark 2007), der i det store og hele har ækvivalent strukturerede funktioner i forhold til tysk. Det drejer sig om følgende adverbium-par:

hen/henne, ind/inde, ned/nede, om/omme, over/ovre, op/øppe, ud/ude m.fl.

De er som allerede nævnt kendetegnet ved at være næsten konsekvent strukturelt grupperet omkring oppositionen en- og tostavellesadverbier: Enstavellesadverbierne udtrykker transløkativitet, mens tostavellesadverbierne repræsenterer funktionen lokativitet. På den måde får vi den kontrastive relation:

	(intra)lokativitet	translokativitet
Dansk	<i>tostavellesadverbier</i>	<i>enstavellesadverbier</i>
	<i>henne, inde, nede, omme, ude (bag)</i>	<i>hen, ind, ned, om, ud (bag)</i>
Tysk	DATIV	AKKUSATIV
Eksempel	<i>hinter dem</i> (fx Gartenzaun ³³)	<i>hinter den</i> (fx Gartenzaum)

Figur 9: Sammenligning af den danske og den tyske udtryksform for (trans)lokation

I kombination med en præposition fungerer de danske adverbier nøjagtig ligesom de tyske vekselprepositioner + deres semantisk motiverede kasus. Det er velkendt stof i kontrastive grammatikker, men hvorfor kun der? Selvom der kan siges at være tale om en grammatisk relation, udtrykkes den jo i praksis gennem leksikalske elementer, så det er besynderligt, at de bilingvale ordbøger ikke også gør systematisk rede for den på det sted, hvor mange brugere må formodes at lede efter en ækvivalent, fx til *ud* (jf. *Rhinen løber **ud** i Nordsøen*) snarere end til *i*. Man kan sige, at ordbøgerne i højere grad end nu burde “grammatikaliseres”³⁴. En måde at gøre det på, var på

33. “stakit”

34. Her i betydningen: “tilføres grammatisk beskrivelse”.

samtlige relevante adverbiers plads at placere (en evt. henvisning til) en grammatisk artikel, der redegør for det produktive fænomen, fx som her:

- *ind*: > [se grammatisk artikel]

- *ind* + *præp.* (om retningen): *in* + *akk* (fx *ind i* huset > *in das* Haus; *ind under* bordet > *unter den* Tisch; *ind på* værelset > *ins* Zimmer; etc.).

Tilsvarende med alle øvrige retnings- og stedsadverbier, der indgår i denne stavelsesbaserede parrelation, og som kan kombineres med en præposition.

5. Konklusioner

Selv om det på et vist plan tilsyneladende giver god mening at skelne mellem ordforråd og grammatik – og jeg er selv ikke utilbøjelig til at dele denne opfattelse – er der en del sammenhænge, hvor det grammatiske og det leksikalske perspektiv ikke er hinandens modsætninger, som det indimellem fremstilles (jf. fx Glück 2016, artiklen *Grammatik*), men to sider af samme sag. I mange tilfælde er grammatik og leksikon flettet ind i hinanden eller udgør et kontinuum.

Når det handler om grammatikker og ordbøger, bør de i højere grad tænkes sammen til ét funktionelt sprogværktøj. Sådanne værktøjer skal bl.a. udtænkes ud fra en kombination af en teoretisk metaleksikografi og en metagrammatikografi, som i hvert fald for sidstnævntes vedkommende endnu mangler at se dagens lys.

Der er i høj grad brug for en sådan profileret metagrammatikografi. Dens formål er følgende:

1. At opstille teoretiske rammer for udarbejdelse af formidlende grammatisk beskrivelse, ikke kun i grammatikker, men også i fx lærebøger og ordbøger.
2. At opstille teoretiske rammer for kritik af grammatisk formidlende beskrivelse i almindelighed.
3. At udtænke nye former for beskrivelse, didaktisering og relationering af grammatiske forhold med et brugsperspektiv for øje; herunder genremæssige bastarder, hvis de kan legitimeres funktionelt.

Som digitale medier kan og bør leksikografi og grammatikografi tænkes sammen, sådan som det er blevet forsøgt i denne artikel, men de bør også

tilføres de restkomponenter, de mangler for at udgøre en komplet overskuelig og tilgængelig sprogbeskrivelse.

Hverken leksikografien eller grammatikografien leverer alene den komplette sprogbeskrivelse. Det samlede sproglige inventar består af grammatikken + ordforrådet + en ikke ubetydelig rest. Kun *inventariografien* favner dem alle tre.

6. Henvisninger

- Bergenholtz, H. & Tarp, S. (2002): Die moderne lexikographische Funktionslehre. Diskussionsbeitrag zu neuen und alten Paradigmen, die Wörterbücher als Gebrauchsgegenstände verstehen. *Lexicographica* 18, 253-263.
- Cherubim, D. (1973): Grammatikographie. I: *Lexikon der germanistischen Linguistik*. Tübingen: Niemeyer, 768-778.
- Cruse, D. Alan et al. (red.) (2002): *Lexikologie. Lexicology*. HSK 21.1. Berlin/ New York: Walthe de Gruyter.
- Duden Universalwörterbuch* (2017) (app.).
- Duden Grammatik* (2016) 9. Auflage. Mannheim: Duden Verlag.
- DWDS-Korpus* (www.dwds.de) (sidst besøgt 22.02.2017).
- Farø, Ken (2006): *Idiomatizität – Ikonizität – Arbitrarität. Beitrag zu einer Theorie der funktionalen Idiomäquivalenz*. København: Københavns Universitet.
- Farø, K. (2009): Kanzlerin og docent. I: *Sprogvidenskab i glimt*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 63-70.
- Farø, K. (2013): Inventariografi: al leksikografis og grammatikografis mo(r)-der? *LexicaNordica* 20, 35-54.
- Glück, H. (2016): *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart: Metzler. (Artiklen *Grammatik*).
- Gyldendals online-ordbøger (2017): <https://ordbog.gyldendal.dk> (lokaliseret 22.02.2017).
- Gouws, R. et al. (red.) (2008-13): *Wörterbücher*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Hansen, A. B. et al. (2012): *Gyldendal Tysk Grammatik*, 2. udgave. København: Gyldendal.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. Bind I-III. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hausmann, F. J. et al. (red.) (2008): *Wörterbücher / Dictionaries / Dictionnaires, HSK 5.1*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.

- Helbig, G. (2008): *Grammatiken und ihre Benutzer. I: Offene Fragen, offene Antworten in der Sprachgermanistik*. Tübingen: Niemeyer, 135-150.
- Hovmark, H. (2007): *Danske retningsadverbier og rumlig orientering*. København: Københavns Universitet.
- Jørgensen, P. (1992): *Tysk Grammatik*. Bind I-III, 6. oplag, København: G.E.C. Gads Forlag.
- Kromann, et al. (1984): Überlegungen zu Grundfragen der zweisprachigen Lexikographie. *Studien zur neuhochdeutschen Lexikographie* V. Hildesheim/ New York: Georg Olms Verlag, 159-238.
- Kuznecóva/Efrémova (1986): *Slovar' Ruskovoja Jazygovo*. Moskva: Jazyk.
- Lauridsen, O. & Poulsen, S. (1995): *Tysk Grammatik*, 1. udgave, København: Munksgaard.
- Mosel, U. et al. (2006): *Grammaticography. The Art and Craft of Writing Grammars*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 41-68.
- Nimb, Sanni (2005): *Danske adverbier mellem leksikon og syntaks*. København: Københavns Universitet.
- Pusch, L.F. (1984): *Das Deutsche als Männersprache*. Berlin: Suhrkamp.
- Schemann, H. (2011): *Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Tarp, S. (2008): *Lexicography in the Borderland between Knowledge and Non-Knowledge, General Lexicographical Theory with Particular Focus on Learner's Lexicography*. Tübingen: Niemeyer.
- Thurmair, M. (2010): Grammatiken. I: *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch*, Berlin/New York: De Gruyter Mouton, 293-304. www.bundeswehr.de (lokaliseret 22.02.2017).

Om *så* og *der* som genoptagere for ekstraponerede tid- og stedsadverbialer

Af Sune Just Christensen

Abstract

The adverbs *så* and *der* are both able to represent left dislocated adverbials denoting time. But the *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS) and *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS) both describe how *så* as opposed to *der* is not able to represent left dislocated adverbials denoting space. This paper therefore explores in both speech (5,5 hours) and written text (6 million words) the actual distribution of the adverb *så* and *der* as representatives for left dislocated adverbials denoting space. The results show that the construction where *så* represents left dislocated adverbials denoting space is not as infrequent as GDS and ODS prescribes. However alternative analyses of the constructions found in the study may enable a different view at the result.

Nøgleord: ekstraposition, tidsadverbial, stedsadverbial, *så*, *der*

1. Indledning

I dette bidrag vil jeg gøre rede for en undersøgelse af brugen af adverbierne *så* og *der* som genoptagere for ekstraponerede tid- og stedsadverbialer i tale- og skriftsprog. Sætning (1) – (4) er tænkte eksempler på de gældende konstruktioner:

- (1) efter indledningen, så starter løjerne for alvor (*så* genoptager tidsadverbial).
- (2) efter frokostpausen, der vil der være kaffe (*der* genoptager tidsadverbial).
- (3) i lokale 412, så er der undervisning (*så* for stedsadverbial).
- (4) i Roskilde, der har de jo domkirken at vise frem (*der* for stedsadverbial).

Om sætningskonstruktioner med ekstraposition generelt er der i litteraturen bred enighed om at det er et typisk talesprogstræk. Mikkelsen skriver således om venstreekstrapositioner at de forekommer “især i daglig tale” (Mikkelsen 1911: 741), Hansen beskriver ekstrapositionen som værende en “ofte benyttet fremgangsmåde i talen” (Hansen 1967: 191), og Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsen har konstruktionen på deres liste over kendetegn ved det talte sprog i forhold til det skrevne (Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsen 2007: 196). Udover at betegne ekstraposition som en udbredt tendens i talesproget, beskriver Hansen & Heltoft (2011) (GDS) i deres redegørelse for ekstraposition i dansk at “alle ledtyper kan ekstraponeres, forudsat at de kan repræsenteres på deres position inde i sætningskemaet” og fremlægger i forlængelse deraf en række repræsentationsregler for hvilke typer led der kan repræsenteres (genoptages) af hvilke typer pronomener eller andre anaforiske led inden for sætningen. Om henholdsvis tid- og stedsadverbialer fremsættes følgende regler: “Tidsadverbialer – også temporale implikativsætninger – repræsenteres med *der*, *da* eller *så*.” og “Stedsadverbialer repræsenteres normalt med *der*, subjektivt deiktiske dog også med *her* ...”. (Hansen & Heltoft 2011: 1828). Ifølge GDS overholder ovenstående sætning (3), hvor et stedsadverbial repræsenteres af *så* altså ikke danske repræsentationsregler for ekstraponerede led. Samme opfattelse, det at *så* ikke kan genoptage et ekstraponeret stedsadverbial, kan man få når man læser Ordbog over det Danske Sprog (ODS) artikel om adverbiet *så* når det “anvendes som genoptager for et umiddelbart forudgående led i den hensigt at lægge særlig vægt på det ...”. Her står der således at *så* “bruges efter adverbier eller adverbielt led, der betegner maade, tid, grad eller (nu næppe br.) sted” (ODS). Den Danske Ordbog (DDO) beskriver ikke den omhandlende brug af *så*.

Så på baggrund af gentagne observationer af talesprogseksempler på sætningskonstruktioner som den i sætning (3), sammenholdt de ovenstående udsagn fra GDS og i ODS, har jeg sat mig for at undersøge udbredelsen af brugen af *så* og *der* som genoptager for tid- og stedsadverbialer i både tale- og skriftsprog. Undersøgelsen tager udgangspunkt i hypotesen om at *så*, modsat hvad GDS og ODS foreskriver, har samme funktionelle egenskaber når det kommer til at genoptage tid- og stedsadverbialer, altså at både *så* og *der* bruges som genoptager for både tid- og stedsadverbialer, og at dette ligesom ekstrapositionen i sig selv, især kommer til udtryk i talesproget.

2. Metode

For at undersøge brugen af *så* og *der*¹ som genoptagere for tid- og stedsadverbialer i både tale- og skriftsprog har jeg foretaget to parallelle undersøgelser; en af talesproget, som jeg nu vil gøre rede for metoden bag, og en af skriftsproget hvis metodegennemgang følger.

2.1. Talesprogsundersøgelsen

Materialet jeg har brugt i talesprogsundersøgelsen, består af ca. 5,5 timers tale fra vejrudsigter fra DR1's *TV Avisen med vejret*. De 5,5 timer fordeler sig på 1-2 daglige vejrudsigter fra en periode på ca. 3 måneder i primo 2015. Der er tale om ca. 130 udsendelser som i dette tilfælde havde 7 forskellige værter. Disse værter er således talesprogsundersøgelsens informanter. Materialet er tilgået via Det Kongelige Biblioteks mediesamling, hjemmesiden mediestream.dk som fx gemmer alle sendte nyhedsudsendelser fra DR til fri afbenyttelse for registrerede brugere. Dette gjorde det muligt at foretage grundige gennemlysninger og om nødvendigt spole og atter nærlytte. Under disse gennemlysninger har jeg optalt og noteret ordlyden af samtlige kontekster med forekomster af tid- og stedsadverbialer i ekstraposition og som genoptagedes af *så* eller *der* samt alle forekomster af tid- og stedsadverbialer direkte i fundamentfeltet.

Fordelen ved at lade talesprogskorpusset bestå af vejrudsigter er at disse på grund af emnet har en naturlig høj frekvens af tid- og stedsadverbialer. Ulempen ved at benytte vejrudsigter som disse til en talesprogsundersøgelse er at det som udgangspunkt er uvist om vejrværterne taler ud fra et manuskript, og om der altså er tale om oplæst tekst. Så for at etablere det benyttede materiale som faktisk talesprog, transskriberede jeg to hele vejrudsigter med to forskellige værter og optalte alle forekomster af de træk som ifølge Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsen "kendetegner det talte sprog i forhold til det skrevne" (2007: 191). Transskriberingen af de to vejrudsigter bestod af i alt ca. 900 ord, og blandt disse fandt jeg ca. 100 forekomster af i alt 8 forskellige af Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsens talesprogstræk (tomgang, polysyndese, selvrettelse, ordgentagelse, løse ender og ansatser,

1. Oprindeligt indgik også brugen af *her* og *da* som genoptagere for tid- og stedsadverbialer i både tale- og skriftsprog i undersøgelsen, men denne del har jeg valgt ikke at beskrive her. For *hers* vedkommende skyldes det at der ganske simpelt ingen forekomster var i materialet. Det samme er formentligt gældende for *da*, dette kan dog være lidt sværere at fastslå med sikkerhed eftersom *da* i funktionen som genoptager i talesproget rent lydligt falder sammen med udtalen af *der* i samme funktion. Det er dog efter nøje gennemlysning vurderet at dette ikke er tilfældet. Skulle jeg have taget fejl, er alle forekomster af *så* i talesproget talt som et *der*.

svarstørrelser, anakoluti og forfeltfordobling (det jeg betegner som (venstre-) ekstraposition)). Der forekommer altså tilstrækkeligt med talesprogsnære træk i sproget i vejruddisigterne til at kunne adskille det fra det skrevne. Om der alligevel er tale om oplæsning fra et manuskript, og de ovennævnte træk intentionelt er tilføjet for at det hele ikke skal fremstå som ren oplæsning, er underordnet for denne undersøgelse da de evt. indlagte træk blot vil være udtryk for værternes talesprog eller i hvert fald deres eksplicite begreb om deres talesprog. Jeg mener altså ud fra dette at kunne påvise at sproget i vejruddisigterne repræsenterer om ikke andet så en art af dansk talesprog.

Jeg er således via materialet og metoden, som jeg har beskrevet den, i stand til at beskrive resultatet af talesprogsundersøgelsen med antallet af forekomster af følgende seks konstruktioner:

- Tidsadverbial genoptaget af *så*
- Tidsadverbial genoptaget af *der*
- Tidsadverbial direkte på subjekspladsen / ikke genoptaget

- Stedsadverbial genoptaget af *så*
- Stedsadverbial genoptaget af *der*
- Stedsadverbial direkte på subjekspladsen / ikke genoptaget.

Alle forekomster af faste forbindelser som “I det hele taget ...”, “I virkeligheden ...”, “På den anden side ...”, “I første omgang ...” og andre konstruktioner som ikke kan siges at være entydige tid- eller stedsadverbialer indgår ikke som en del af resultatet som vil blive fremlagt efter den følgende gennemgang af metoden for skriftsprogsdelen af undersøgelsen.

2.2. Skriftsprogsundersøgelsen

Til skriftsprogsdelen af min undersøgelse har jeg samlet tekster fra landsdækkende aviser via avisdatabaseen Infomedia og blogtekster fra tilfældige blogs på internettet. I alt ca. 6 mio. ord udgør materialet til skriftsprogsdelen. For at få muligheden for automatisk at finde eventuelle forekomster af ekstraponerede tid- og stedsadverbialer i materialet har jeg part of speech-opmærket materialet ved hjælp af DanProof, som er et opmærkningsværktøj og en stave- og grammatikkontrol (se Bick 2015), og ved hjælp af Constraint Grammar-regler søgt på de relevante sætningsmønstre i CG3, et Constraint Grammar-program (Se Karlsson m. fl. 1995). For en lettere læsning af og forståelse for de omtalte regler og mønstre ses herunder sætning (5) og DanProofs opmærkningsoutput af den.

(5) På disse sider, så er der mange gode tips til mode og den slags.

“<På>”	“på” <dg> <inlex> <*> PRP
“<disse>”	“denne” <dem> <dg> <inlex> DET nG P NOM
“<sider>”	“side” <dg> N UTR P IDF NOM
“<\$,>”	“,” PU <dg>
“<så>”	“så” <atemp> <dg> ADV så_sted_3
“<er>”	“være” <dg> V PR AKT
“<der>”	“der” <aloc> <dg> ADV
“<mange>”	“mange” <quant> <dg> <inlex> DET nG P NOM
“<gode>”	“god” <dg> ADJ nG P IDF NOM
“<tips>”	“tip-2” <dg> N NEU P IDF NOM
“<til=mode>”	“til=mode” <dg> ADV
“<og>”	“og” <dg> <inlex> KC
“<den>”	“den” <dem> <dg> <inlex> DET UTR S
“<slags>”	“slags” <dg> N UTR S IDF NOM
“<\$,>”	“.” PU <dg>

Til søgningen i CG3 opstillede jeg to lister, Liste 1 og Liste 2, som indeholdt alle de ord eller ordforbindelser som jeg selv og en medlingvistikstuderende ved hjælp af en filtreret søgning på alle præpositioner og adverbier i Retskrivningsordbogen samt ren introspektion fandt, kan fungere som henholdsvis tid- og stedsmarkører først i adverbielle led. På Liste 1 var ord som *på*, *i*, *foran*, *bag*, *over*, *under* og ca. 35 andre ord eller ordforbindelser der

kan indlede et adverbial der betegner et sted, og i Liste 2 var ord og ordforbindelser som *på mandag*, *på tirsdag*, *i dag*, *i morgen*, *klokken* og ca. 35 andre der kan indlede et adverbial som betegner et tidspunkt. Disse lister indgik som led i i alt 15 forskellige Constraint Grammar-regler. Et eksempel på en af disse regler ser således ud:

MAP (Så_sted_3) TARGET (“<så>”) (*-1C Liste_1 BARRIER V LINK -1 >>>) (-1 KOMMA) (1 V);

Denne regel fandt og markerede sætning 5. Dette kan ses af outputtet ved at mærket 'Så_sted_3' er sat på *målet* for reglen, reglens 'TARGET', ordet *så*. For at mærket ikke bliver sat på hver eneste forekomst af *så* i materialet, har jeg formuleret nogle restriktioner, constraints, for målets kontekst. Den første restriktion er linjens sidste: '(1 V)'. Denne sørger for at de forekomster af *så* der markeres med mærket 'Så_sted_3', alle har et verbum stående som det næste i sætningen. I sætning 5's tilfælde er der tale om verbet *er*. Den næste restriktion er '(-1 KOMMA)' som kræver af konteksten at der står et komma umiddelbart før reglens målord. Den sidste restriktion i denne regel er '(*-1C Liste_1 BARRIER V LINK -1 >>>)' der sørger for at de *så*'er der markeres med mærket 'Så_sted_3' alle forekommer i en sætning der begynder med et af de ord der er på min Liste 1, og at der mellem dette ord og det førnævnte komma må stå ord fra alle ordklasser på nær verber. Denne restriktion giver bl.a. muligheden for at der kan følge flere af ordene fra Liste 1 og 2 efter hinanden. Formuleringer i de resterende 14 regler sørger for at mærke målord, både *så* og *der*, i sætninger hvor der forekommer en konjunktion før ordet fra Liste 1 eller 2. Således mærkes *der* i sætning (6) som resultat af nedenstående regel.

- (6) Og om formiddagen på fredag i næste uge, der skulle posten gerne komme med min pakke.

MAP (Der_tid_konj_2) TARGET (“<der>”) (*-1C Liste_2 BARRIER V LINK -1 (konjunktion) LINK -1 >>>) (-1 KOMMA)(1 V).

Restriktionen der foreskriver at der ikke må forekomme et verbum mellem ordet fra en af listerne og kommaet før målordet, udelukker en masse støj ved bl.a. at sørge for at relativsætningsindlederen *der* i sætning (7) ikke mærkes som målord. Men restriktionen gør også at relevante sætninger som

(8), hvor der står en ledsætning mellem adverbialet og dets genoptager, ikke bliver en del af resultatet.

- (7) Og på fredag kommer postmanden, der gerne skulle vide hvor min pakke bliver af.
- (8) Og på fredag, hvor det er min fødselsdag, så får jeg gaver med posten

På samme måde udelukker restriktionen om at der skal stå et komma lige før målordet en masse støj, men muligvis også nogle relevante sætninger med kommateringsfejl, som jo kan finde sted fra tid til anden.

Flere ord på de to lister kan indlede både tid- og stedsadverbialer. Det var derfor nødvendigt manuelt at analysere sætningerne med mærkede målord for at vurdere om der var tale om adverbialer der betegner tid eller sted, eller noget tredje. På denne måde blev også “I det hele taget ...”, “I virkeligheden ...”, “På den anden side ...”, “I første omgang ...” og andre konstruktioner som ikke kan siges at være entydige tid- eller stedsadverbialer, sorteret fra, ligesom det var tilfældet i talesprogsundersøgelsen.

Konstruktioner hvor adverbialerne står direkte i fundamentfeltet, har jeg udeladt af skriftsprogsundersøgelsen da mængden af disse og den støj som selv de mest præcise Constraint Grammar-regler afstedkom, syntes for uoverskuelig i forhold til det mulige afkast; at kunne bekræfte at ekstra-positioner generelt er hyppigere i talesprog end i skriftsprog.

Så ved hjælp af materialet og metoden, som jeg netop har beskrevet den, og med forbehold for at mine Constraint Grammar-regler muligvis har frasorteret enkelte relevante sætninger, er jeg i stand til at beskrive resultatet af skriftsprogsundersøgelsen med antallet af forekomster af følgende fire konstruktioner:

- Tidsadverbial genoptaget af *så*
- Tidsadverbial genoptaget af *der*
- Stedsadverbial genoptaget af *så*
- Stedsadverbial genoptaget af *der*.

3. Resultater

3.1. Resultat for talesprogsundersøgelsen

Det overordnede resultat for den del af undersøgelsen der omhandler brugen af *så* og *der* som genoptagere for ekstraponerede tid- og stedsadverbialer i talesproget, er skildret i tabel 1.

Genoptager	Tidsadverbial	Stedsadverbial
så	168 (35%)	47 (19%)
der	180 (37,5%)	119 (48%)
Ø	132 (27,5%)	82 (33%)
i alt	480 (100%)	248 (100%)

Tabel 1: Oversigt over antallet af tid- og stedsadverbialer der er genoptaget af 'så' eller 'der', eller som står direkte i fundamentfeltet (repræsenteret med Ø) i talesproget.

Af tabel 1 skal det hovedsageligt bemærkes at kun 27,5 % af alle tidsadverbialer og 33 % af alle stedsadverbialer står direkte i fundamentfeltet. Det vil altså med andre ord sige at 71,5 % af tidsadverbialer og 67 % stedsadverbialer med mulighed for at stå i venstreekstraposition er ekstraponerede. Dette bekræfter ekstrapositionen som et hyppigt talesprogstræk.

Genoptager	Tidsadverbial	Stedsadverbial
så	168 (48,3%)	47 (28,3%)
der	180 (51,7%)	119 (71,7%)
i alt	348 (100%)	166 (100%)

Tabel 2: Oversigt over antallet af tid- og stedsadverbialer der er genoptaget af 'så' eller 'der' i talesproget.

I tabel 2 har jeg udeladt tallene for adverbialerne direkte i fundamentfeltet og dermed udelukkende fokuseret på de ekstraponerede adverbialer. Dette tydeliggør først og fremmest omfanget af brugen af *så* som genoptager for stedsadverbialer: 28,3 % svarende til 47 af de i alt 166 gange at et adverbial der betegner et sted, venstreekstraponeres i materialet genoptages det

med *så*. Tabel 2 viser også at der er ligevægt i brugen af *så* og *der* når det er tidsadverbialer der bliver genoptaget.

Tabel 3 herunder viser en fordeling af ekstraponerede tid- og stedsadverbialer i forhold til hvilke værter der har ytret dem. Og tabellen har til formål at illustrere at brugen af *så* som genoptager af stedsadverbialer; forekommer hos alle informanter der er repræsenteret i materialet.

	Tidsadverbialer genoptaget med ...		Stedsadverbialer genoptaget med ...		i alt
	<i>der</i>	<i>så</i>	<i>der</i>	<i>så</i>	
Vært 1	22	16	12	9	59
Vært 2	21	24	22	12	79
Vært 3	21	23	26	6	76
Vært 4	25	20	18	5	68
Vært 5	37	48	15	3	103
Vært 6	16	18	13	7	54
Vært 7	38	19	13	5	75
i alt	180	168	119	47	514

Tabel 3: Genoptagede tid- og stedsadverbialer fordelt på værter/informanter.

3.2. Resultat for skriftsprogsundersøgelsen

Som beskrevet tidligere er konstruktioner hvor de adverbialle led står direkte i fundamentfeltet, ikke optalt endsige gjort til en del af skriftsprogsresultatet. Tabel 4 herunder skildrer således kun de tid- og stedsadverbialer som i materialet står i ekstraposition.

Genoptager	Tidsadverbialer	Stedsadverbialer
så	18 (32%)	3 (16%)
der	27 (68%)	15 (84%)
i alt	45 (100%)	18 (100%)

Tabel 4: Oversigt over antallet af tid- og stedsadverbialer der er genoptaget af 'så' eller 'der' i skriftsproget.

Først at bemærke af tabel 4 er at *så* også i skriftsproget bruges til at genoptage ekstraponerede stedsadverbialer omend det kun er tre gange i løbet af seks millioner ord. De tre forekomster af *så* som genoptager for et ekstraponeret stedsadverbial fremgår af sætningerne (9) – (11). Af disse er sætning (11) med stor sandsynlighed et citat gengivet fra et mundtligt interview, og der kan derfor være tale om egentligt talesprog. Andre alternative analyser af forekomsterne generelt vil blive behandlet i afsnit 4.

- (9) På disse sider, så er der mange gode tips til mode og den slags.
- (10) Og fra Atlanta, så skal jeg videre mod Columbus, Mississippi.
- (11) I det borgerlige Danmark, så er der konsensus når det kommer til de fattige, svage og arbejdsløse ...

Til slut om tabel 4 kan det siges at det generelle lave antal af ekstrapositioner i materialet understreger at fænomenet hovedsageligt tilhører talesproget.

4. Alternative analyser

Når undersøgelsens resultat som det fremgår af forrige afsnit, umiddelbart modbeviser hvad GDS og ODS foreskriver om *sås* tendens til at genoptage ekstraponerede stedsadverbialer, så må eksempler der udgør det 'overraskende' resultat granskes nærmere for at se om andre mulige analyser kan forklare tendensen. I det følgende vil jeg derfor præsentere nogle tanker om et par mulige alternative analyser af nogle af de to undersøgelsers i alt 50 eksempler på at *så* bruges til at genoptage et ekstraponeret adverbial der betegner et sted.

4.1. Adverbialet som indskud

Den første alternative analyse jeg vil skitsere, kan tage udgangspunkt i sætning (12a) og (13a). I disse to eksempler er det nemlig muligt at anskue de adverbialle led 'i Jylland' og 'længere mod øst' som indskudte led der

er rykket frem i sætningen, således at *så* ikke fungerer som genoptagende adverbium, men snarere bruges som adverbium med den betydning som ODS beskriver som “angivende et tidspunkt, der ligger efter det i det foregående nævnte ell. antydede ..”. Sætning (12b) og (13b) tydeliggør denne hypotese da jeg der har rykket adverbialt hen i slutningen af sætningen hvor det i så fald kunne være fremrykket fra.

- (12a) det bliver gråt i dag, og i Jylland, så kan det blive tåget.
- (13a) kigger vi på kortet for i morgen, ser det koldt ud fra morgenstunden, men her længere mod øst, så får vi solen at se.
- (12b) det bliver gråt i dag, og så kan det blive tåget i Jylland.
- (13b) kigger vi på kortet for i morgen, ser det koldt ud fra morgenstunden, men så får vi solen at se her længere mod øst.

Denne analyse kan (men skal ikke nødvendigvis) foretages ved ca. 20 af resultatets 50 eksempler.

Sætning (15a) overfor (15b) viser hvordan analysen ikke umiddelbart giver mening ved alle eksempler.

- (15a) slut med de her stille forhold, nu skal vi op på en frisk eller hård vind i Jylland – og øhh på Bornholm, så læner man sig op af en lille kuling.
- (15b) slut med de her stille forhold, nu skal vi op på en frisk eller hård vind i Jylland – og øhh så læner man sig op af en lille kuling på Bornholm.

4.2. Modsætningsforhold

En anden mulig analyse, der går lidt i samme retning som den foregående, er at det ekstraponerede adverbial foruden at betegne et sted også kan beskrive noget der står i modsætning til noget tidligere i sætningen således at *så* bruges “som [udtryk] for et modsætningsforhold til noget lige nævnt ...” (ODS). Sætning (16) og (17) fra materialet er eksempler på dette.

- (16) i morgen formiddag ser det tørt ud med sol især mod nord og mod vest, men længere mod sydvest her, så ser det mere skyet ud i horisonten.
- (17) forår, det savner man nok også I Sydgrønland. Her I qaqortoq, hvor der er jaa, faldet en del mængde sne natten til i går, og øhh

det har altså været en hård vinter på disse kanter i år. Tilbage i Danmark, så er der altså også faldet en hel del regn i øh løbet af eftermiddagen.

Denne analyse kan foretages på omtrent 15 af resultatets 50 eksempler, men ligesom ved den forrige alternative analyse er det ikke sikkert hvilken tolkning der var ment af vejrværten.

4.3. Sammenfald af tid og sted

En sidste mulig alternativ analyse kan tage udgangspunkt i sætning (10) fra skriftsprogsundersøgelsen og andre eksempler hvor der kan argumenteres for at det ekstraponerede adverbial betegner et sted og samtidig et tidspunkt.

(10) Og fra Atlanta, så skal jeg videre mod Columbus, Mississippi.

Atlanta kan her både betegne byen Atlanta og en bestemt og afgrænset periode af en rejse i USA hvor informanten befinder sig i Atlanta. Man kunne forestille sig at denne tolkning var mulig på mange eksempler fra vejrudsigter hvor fx *solen* kan ses i vest på ét tidspunkt på sin “dagens rejse” og i øst på et andet tidspunkt, men dette er imidlertid ikke tilfældet i denne undersøgelse.

5. Diskussion

At det er muligt at foretage flere forskellige alternative analyser af resultatets 50 eksempler er blot et bevis på *sås* alsidige funktionspotentialer som beskrives i fx ODS. Og netop dette funktionspotentialer er i sig selv, mener jeg, en understøttende faktor for påstanden om at *så* også kan fungere som jeg her har plæderet for at det kan, som genoptager for ekstraponerede stedsadverbialer.

At der ikke kan sættes entydigt lighedstegn mellem sproget i vejrudsigter på tv og dansk talesprog generelt kan jeg både være villig til at medgive og til at argumentere imod, for jeg mener det vigtigste er at ganske få faktorer om nogen overhovedet, peger på at der er forhold ved sproget i vejrudsigter der fordrer brugen af *så* fremfor fx *der* som genoptager når et stedsadverbial ekstraponeres. Det er da heller ikke kun i vejrudsigter at jeg er stødt på det gældende fænomen. Sætning (18), (19) og (20) er således eksempler jeg tilfældigt har opsnappet fra interviews i tv og radio.

- (18) Jeg ved ikke om I har været i Kina, men jeg var der – jeg var der for noget tid siden – Og i Beijing, så er luftforureningen, den er horribel.
- (19) Jeg er måske lidt for meget en tøsedreng på de våde nedkørsler, men på de flade stykker, så kører jeg stærkt.
- (20) Indenfor turistområdet, så er det mest kinesisk der oversættes til.

Jeg mener således at have fremlagt tilstrækkelige argumenter for at kunne konkludere at det gældende fænomen forekommer i dansk, og jeg byder samtidig en mere udtømmende granskning af fænomenets udbredelse velkommen.

6. Så hvad ved vi af nyt?

Resultatet af indeværende undersøgelse viser at både *så* og *der* bruges til at genoptage ekstraponerede adverbialer der betegner både tid og sted, og dette er på trods af at der både i GDS og ODS foreskrives at *så* ikke bruges til at genoptage stedsadverbialer. Der er ikke som led i undersøgelsesmetoden gjort særlige anstrengelser for at vælge materialer der kan siges at være bredt repræsentative for henholdsvis tale- og skriftsproget, og der er da også som beskrevet om talesprogsundersøgelsen, valgt netop vejrudsigter som materiale, med formodningen om at omstændighederne for at finde tid- og stedsadverbialer er særlig gode i vejrudsigter. Når dette er sagt, så finder jeg ingen anledning til at tro at vejrudsigter fordrer særlig hyppig brug af *så* i forhold til *der* som genoptager for hverken tid- eller stedsadverbialer. Men som det også er fremlagt, kan flere af undersøgelsens 50 forekomster af brugen af *så* som genoptager for stedsadverbialer analyseres anderledes end det i optællingen er gjort, og via disse analyser kan man argumentere for at konstruktionen ikke er helt så udbredt som resultatet umiddelbart indikerer.

Henvisninger

- Bick, E. (2015): DanProof: Pedagogical Spell and Grammar Checking for Danish, *Proceedings of Recent Advances in Natural Language Processing*, 55–62, Hissar, Bulgaria, Sep 7–9 2015.
- Galberg Jacobsen, H. & Skyum-Nielsen, P. (2007): *Dansk sprog: En grundbog* 2.udg. København. Schønbergske Forlag.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne Dansk*. København: Det Danske sprog- og Litteratur- selskab / Grafisk Forlag.

- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske sprog- og Litteraturselskab.
- Karlsson, F., Voutilainen, A. Heikkilä, J. & Anttila, A. (1995): *Constraint Grammar: A language-independent system for parsing unrestricted text*. Natural Language Processing 4. Berlin & New York, Mouton de Gruyter.
- Mikkelsen, Kr. (1911): *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- ODS = Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (1919): *Ordbog over det Danske Sprog*. København.

Lagdelt indholdsstruktur i selvstændige ytringer og direkte og indirekte ytringsgengivelse

Marie-Louise Lind Sørensen & Kasper Boye

Abstract

Based in Danish Functional Linguistics, this article presents a unified analysis of semantic similarities and differences between i) the Danish main-clause types declarative, interrogative and imperative, which are argued to code resp. assertions, polar questions and directive speech acts, and ii) independent main clauses and the two types of clauses – dependent main clauses and complement clauses – which are used to report utterances directly and indirectly, respectively. It is argued i) that independent main clauses possess the layers *illocutionary neustic*, *illocutionary tropic*, *state-of-affairs*, and – in the case of declaratives and interrogatives – *proposition*, ii) that dependent main clauses lack an illocutionary neustic, and iii) that complement clauses in addition lack an illocutionary tropic.

Nøgleord: direkte tale, indirekte tale, komplementsætninger, lagdelt indholdsstruktur

1. Indledning

I denne artikel giver vi med udgangspunkt i Dansk Funktionel Lingvistik model for lagdelt indholdsstruktur en samlet fremstilling af:

- semantiske forskelle og ligheder mellem de tre danske helsætningstyper deklarativ, interrogativ og imperativ, der koder hhv. fremsættende, polært spørgende og bydende illokutioner (dvs. forskelle og ligheder mellem (1a), (1b) og (1c) i tabel 1 nedenfor).
- semantiske forskelle og ligheder mellem de danske helsætningstyper og de to grupper af sætningsstrukturer, der koder hhv. direkte og indirekte gengivelse af fremsættende, polært spørgende og bydende ytringer, dvs. *indbyggede helsætninger* og *komplementsætninger* (dvs. forskelle og ligheder mellem (1), (2) og (3) i tabel 1 på næste side).

	FREMSÆTTENDE	POLÆRT SPØRGENDE	BYDENDE
SELVST. YTRING	(1a) <i>Hun spiser altid op.</i>	(1b) <i>Spiser hun altid op?</i>	(1c) <i>Spis altid op!</i>
SELVST. HELS.			
DIR. GENG. YTR.	(2a) <i>Han sagde: "Hun spiser altid op".</i>	(2b) <i>Han sagde: "Spiser hun altid op?".</i>	(2c) <i>Han sagde: "Spis altid op!".</i>
INDBYG. HELS.			
IND. GENG. YTR.	(3a) <i>Han sagde, (at) hun altid spiser op.</i>	(3b) <i>Han spurgte, om hun altid spiser op.</i>	(3c) <i>Han bad hende altid spise op.</i>
KOMPL.SÆTNING			

Tabel 1: Helsætningsstrukturer, der anvendes i selvstændige ytringer, og sætningsstrukturer, der anvendes til ytringsgengivelse.

Vi behandler udelukkende sætningsformede ytringer, ligesom vi udelukkende behandler ytringsgengivelse, som introduceres af ytringsprædikater: fremsættende, spørgende og bydende prædikater som hhv. dansk *sige*, *spørge* og *bede*.

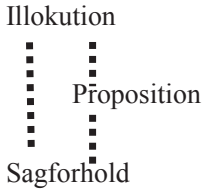
Vi argumenterer for, at forskellen på selvstændige ytringer og direkte og indirekte ytringsgengivelse er, at kun selvstændige ytringer har, hvad vi vil kalde neustik (eller: illokutionær **kraft**). Vi vil også argumentere for, at den afgørende forskel på direkte og indirekte ytringsgengivelse er, at kun direkte ytringsgengivelse udtrykker, hvad vi vil kalde tropik (eller: illokutionær **værdi**, fx assertion eller polært spørgsmål). Vores analyse er møntet på danske forhold, men vi perspektiverer analysen til andre sprog.

I afsnit 2 redegør vi for lagdelt indholdsstruktur i selvstændige helsætninger. I afsnit 3 analyserer vi relationen mellem selvstændige og såkaldt indbyggede helsætninger, og i afsnit 4 relationen mellem indbyggede helsætninger og komplementsætninger. I afsnit 5 diskuterer vi, hvorvidt helsætningsindbygning kan ses om en særlig slags komplementering. Afsnit 6 er en kort opsummering.

Artiklen ignorerer bl.a. af pladshensyn hybrider mellem direkte og indirekte ytringsgengivelse, forskelle på de to slags ytringsgengivelse, der har at gøre med tempusforhold (se Tøgeby 2014), samt konjunktionsindledte komplementsætninger med helsætningledstilling.

2. Lagdelt indholdsstruktur i selvstændige helsætninger

Vi begynder med at gøre rede for helsætninger med udgangspunkt i de relevante dele af Dansk Funktionel Lingvistik's teori om lagdelt indholdsstruktur. De relevante dele er illustreret i modellen i figur 1.

Figur 1: Dansk Funktionel Grammatiks model for lagdelt indholdsstruktur (jf. Boye 2012: 183-315).

Der skelnes tre lag betydningsenheder: sagforhold, proposition og illokution. Sagforhold forstås her som situationsrepræsentationer, der hverken kan hævdes at være sande eller falske (dvs. betydningsenheder, der ikke har en sandhedsværdi), mens propositioner forstås som situationsrepræsentationer, der er relateret til verden, og som derfor kan evalueres epistemisk og hævdes at være sande eller falske (dvs. betydningsenheder der har en sandhedsværdi)¹). Propositioner har altid sagforhold i sig, mens sagforhold aldrig kan indeholde en proposition (når der bortses fra propositioner, der er indlejret som argument). Illokutioner kan enten have en proposition (inkl. et sagforhold) eller et sagforhold i sig.

Vores analyse af selvstændige helsætninger er identisk med analysen i Boye (2013) og i Boye & Harder (under forberedelse): I dansk koder indikative sætninger propositioner, og imperative sætninger sagforhold, mens infinitte sætninger enten koder propositioner (*at*-infinitivneksus), sagforhold (fx *nøgen* infinitivneksus) eller er tvetydige (modalinfinitiver) (Boye 2001; 2002). Illokutionær værdi er kodet således:

- Deklarativ ledstilling koder fremsættende illokutionær værdi.
- Interrogativ ledstilling koder polært spørgende illokutionær værdi.
- Imperativ ledstilling koder bydende illokutionær værdi.

1. Der er grund til at tro, at sandhedsværdi ikke er den optimale forklaringsmodel, men det spørgsmål er ikke centralt for analysen (jf. Boye 2008; Boye 2010a; Boye 2012 og Sørensen & Boye 2015 for en grundigere diskussion af distinktionerne.)

2. En fagfællebedømmer har foreslået to yderligere kriterier for propositionel status: 1) tilstedeværelse af nominativsubjekt og 2) tilstedeværelse af tempusbøjning. Ingen af disse kriterier er holdbare, når det gælder om at identificere propositioner forstået som betydningsenheder med en sandhedsværdi – slet ikke tværspørgeligt (se fx Boye 2010a), men heller ikke for dansk: Sætningen *Hun bedes spise op* har et subjekt i nominativ, der udtrykker agenten i sagforholdet 'hun spise op'; i sætningen *Hun synes at spise op* er verbalet *spise* ikke tempusbøjet, men alligevel kerne i propositionen 'hun at spise op' (jf. fx Boye 2002).

Et argument for, at helsætninger koder illokutionær værdi, er, at helsætninger ikke kan bruges til hvad som helst. Man kan bruge alle deklarativer helsætninger til at lave fremsættende talehandlinger, men man kan ikke bruge fx sætningen *Min moster havde en hund, der hed Benny* til at lave en bydende talehandling – i hvert fald ikke så længe man kun forlader sig på den sproglige kode.

Deklarativ og interrogativ ledstilling følges med indikativ modus, fordi fremsættende og polært spørgende illokutioner kræver propositioner (jf. generativ grammatiks 'I'), mens imperativ ledstilling følges med imperativ modus, fordi bydende illokutioner kræver sagforhold, men ikke propositioner (Boye 2008; Boye & Harder under forberedelse).

Et argument for denne analyse har at gøre med muligheden for epistemisk evaluering som et kriterium for propositionel status (se flere argumenter i Boye 2013; Boye & Harder under forberedelse): Epistemisk evaluering er udelukkende mulig for sætninger, der udtrykker fremsættende eller polært spørgende illokutionær værdi. At danske imperativer udtrykker sagforhold og ikke propositioner, ses ved, at epistemisk evaluering er umulig for imperativer (4c) – i modsætning til hvad der gælder for de propositionelle deklarativer (4a) og interrogativer (4b).

- (4a) Hun spiser **sikkert** altid op.
 (4b) Spiser hun **måske** altid op?
 (4c) *Spis **måske/sikkert** altid op.

Analysen af selvstændige helsætninger er altså, som følger: Deklarative og polært spørgende helsætninger indeholder både et illokutionært lag, et propositionelt lag og et sagforholdslag, mens bydende helsætninger indeholder et illokutionært lag og et sagforholdslag. Fremsættende og polært spørgende illokutioner har propositioner i sig, mens bydende illokutioner har et sagforhold men ikke en proposition i sig (Boye 2013; Boye & Harder under forberedelse). Analysen er opsummeret i tabel 2, hvor *I=illokution*, *P=proposition*, og *S=sagforhold*.

	FREMSÆTTENDE	POLÆRT SPØRGENDE	BYDENDE
SELVST. YTRING	(1a) <i>Hun spiser altid op.</i>	(1b) <i>Spiser hun altid op?</i>	(1c) <i>Spis altid op!</i>
SELVST. HELS.	I-P-S	I-P-S	I---S

Tabel 2: Helsætninger og semantisk indholdsstruktur
(I=illokution, P=proposition, og S=sagforhold).

3. Forskellen på selvstændige og indbyggede helsætninger

Når deklarativ, interrogativ og imperativ ledstilling koder hhv. fremsættende, polært spørgende og bydende illokutionær værdi, må deklarative, interrogative og imperative sætninger have disse illokutionære værdier, også når de indbygges i en oversætning og bruges til direkte gengivelse af ytringer som i (5a)-(5c).

- (5a) Han siger: "Hun spiller klaver".
 (5b) Han siger: "Spiller hun klaver?".
 (5c) Han siger: "Spil klaver!".

Men hvis det er tilfældet, hvad adskiller så i betydningsmæssig henseende sådanne indbyggede helsætninger fra selvstændige helsætninger? Hvad adskiller med andre ord direkte ytringsgengivelse fra en selvstændig ytring?

Haberland (1989) beskriver den centrale forskel således:

"The difference is that the illocutionary force of the model utterance is only indicated or *displayed* in the report, not performed or *enforced*"
(Haberland 1986: 220)

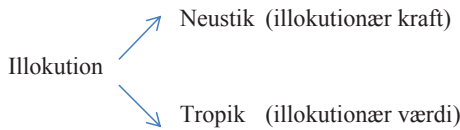
Sagt på en anden måde bevarer den gengivne ytring altså den selvstændige ytrings illokutionære **værdi**, men den mangler den illokutionære **kraft**. En mere entydig³ terminologi findes hos Hare (1970), som skelner mellem **tropik** og **neustik**:

"Now although a neustic has to be present or understood before a sentence can be used to make an assertion or perform any other

3. Der er en dansk tradition for at bruge Hares termer – neustik og tropik – helt anderledes, end Hare selv brugte dem, og end vi bruger dem her (fx Hansen & Heltoft 2011: 143-148).

speech act, it is in virtue of its tropic that it is used to make an assertion and not to perform some other speech act.”
(Hare 1970: 22)

Som det fremgår af citatet, svarer tropik til det, vi ovenfor har kaldt illokutionær værdi, mens neustik svarer til illokutionær kraft. Man kan altså opsplitte illokution som illustreret i figur 2.

Figur 2: Opsplitningen af illokutionen i neustik og tropik

I overensstemmelse med denne opsplitning er ensdannede selvstændige og indbyggede helsætninger relateret, som følger: De deler tropik, men kun de første har neustik. Denne analyse er opsummeret i tabel 3, hvor I^n =neustik, I^t =tropik, P =proposition, og S =sagforhold.

	FREMSÆTTENDE	POLÆRT SPØRGENDE	BYDENDE
SELVST. YTRING	(1a) <i>Hun spiser altid op.</i>	(1b) <i>Spiser hun altid op?</i>	(1c) <i>Spis altid op!</i>
SELVST. HELS.	I^n-I^t-P-S	I^n-I^t-P-S	I^n-I^t---S
DIR. GENG. YTR.	(2a) <i>Han sagde:</i> <i>"Hun spiser altid op".</i>	(2b) <i>Han sagde:</i> <i>"Spiser hun altid op?".</i>	(2c) <i>Han sagde:</i> <i>"Spis altid op!".</i>
INDBYG. HELS.	I^t-P-S	I^t-P-S	I^t---S

Tabel 3: Forskellen på selvstændige og indbyggede helsætninger
(I^n =neustik, I^t =tropik, P =proposition, og S =sagforhold).

Vi har lanceret vores analyse som semantisk, og ved semantik forstår vi kodet (= konventionel) betydning. Man kan i den forbindelse spørge, om neustik er kodet i dansk, dvs. om selvstændige helsætninger koder neustik eller indbyggede helsætninger koder fraværet af det. Det er oplagt, at fraværet af neustik i hvert fald kan være markeret. I skriftsproget markeres det bl.a. af anførselstegn. I sætningerne (2a)-(2c) i tabel 1-3 markeres det

desuden af den overordnede helsætning *han sagde*, der viser, at den indbyggede helsætning gengiver en ytring. Hvis man ser bort fra skriftsprogets anførelsestegn, er der imidlertid ikke altid en entydig markering af neustisk fravær. Hansen & Heltoft anfører eksemplet:

“Pludselig var der en af tjenerne, der stak hovedet ind i køkkenet og spurgte ‘Jacob, er det rigtigt, at du er naturist?’ Så tak! Hvor fejl ville det ikke være at lyve? Og dumt, for hvorfor egentlig skamme sig? Så **Jo, det er jeg da**’”. (*Ud og se*, nov. 2005, citeret i Hansen & Heltoft 2011: 1655).

I sådanne tilfælde er neustisk fravær næppe kodet (når der altså ses bort fra skriftsprogets anførelsestegn), men et pragmatisk fænomen.

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at Hare (1970) ved siden af neustik og tropik bruger begrebet **frastik**. Det dækker, hvad vi her kalder proposition og sagforhold, men begrebet er underudviklet, for så vidt som det ikke skelner mellem disse to betydningsenheder.

4. Forskellen på indbyggede helsætninger og komplementsætninger

Spørgsmålet er nu, hvad – om noget – der adskiller den indirekte gengivelse af ytringer i komplementsætninger fra den direkte gengivelse af dem i indbyggede helsætninger. I det følgende argumenterer vi først imod de svar på spørgsmålet, der gives i Hare (1970) og Harder (2016). Derefter udfolder vi vores egen analyse, hvis hovedpointe er, at komplementsætninger ikke blot mangler neustik, men også tropik. På baggrund af denne analyse opstiller vi til slut to forudsigelser om grammatikaliseringen af ytringsprædikater.

4.1. Hare (1970)

Ligesom Hare ikke skelner mellem proposition og sagforhold (se afsnit 3), skelner han ikke mellem helsætningsindbygning og komplementering – måske fordi han koncentrerer sig om engelske sætninger med deklarativ ledstilling. Hare foreslår således grundlæggende samme analyse for komplementsætninger som den, vi netop har foreslået for indbyggede helsætninger: Komplementsætninger har ifølge Hare tropik, men ikke neustik.

Der er mindst tre argumenter mod Hares analyse af komplementsætninger.

For det første overser den det forhold, at komplementsætninger mangler helsætningers markering af tropik: ledstilling.

For det andet overser den det forhold, at komplementsætninger ikke har

en særskilt markering af tropik. Fx markerer underordningskonjunktionen *om* ikke “indirekte spørgsmål” (Boye 2008; Nordström & Boye 2016): Hvis den gjorde det, måtte man bl.a. forvente, at interrogativpartiklen *mon* **altid** kunne indsættes i en *om*-komplementsætning i harmonisk kombination med *om*. Det kan den også nogle gange, men langt fra altid: I (6) er der mulighed for harmonisk kombination, men i (7) og (8) er muligheden i bedste fald marginal.

- (6) De spurgte, om der **mon** var mere at spise.
- (7) De drak, uanset om der **?mon** var mere at spise.
- (8) De fortalte, om der **?mon** var mere at spise.

For det tredje er Hares analyse uforenelig med det forhold, at når komplementsætninger klart gengiver ytringer, angives den illokutionære værdi af det komplementtagende prædikat (9) – i modsætning til hvad der gælder for helsætningsindbygning og helsætningsindbyggende prædikater (10).

- (9a) Han spurgte: spiser hun altid op. Gengiver spørgsmål.
- (9b) Han sagde: spiser hun altid op. Gengiver spørgsmål.
- (10a) Han spurgte, om hun altid spiser op. Gengiver spørgsmål.
- (10b) Han sagde, om hun altid spiser op. Gengiver **ikke** spørgsmål
i konservativ sprogbrug.

I (9a) markeres spørgsmålet både af *spurgte* og af den interrogative ledstilling i den indbyggede helsætning. I (9b) markeres det kun af den interrogative ledstilling. I (10a) markeres spørgsmålet kun af *spurgte*, for (10b), hvor *spurgte* er erstattet med det tropisk neutrale *sagde*, læses bedst – og i konservativ sprogbrug kun – som en gengivelse af en fremsættende ytring.

I lyset af ovenstående argumenter må Hares analyse af komplementsætninger forkastes.

4.2. *Harder (2016)*

I lighed med Hare (1970) argumenterer Harder (2016) for, at både helsætninger og komplementsætninger har en slags illokution. Men til forskel fra Hare, som mener, at helsætninger og komplementsætninger har samme slags illokution, nemlig tropik, mener Harder, at illokutionen ikke er den samme for helsætninger og komplementsætninger: Komplementsætninger har en særlig ‘subillokution’.

Baggrunden for idéen om en særlig subillokution er en opfattelse af

underordning som et funktionelt alternativ til illokution⁴: Man kan søsætte en sætning som en selvstændig talehandling eller som del af en overordnet konstruktion. Eller omvendt: Talehandlinger og overordnede konstruktioner giver begge en funktionel specifikation, der lader os vide, hvad vi skal stille op med en given sætning og dens indhold (jf. generativ grammatiks ‘C’).

Harders idé er nu, at underordningskonjunktioner foruden at markere underordning og evt. specificere underordningstype kan angive en funktionel specifikation af, hvad vi skal stille op med den underordnede sætning. Det er denne sidste specifikation, der er subillokutionen. Fx angiver dansk *om* og engelsk *whether* ifølge Harder, at den underordnede proposition er et *issue* (Harder 2016: 803) – *issues* defineres som “things you need to decide in order to take action”. Harders (2016: 903) centrale eksempel er spørgsmålet i (11), stillet af en lærer.

- (11) How does one determine whether the earth moves around the sun or not?

Ifølge Harder udtrykker komplementsætningen *whether the earth moves around the sun or not* et *issue*, markeret ved *whether*.

Der er imidlertid mindst tre argumenter mod at regne subillokutioner som et særligt fænomen.

For det første er subillokutioner ikke veldefinerede, og de er derfor svære at identificere.

For det andet er det uklart, om subillokutioner er neustiske eller tropiske.

For det tredje – og det er det vigtigste argument – kan de konsekvensløst reduceres bort. I en granskning af (11) må man overveje, om ikke *issue*-fornemmelsen blot er et resultat af prædikatet *determine* og det overordnede *how*-spørgsmål – og altså ikke noget, der er kodet i *whether*. Betragt også sætningen i (12).

- (12) Han spurgte, om hun altid spiser op.

Her gengiver *om*-sætningen blot indholdet af et spørgsmål. Hvis sætningen udtrykker et *issue*, gør det spørgsmål, der gengives, også, og så er det ikke noget særligt ved *om*-sætninger. Hvis sætningen ikke udtrykker et *issue*, udtrykker *om* ikke *issue*.

4. Denne opfattelse støttes af sprog som hidatsa (siouansk), huichol (uto-aztekisk) og inuktitut (eskimoisk), hvor underordningsmarkører står i samme paradigme som illokutionsmarkører.

I lyset af særlig det sidste argument må Harders analyse og forestillingen om subillokutioner forkastes. *Issues* og subillokutioner er i bedste fald usus-epifænomener.

4.3. *Komplementsætninger har ingen illokution*

Som vi har argumenteret for ovenfor, er der ingen grund til at identificere illokutioner i komplementsætninger, hverken neustiske eller tropiske. De komplementer, der anvendes til indirekte gengivelse af hhv. fremsættende, polært spørgende og bydende ytringer, kan således helt ligetil analyseres som havende samme semantiske udstyr som de helsætninger, der anvendes i selvstændige ytringer eller til direkte ytringsgengivelse – bortset fra neustik og tropik. Analysens hovedpunkter er, som følger:

1. Komplementsætninger udtrykker propositioner som i (13a) og (13b) eller sagforhold⁵ som i (13c).
 - (13a) Han fortalte, (at) hun altid spiser op.
 - (13b) Han spurgte, om hun altid spiser op.
 - (13c) Han bad hende altid spise op.
2. Underordningskonjunktioner kan foruden at have underordnende funktioner modificere sådanne propositioner eller sagforhold (se Kehayov & Boye 2016 og Boye, van Lier & Brink 2015 for tværsporgelige muligheder).
3. Den funktionelle specifikation af en underordnet sætning leveres af elementer i den overordnede sætning (fx komplementtagende prædikater) i samarbejde med evt. **ikke-(sub)illokutionære** underordnere.

En sætning som (13b) må altså analyseres, som følger:

5. Mht. til betydningen af distinktionen mellem sagforhold og propositioner ligner ytringsprædikater andre prædikattyper som for eksempel sanseprædikater ('se', 'føle', 'høre' – jf. Boye 2010b) og vidensprædikater ('vide', 'huske', 'glemme' – jf. Sørensen & Boye 2015).

- Ledsætningen gengiver det propositionelle indhold i en ytring.
- Det komplementtagende prædikat *spurgte* angiver den oprindelige ytrings tropik: polært spørgsmål.
- *om* angiver total usikkerhed (nulpunktet på en epistemisk skala konceptualiseret fra polen total sikkerhed) og anvendes, fordi dens epistemiske værdi er forenelig med polære spørgsmål (der implicerer usikkerhed).

Analysen af forskellen på komplementsætninger og indlejrede helsætninger er opsummeret i tabel 4, hvor I =tropik, P =proposition, og S =sagforhold.

	FREMSÆTTENDE	POLÆRT SPØRGENDE	BYDENDE
DIR. GENG. YTR. INDBYG. HELS.	(2a) Han sagde: "Hun spiser altid op." I^t-P-S	(2b) Han sagde: "Spiser hun altid op?" I^t-P-S	(2c) Han sagde: "Spis altid op!" I^t--S
IND. GENG. YTR. KOMPL.SÆTNING	(3a) Han sagde, (at) hun altid spiser op. P-S	(3b) Han spurgte, om hun altid spiser op. P-S	(3c) Han bad hende altid spise op. --S

Tabel 4: Forskellen på indbyggede helsætninger og komplementsætninger
(I =tropik, P =proposition, og S =sagforhold).

Analysen indebærer, at forskellen på direkte og indirekte ytringsgengivelse i dansk udtrykkes ved forskellen på helsætninger og komplementsætninger. Noget lignende gør sig gældende i andre sprog. I choco-sproget epena pedee udtrykkes forskellen på direkte og indirekte ytringsgengivelse ved henholdsvis tilstedeværelse og fravær af en fremsættende, spørgende eller bydende illokutionær markør. (14a) er et eksempel på direkte ytringsgengivelse, mens (14b) er et eksempel på indirekte ytringsgengivelse.

Epena pedee (Harms 1994)

(14a) Nɛpɪri-pa-çi-dá [rey táu p^hāriú bi-dá] a-hi-dá
sige-HAB-PST-PL konge øje mørk være-DECL sige-PST-PL
'De sagde: "Kongen er blind", sagde de'.

(14b) Nɛpɪri-pa-çi-dá [rey táu p^hāriú bi]
sige-HAB-PST-PL konge øje mørk være
'De fortalte, at kongen er blind'.

Ved direkte ytringsgengivelse (14a) er der et deklarativt suffiks *-dá*, mens der ikke er nogen illokutionær markering ved indirekte ytringsgengivelse (14b). Denne forskel afspejler tilstedeværelsen af tropik i direkte ytringsgengivelse og fraværet af tropik i indirekte ytringsgengivelse.

4.4. Forudsigelser om grammatikaliseringen af ytringsprædikater

På baggrund af ovenstående analyse bliver det muligt at fremsætte nogle forudsigelser vedrørende grammatikaliseringen af ytringsprædikater, nemlig at der vil være forskellige grammatikaliseringsveje for ytringsprædikater, der introducerer direkte ytringsgengivelse, og ytringsprædikater, der introducerer indirekte ytringsgengivelse.

Komplementtagende prædikater kan potentielt grammatikaliseres. Ifølge Boye & Harder (2007; 2009; 2012) foregår en sådan grammatikalisering ved, at det komplementtagende prædikat først mister diskursprominens i sprogbrugen i forhold til komplementsætningen og siden konventionaliseres som diskursivt sekundært. I (15) ses et ofte citeret eksempel på en sådan grammatikaliseringsproces fra afrikaans, hvor et komplementtagende prædikat *glo* 'tro' har gennemgået en forandring til en epistemisk partikel. Fed skrift markerer diskursivt primære størrelser, mens normal skrift markerer diskursivt sekundære.

Afrikaans (Thompson & Mulac 1991: 318; Boye 2012: 211)

- (15a) **ek** **glo** dat hy ryk is
 1SG tro.PRS COMP 3SG.MASK rig være.PRS
 'Jeg tror, at han er rig'.
- (15b) ik glo **dat** **hy** **rik** **is**
 1SG tro.PRS COMP 3SG.MASK rig være.PRS
 'Jeg tror, at han er rig'.
- (15c) **hy** **is,** glo ek, **ryk**
 3SG.MASK være.PRS tro.PRS 1SG rig
 'Han er, tror jeg, rig'.
- (15d) **hy** **is,** glo'k, **ryk**
 3SG.MASK være.PRS 1SG.tro rig
 'Han er, tror jeg, rig'.
- (15e) hy is glo ryk
 1SG.MASK være.PRS EPIST rig
 'Han er muligvis/antageligt/angiveligt/tilsyneladende rig'.

Lignende grammatikaliseringsprocesser findes, når man kigger på komplementtagende ytringsprædikater. Vores påstand er nu, at ytringsprædikater vil give anledning til forskellige grammatiske elementer, alt efter om de introducerer direkte eller indirekte ytringsgengivelse.

Til belysning af denne påstand fokuserer vi på to kendte grammatikaliseringsstier for ytringsprædikater: grammatikaliseringen af fremsættende ytringsprædikater som ‘sige’ til 1) grammatiske markører af rapportativ evidentialitet og til 2) grammatiske citatmarkører (Heine & Kuteva 2002: 265, 267-268). Et eksempel på den førstnævnte udvikling findes i det dravidiske sprog kannada, hvor et klitikon, *-ante*, som er grammatikaliseret fra ytringsprædikateret *enmu* ‘sige’, fungerer som *hearsay*-markering som i eksempel (16) (Boye 2010b; 2012; Sridhar 1990:1-5; se Boye & Harder 2009 for flere eksempler).

Kannada (Sridhar 1990: 4)

- (16) avara magaLu i:ga:gale: mayneredidda:**Lante**
 deres.datter nu.allerede opnå.pubertet.N.PST.2SG.FEM.hearsay
 ‘Det siges, at deres datter allerede er gået i puberteten’.

Et eksempel på den anden type udvikling findes i det austroasiatiske sprog khmu’, hvor citatmarkøren *lâw* kommer af verbet *lâw* ‘sige’. Den grammatiske anvendelse af *lâw* som citatmarkør er illustreret i (17); bemærk, at der i (17) også optræder et ikke-grammatikaliseret ytringsprædikateret *hé:t* ‘kalde’.

Khmu’ (Premsirat 1987: 73)

- (17) Kɔ:nɪnim hé:t [lâw tá:j tèn tak à:ŋ]
 pige kalde sig bror sidde i hus
 ‘Pigen kaldte: ‘Bror, kom ind og sæt dig ned!’.

Mht. disse to grammatikaliseringsstier er vores påstand, at fremsættende ytringsprædikater giver anledning til udviklingen af grammatiske markører af rapportativ evidentialitet i konstruktioner, hvor de introducerer indirekte talegengivelse, mens de giver anledning til udviklingen af grammatiske markører af direkte ytringsgengivelse i konstruktioner, hvor de netop introducerer direkte ytringsgengivelse. Påstanden underbygges af en analyse af de to slags grammatiske markører, ifølge hvilken evidentialitetsmarkører har propositionelt skopus, mens citatmarkører har illokutionært skopus (Boye 2010b; Boye 2012: 32) – eller mere præcist tropisk skopus.

Ifølge vores analyse tidligere i dette afsnit udtrykker sætninger, der gen-

giver fremsættende ytringer indirekte, kun propositioner, mens sætninger, der gengiver ytringer direkte, også udtrykker tropisk illokution. Vores påstand er således i al enkelhed, at ytringsprædikater med propositionelt skopus grammatikaliseres til elementer, der ligeledes har propositionelt skopus, mens ytringsprædikater med tropisk skopus grammatikaliseres til elementer, der ligeledes har tropisk skopus. Grammatikaliseringen af ytringsprædikater bevarer altså i hvert fald dele af betydningen af de sætninger, der ledsager dem.

5. Er helsætningsindbygning komplementering?

I afsnit 3 og 4 ovenfor har vi redegjort for forskelle og ligheder mellem selvstændige ytringer og direkte og indirekte ytringsgengivelse. Selvstændige ytringer udtrykkes vha. helsætninger (for så vidt gælder sætningsformede ytringer, og det er som sagt udelukkende dem, vi behandler i denne artikel). Indirekte gengivne ytringer udtrykkes vha. ledsætninger, nemlig komplementsætninger. Men hvad med direkte gengivne ytringer? Hvilken status har de sætninger der anvendes til at udtrykke dem – dvs. de helsætninger, vi har kaldt indbyggede? Semantisk indtager sådanne sætninger en mellemposition: De adskiller sig fra ledsætninger ved at have tropik og fra helsætninger ved at mangle neustik. Måske indtager de også grammatisk en mellemposition?

Det mener Hansen & Heltoft (2011: 1653-1656). De taler ligesom vi om helsætningsindbygning, og de argumenterer med henvisning til bl.a. Munro (1982) for, at helsætningsindbygning i dansk ikke kan betragtes som komplementering. De anfører fire argumenter for at skelne helsætningsindbygning fra komplementering. I det følgende diskuterer vi de fire argumenter et ad gangen.

5.1. *Helsætningsindbygning kan lade sig gøre med alle helsætningstyper*

Det første argument for at skelne helsætningsindbygning fra komplementering er, at helsætningsindbygning kan lade sig gøre med alle helsætningstyper. Hansen & Heltoft (2011: 1653) giver følgende eksempel:

(18) Problemet må være, skal vi investere i ISS?

Det er et godt argument for, at indirekte og direkte ytringsgengivelse ikke betjener sig af samme slags komplementsætninger, men det er ikke et

tvingende argument for, at direkte ytringsgengivelse betjener sig af noget andet end komplementering. I (18) er *skal vi investere i ISS?* klart valensbåret, og i den forstand komplementerer det.

5.2. Spørgende ledsætninger, der er subjekt, kan ikke erstattes med ytringsindbygning, fordi der ikke er nogen anførende kontekst at indbygge i

Det andet argument er, at spørgende ledsætninger, der er subjekt, ikke kan erstattes med helsætningsindbygning (eller 'ytringsindbygning'), fordi der ikke er nogen anførende kontekst at indbygge i. Hansen & Heltoft (2011: 1654) giver følgende eksempler:

- (19a) Hvornår du begynder, er ligegyldigt.
(19b) *Hvornår begynder du, er ligegyldigt.

Der er imidlertid en alternativ forklaring på den manglende acceptabilitet af (19b): Lige netop *ligegyldigt* egner sig dårligt til at indbygge sætninger med tropik, da det semantisk har lavere skopus, nemlig over en proposition eller et sagforhold – jf. (20).

- (20) *Det er ligegyldigt, hvornår begynder du?

5.3. Ytringshelheder der ikke har sætningsform, kan også indbygges

Det tredje argument for at skelne helsætningsindbygning fra komplementering er, at ytringshelheder, der ikke har sætningsform, også kan indbygges. Hansen & Heltoft (2011: 1654) giver eksemplet i (21).

- (21) Og til dem, der mener, at Santer skal holde sig udenfor, siger jeg:
Sludder og vrøvl!

Det er imidlertid ikke et gyldigt argument. Det er ikke kontroversielt at tale om den overordnede kategori komplement som omfattende både komplementsætninger og nominalfraser. En indbygget ytringshelhed som *Sludder og vrøvl!* kunne derfor beskrives som et illokutionært komplement, der ikke har sætningsform.

5.4. *Indbygning optræder uden en valensbærer for den tilsvarende ledsætning*

Ifølge Hansen & Heltoft (2011: 1655) kan der ikke være tale om komplementering, når indbygning optræder uden en valensbærer (fx et komplementtagende prædikat). De giver følgende eksempler:

- (22) ... siger Jelled og fortsætter: Og Santer har jo ret!
 (23) Hun skulle ikke noget, så: Jo, tak, jeg kommer i morgen!

Argumentet er rimeligt nok i denne sammenhæng, ligesom det i den rette kontekst også er muligt at fremføre et fritstående citat – altså uden nogen form for indleder eller kontekst. Men det er næppe et argument for, at indbygning **aldrig** er komplementering. Der kan da også findes tegn på valensstyring eller i hvert fald semantisk inkompatibilitet:

- (24) *Han fortalte: Hvornår overgiver du dig?
 (25) *Han spurgte: Gå nu!

Som det fremgår af diskussionen ovenfor, finder vi ikke Hansens & Heltofts argumenter for at skelne helsætningsindbygning fra komplementering i dansk overbevisende. Vi foreslår derfor, at også de helsætningsstrukturer, der anvendes til at udtrykke direkte gengivne ytringer, analyseres som komplement: *helsætningskomplement* – men vel at mærke kun, når de er valensbårne. Helsætningskomplement er så en særlig slags tropiske komplement.

Denne analyse understøttes af tværsproglige forhold. Det er ikke alle sprog, der har en syntaktisk kontrast mellem direkte og indirekte ytringsgengivelse. Flere sprog anvender fx kun direkte ytringsgengivelse. I nogle sprog kan komplementsætningskonstruktioner, der anvendes til direkte ytringsgengivelse, også tolkes som indirekte ytringsgengivelse. I sådanne sprog er konstruktionerne altså tvetydige. Et eksempel på sådanne konstruktioner er (26) fra mura-sproget pirahã.

Pirahã (Everett 1986: 269)

- (26) hi gái-sai [xahóápátí tí xi aagá-hóág-a].
 3SG sige-NMLZ Xahóápátí 1SG sult have-INGR-fjern
 ‘Xahóápátí sagde: “Jeg er sulten”. / ‘Xahóápátí sagde, at jeg er sulten’.

Konstruktioner som (26) er blevet betragtet som et argument for, at direkte ytringsgengivelse ikke involverer komplementering, men Cristofaro (2003; 2013) har argumenteret for, at man med et semantisk udgangspunkt (baseret på lagdelt struktur) kan definere underordning som en situation, hvor et sagforhold er knyttet til et andet sagforhold på en sådan måde, at det ene sagforhold (det overordnede) kun giver mening, for så vidt som det indebærer det andet sagforhold (det underordnede). Cristofaro fastholder i overensstemmelse med vores analyse, at direkte og indirekte ytringsgengivelse er konceptuelt forskellige, og at det er muligt selv for talere af sprog som pirahã, der ikke udtryksmæssigt sonderer mellem de to slags ytringsgengivelse, at skelne dem fra hinanden.

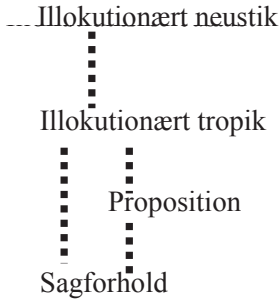
6. Konklusion

Vi har argumenteret for en skelnen mellem neustik, tropik, proposition og sagforhold i analysen af forskelle og ligheder mellem sætninger, der repræsenterer selvstændige ytringer, og sætninger, der anvendes til direkte og indirekte ytringsgengivelse. Den afgørende forskel er, at helsætninger, der repræsenterer selvstændige ytringer, både har neustik og tropik, mens helsætninger, der repræsenterer direkte gengivne ytringer, mangler neustik, og komplementsætninger, der anvendes i indirekte ytringsgengivelse, mangler både neustik og tropik (idet tropikken dog angives i det komplementerende prædikat). Det er fælles for alle sætninger, der koder eller anvendes til at gengive fremsættende og polært spørgende ytringer, at de rummer både en proposition og et sagforhold. Derimod rummer sætninger, der koder eller anvendes til at gengive bydende ytringer, kun et sagforhold. Den samlede analyse er opsummeret i tabel 5, hvor I^n =neustik, I^t =tropik, P =proposition, og S =sagforhold.

	FREMSÆTTENDE	POLÆRT SPØRGENDE	BYDENDE
SELVST. YTRING	(1a) <i>Hun spiser altid op.</i>	(1b) <i>Spiser hun altid op?</i>	(1c) <i>Spis altid op!</i>
SELVST. HELS.	I^n-I^t-P-S	I^n-I^t-P-S	I^n-I^t---S
DIR. GENG. YTR.	(2a) <i>Han sagde:</i> <i>"Hun spiser altid op".</i>	(2b) <i>Han sagde:</i> <i>"Spiser hun altid op?".</i>	(2c) <i>Han sagde:</i> <i>"Spis altid op!".</i>
INDBYG. HELS.	I^t-P-S	I^t-P-S	I^t---S
IND. GENG. YTR.	(3a) <i>Han sagde, (at)</i> <i>hun altid spiser op.</i>	(3b) <i>Han spurgte, om</i> <i>hun altid spiser op.</i>	(3c) <i>Han bad</i> <i>hende altid spise op.</i>
KOMPLSÆTNING	$P-S$	$P-S$	$--S$

Tabel 5: Forskellen og ligheder mellem selvstændige helsætninger, indbyggede helsætninger og komplementsætninger (I^n =neustik, I^t =tropik, P =proposition, og S =sagforhold).

På baggrund af denne analyse kan de relevante dele af Dansk Funktionel Lingvistik's teori om lagdelt indholdsstruktur revideres, således at illokutionslaget deles i to lag: et tropisk og et neustisk. Den reviderede model for (de relevante dele af) lagdelt indholdsstruktur er illustreret i figur 3 (smlg. figur 1).

Figur 3: En revideret model for lagdelt indholdsstruktur (jf. Boye 2012: 183-315).

Analysen giver endvidere anledning til to forudsigelser om grammatikaliseringen af fremsættende ytringsprædikater (se afsnit 4.4).

Til slut i artiklen (afsnit 5) har vi under inddragelse af tværsproglige forhold argumenteret for, at helsætningsindbygning i hvert fald i nogle tilfælde kan betragtes som en særlig slags komplementering.

Liste over forkortelser anvendt i glosseringerne

1	1. person
3	3. person
COMP	komplementmarkør
DAT	dativ
DECL	deklarativ
EPIST	epistemisk
HAB	habitualismarkør
INCL	inklusiv
INGR	ingressiv
MASK	maskulinum
NMLZ	nominaliseringsmarkør
PL	pluralis
PRS	præsens
SG	singularis

Henvisninger

- Boye, K. (2001): The force-dynamic core meaning of Danish modal verbs. *Acta Linguistica Hafniensia* 33, 19-66.
- Boye, K. (2002): Den danske infinitivneksus – distribution, funktion og diakroni. *Danske Studier* 2002, 17-68.
- Boye, K. (2008): Om om. *Ny forskning i grammatik* 15, 7-29.
- Boye, K. (2010a): Reference and clausal perception-verb complements. *Linguistics* 48.2, 391-430.
- Boye, K. (2010b): Evidence for what? Evidentiality and scope. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63.4, 290-307.
- Boye, K. (2012): *Epistemic meaning: A crosslinguistic and functional-cognitive study*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Boye, K. (2013): Sagforhold, propositioner og den danske indikativ. *Ny Forskning i Grammatik* 20, 31-52.
- Boye, K. & Harder, P. (2007): Complement-taking predicates. Usage and linguistic structure. *Studies in Language* 31.3, 569-606.
- Boye, K. & Harder, P. (2009): Evidentiality: Linguistic categories and grammaticalization. *Functions of Language* 16.1, 9-43.
- Boye, K. & Harder, P. (2012): A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language* 88.1, 1-44.
- Boye, K. & Harder, P. (Under forberedelse): Propositions, states-of-affairs and verbal mood: A Danish case study.
- Boye, K. & Kehayov, P (red.) (2016): *Complementizer semantics in European languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Boye, K, van Lier, E. & Brink, E. T. (2015): Epistemic complementizers: A crosslinguistic survey. *Language Sciences* 51.5, 1-17.
- Cristofaro, S. (2003): *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Cristofaro, S. (2013): Utterance Complement Clauses. *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: MPI EVA. <http://wals.info/chapter/128> (læst 17.02. 2017).
- Everett, D. L. (1986): Pirahã. I: *Handbook of Amazonian Languages* 1. Derbyshire, D. C. & Pullum, G. K. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 200-325.
- Haberland, H. (1986): Reported speech in Danish. I: *Direct and indirect speech*. Coulmas, F. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 219-253.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: DSL.
- Harder, P. (2006). Dansk Funktionel Lingvistik. *NyS* 34-35, 92-130.
- Harder, P. (2016). Complementizers and the complementizing function – structure and pragmatics in a panchronic perspective. I: *Complementizer*

- Semantics in European Languages*. Boye, K. & Kehayov, P. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 793-808.
- Hare, R. M. (1970): Meaning and Speech Acts. *The Philosophical Review* 79.1, 3-24.
- Harms, P. (1994): *Epena pedee syntax*. Studies in the languages of Colombia. Arlington: University of Texas.
- Heine, B. & Kuteva, T. (2002): *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kehayov, P. & Boye, K. (2016): Complementizer semantics in European languages: Overview and generalizations. I: *Complementizer Semantics in European Languages*. Boye, K. & Kehayov, P. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 809-878.
- Munro, P. (1982). On the Transitivity of “say” Verbs. I: *Studies in Transitivity*. Hopper, P. & Thompson, S. A. (red.). New York: Academic Press, 301-318.
- Nordström, J. & Boye, K. (2016): Complementizer semantics in the Germanic languages. I: *Complementizer Semantics in European Languages*. Boye, K. & Kehayov, P. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 131-174.
- Sridhar, S. N. (1990): *Kannada*. London: Routledge.
- Sørensen, M.-L. L. & Boye, K. (2015): Vidensprædikatskomplementering. *Ny Forskning i Grammatik* 22, 233-253.
- Thompson, S. & Mulac, A. (1991): A quantitative perspective on the grammaticalization of Epistemic parentheticals in English. I *Approaches to grammaticalization* 2. Traugott, E. C. & Heine, B. (red.). Amsterdam: John Benjamins, 313-329.
- Togeb, O. (2014): Tidernes følge – hos Mikkelsen. I: *Problemer og perspektiver i dansk syntaks*. Togeb, O., Vikner, S. & Jørgensen, H. (red.). Odense: Syddansk Universitetsforlag, 137-170.

Kodning af [\pm Distance] i spanske NP'er med event-nominaliseringer som kerneled

Henrik Høeg Müller

Abstract

This paper shows that the principles that govern the use of object prepositions inside Spanish NPs with event nominalizations as heads are similar to the ones applying to the sentence level anti-passive alternation. It is claimed that object prepositions encode a fundamental distinction between proximity and distance in terms of how the Agent and the Patient relate to each other. The preposition *de* 'of' induces a proximity relation where no transfer of energy between the participant roles takes place, while prepositions different from *de* signal distance between the roles. The proximity vs. distance assumption and its foundation in the anti-passive alternation is corroborated by linguistic evidence concerned with the compatibility patterns of these NPs with directional participles and verbonominal predicates.

Nøgleord: anti-passive, nominalisations, participles, prepositions, verbonominal predicates

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at belyse, hvordan det semantiske træk [\pm Distance] indkodes i spanske nominalsyntagmer med såkaldte event-nominaliseringer som kerneled via alternationer i præpositionsbrug (ved: præpositionelle objekter i spansk se fx Torrego 1998, 1999 og Alexiadou 2001).¹ Der redegøres for, hvilke systematiske restriktioner der eksisterer i forhold til præpositionsbrug ved objektargumentet, og på baggrund heraf

1. Der skelnes ikke mellem såkaldte 'complex event nouns' og 'simple event nouns' som hos Grimshaw (1990), da det antages, at begge typer er i stand til at projicere en argumentstruktur. Den i artiklen relevante sondring går således mellem deverbale substantiver, der kan tilskrives en begivenheds-læsning, og deverbale substantiver, der denoterer fysisk lokaliserbare konkrete genstande.

diskuterer nogle mulige generaliseringer på betydningssiden ud fra den grundantagelse, at den grammatiske alternation antipassiv (se fx Givón 1984; Dixon 1994; Herslund (red.) 1996, Herslund (red.) 1997; Durst-Andersen & Herslund 1996), som kendes fra sætningsniveauet, specielt i de ergative sprog, kan overføres delvist til det nominale niveau, hvor den manifesterer sig som en forskel i distance mellem Agent og Patient (se også Müller 2007, som fremstillingen i denne artikel bygger på og er en videreudvikling af, samt Müller 2016).

2. Baggrund

Eksemplerne (1) – (3) viser det velkendte faktum, at verbers argumentstruktur, i dette tilfælde verbet *traducir* ‘oversætte’, kan overføres til det nominale niveau, hvor argumenterne så modsat sætningsniveauet introduceres af forskellige præpositioner. Et normalt præpositions-mønster på spansk ville være som det, der eksemplificeres i (1b), hvor subjektsargumentet, dvs. *Luther*, indledes med *por* og objektargumentet, her *Bibelen*, bliver indført af *de* (se fx Escandell Vidal 1995; Picallo 1999; Azpiazu 2004; Varela 2012). Præpositionen *de* anses for at være maksimalt betydningstom i den forstand, at den ikke tilskriver det nominal, den styrer, semantisk værdi (se fx Spang-Hanssen 1963). Det er således kernenominalet *la traducción*, der dikterer, at *de la Biblia* læses som Patient, hvorfor *de* kan opfattes som en præposition, hvis funktion udelukkende er at markere objektiv kasus. (1c) viser, at *de* i dette tilfælde ikke kan erstattes af andre præpositioner, såsom fx *a*, *hacia* eller *contra*.

- (1a) Lutero tradujo la Biblia al alemán.
‘Luther oversatte Bibelen til tysk.’
- (1b) La traducción **de** la Biblia por Lutero al alemán
‘Luthers oversættelse **af** Bibelen til tysk’
- (1c) *La traducción **a/hacia/contra** la Biblia por Lutero al alemán
‘Luthers oversættelse **på-til/henimod/mod** Bibelen til tysk’²

2. Der findes naturligvis flere præpositioner på spansk end de her angivne. De præpositioner, der behandles i artiklen, er udvalgt på baggrund af deres centrale rolle for forståelsen af, hvilken type relation der indkodes mellem Agent og Patient på det nominale niveau, jf. analysen i artiklens afsnit 5. Da præpositioner generelt er polyseme og deres betydning kontekstafhængig, er oversættelserne af dem tentative og kun medtaget for at give den danske læser et umiddelbart indtryk af deres betydning. De relevante præpositioner og deres oversættelse markeres med fed skrift i eksemplerne.

Modeleksemplet i (2) samt de autentiske eksempler i (3a) – (3d) afviger imidlertid fra det såkaldt gængse mønster, idet nominaliseringen *ataque* ‘angreb’, der er afledt fra verbet *atacar* ‘angribe’, tilsyneladende accepterer de præpositioner, som *traducción* ‘oversættelse’ ikke gør i forhold til at introducere objektargumentet.³

- (2) Comenzaron [el ataque **de/a/hacia/contra** la ciudad] en la noche. ‘De påbegyndte [angrebet **af/på-til/henimod/mod** byen] om natten.’
- (3a) ... informó que las fuerzas de EE.UU. comenzaron [el ataque **de** la ciudad] en la noche del domingo y estaban enfrentando una resistencia desafiante de los residentes locales.
‘... rapporterede, at de amerikanske styrker begyndte [angrebet **af** byen] søndag aften og stod overfor en udfordrende modstand fra lokale beboere.’
- (3b) Pocos años después de su fundación, [el primer ataque **a** la ciudad] se produce tras la ofensiva de Sauron contra Gondor que empieza en 3429.
‘Få år efter sin grundlæggelse, sker [det første angreb **på-til** byen] efter Saurons offensiv mod Gondor, der begynder i 3429.’
- (3c) ... lideró la defensa de las posiciones alemanas y abortó los contraataques rusos en la península de Kerch antes de continuar [su ataque **hacia** la ciudad].
‘... ledte han forsvaret af de tyske stillinger og forpurrede de russiske modangreb på Kerch-halvøen, før han fortsatte [sit angreb **henimod** byen].’
- (3d) ... las fuerzas estadounidenses comenzaron a rodear Faluya con barricadas y puntos de control en preparación de [un gran ataque **contra** la ciudad], ...
‘... de amerikanske styrker begyndte at omringe Fallujah med barrikader og checkpoints som forberedelse til [et større angreb **mod** byen]; ...’

3. Medmindre andet er angivet, er artiklens eksempler autentiske og fundet på nettet via Google. En stor del af disse google-fundne eksempler optræder deslige i Müller (2007).

3. Typer af data

Systematiske undersøgelser af event-substantiver foretaget i Slagers (1997) *Pequeño Diccionario de Construcciones Preposicionales*, hvor hvert opslagsord optræder med eksempler på præpositionsbrug, peger entydigt på, dels at variation i form af, hvilken præposition der kan introducere objektargumentet, er et udbredt fænomen, dels at der anvendes et forholdsvist stort udvalg af præpositioner i denne funktion. I artiklen fokuseres der dog udelukkende på et mindre antal simple præpositioner, nemlig primært *de* ‘af’, *a* ‘på-til’, *hacia* ‘henimod’ og *contra* ‘mod’, og sekundært *ante* ‘overfor’, *en* ‘på’ samt *sobre* ‘på-om’, jf. også note 2.

Overordnet kan data inddeles i tre hovedgrupper. Der er tale om nominaliseringer, der kun accepterer *de*, som i (4), nominaliseringer, der både accepterer *de* og andre præpositioner, som i (5), og endelig nominaliseringer af *Experiencer*-verber, som kun synes at tolerere præpositioner forskellige fra *de*, som illustreret i (6).⁴ Det skal bemærkes, at nominaliseringerne i (4), (5) og (6) er valgt tilfældigt, og også at indfødte informanternes accept af præpositionsbruken i konkrete eksempler kan svinge, formentlig i forhold til forskellige dimensioner af sproglig variation, men det perspektiv tages ikke i betragtning her.

Kun *de*

- (4) análisis ‘analyse’; arreglo ‘istandsættelse’; composición ‘komposition’; construcción ‘konstruktion’; demolición ‘nedrivning’; demostración ‘demonstration’; descripción ‘beskrivelse’; descubrimiento ‘opdagelse’; examinación ‘eksaminering’; limpieza ‘rengøring’; traducción ‘oversættelse’; traslado ‘overførsel’

De eller andre præpositioner (*a*, *ante*, *contra*, *hacia*)

- (5) acusación ‘anklage’; aprobación ‘godkendelse’; ataque ‘angreb’; atraco ‘overfald’; combate ‘kamp’; crítica ‘kritik’; discriminación ‘diskrimination’; estafa ‘bedrageri’; espionaje ‘spionage’; exaltación ‘forherligelse’; hostigamiento ‘forfølgelse’; lucha ‘kamp’

4. Med *Experiencer*-verber menes her verber, hvis subjekt tilskrives den semantiske rolle ‘Oplever’ (*Experiencer*).

Præpositioner forskellige fra *de*, typisk *a*, *ante*, *contra*, *hacia*, *por*. Nominaliseringer af *Experiencer*-verber.

- (6) amor ‘kærlighed’; admiración ‘beundring’; odio ‘had’; repudio ‘afvisning’; respeto ‘respekt’; tolerancia ‘tolerance’; temor ‘frygt’

Grundet artiklens fokus på antipassiv-alternationens korrelation med præpositionsvariation vil det i langt overvejende grad være nominaliseringer af den i (5) eksemplificerede type, der behandles.

4. Antipassiv på sætningsniveauet

Som angivet i indledningen antages det i denne artikel, at præpositionsvariationen ved event-nominaliseringer kan forklares ud fra en parallelisering med sætningsniveauets antipassiv-alternation. Generelt kan antipassiv-alternationen beskrives som en proces, hvorved Patienten, som i det kano-niske transitive mønster er realiseret som et objekt, i stedet realiseres som et præpositionelt komplement eller en modifikator og på denne måde er gjort mere perifer i forhold til prædikationen mellem subjekt og verbum.⁵ Alternationen kan fremstilles som i nedenstående opstilling og figur med udgangspunkt i verbet *atacar* ‘angribe’.⁶

Neutralt verbum: Atacar ‘angribe’

Transitiv sætning: V + NP

El avión_{Agent-Subjekt} ataca_v la ciudad_{Patient-Objekt}
‘Flyet angriber byen.’

Intransitiv antipassiv
sætning:

V + PP

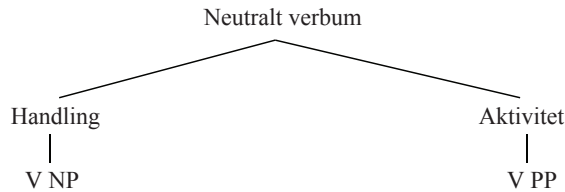
El avión_{Agent-Subjekt} ataca_v contra la ciudad_{Patient-PP-}

Komplement/Modifikator

‘Flyet angriber mod byen’

5. Om Patienten syntaktisk har argument- eller modifikatorstatus i antipassiv, vil jeg undlade at diskutere ved denne lejlighed.

6. Fremstillingen af antipassiv, herunder figur 1, 2 og 3, kommer fra Herslund (red.) (1996), (red.) (1997) samt Durst-Andersen & Herslund (1996).

Figur 1.

Ifølge Herslund (red.) (1996), (red.) (1997) er resultatet af den detransitiviseringsproces, som antipassiv-alternationen kan beskrives som, at den pågældende begivenhed præsenteres fra subjektets perspektiv med det intransitive subjekt, Agenten, som involveret i en aktivitet, mens Patienten, det tidligere objekt, er backgrounded og derved mister sin status som internt argument; dens prædikative kraft, kunne man sige. Så antipassiv er altså en detransitiviseringsproces, som fungerer som en omvendt procedure i forhold til passivdannelse, hvor Patienten jo netop forfremmes til subjekt. Semantisk set sætter antipassiv-alternationen fokus på en læsning af sætningen som aktivitet, i modsætning til en læsning som handling. Det har den virkning, at subjektet i højere grad, end det er tilfældet i de tilsvarende transitive strukturer, tolkes som involveret i en igangværende aktivitet.

Figur 2 og 3 skal illustrere, at mens de kausative transitive situationer er sekventielle konstruktioner bestående af to underbegivenheder, dvs. en aktivitet efterfulgt af en resulterende tilstand (se fx Durst-Andersen 1992), en såkaldt agentiv begivenhed og en tilstandsændring (i henhold til fx Levin & Rappaport Hovav 1995), implicerer antipassive, intransitive situationer kun en enkelt begivenhed, aktiviteten.

- (8a) Las personas que no tienen aspecto danés son consideradas como un elemento antinatural de la sociedad danesa. Las políticas de odio **han penetrado el cuerpo político de Dinamarca** y su principal característica es un sentimiento antimusulmán.
 ‘Folk, der ikke ser danske ud, betragtes som en unaturlig del af det danske samfund. Denne hadpolitik **har gennemtrængt (’er trængt ind i’) det politiske Danmark**, og dens vigtigste kendetegn er en anti-muslimsk følelse.’
- (8b) La infección de tuberculosis significa que los gérmenes de dicha enfermedad **han penetrado en el organismo** pero están inactivos.
 ‘TB-infektion betyder, at sygdommens bakterier **er trængt ind i kroppen**, men de er inaktive.’
- (9a) Entre los tipos de murciélagos que **habitan las cuevas** hay frugívoros, que se alimentan de frutas, permitiendo la proliferación de frutales a través de la ...
 ‘Blandt de typer af flagermus, der **bebor hulerne**, er der flyvende hunde, der lever af frugt og således muliggør spredning af frugt gennem ...’
- (9b) Muchas veces se escuchaban esos ruidos, debido a los animales que **habitan en las cuevas**.
 ‘Ofte hørtes disse lyde på grund af de dyr, der **lever i hulerne**.’
- (10a) Hemos visto que se ha hablado de este tema en CNN, en la revista Newsweek, y los medios de difusión en Estados Unidos **debatan la pena de muerte** y ...
 ‘Vi har set, at der er blevet talt om dette tema på CNN, i Newsweek, og medierne i USA **debatterer dødsstraf** og ...’
- (10b) Por mucho tiempo, historiadores, escritores y otros eruditos **han debatido sobre el origen y significado de estos dos nombres**.
 ‘I lang tid har historikere, forfattere og andre lærde **diskuteret om oprindelsen og betydningen af disse to navne**.’

Det er langt fra altid muligt at påvise en tydelig semantisk forskel mellem den transitive version og den antipassive version af sætninger, jf. fx (7a) og (7b), hvor det er svært at få øje på, hvad kontrasten skulle være. Ikke desto mindre kan man generelt set – udover den postulerede aktivitetslæsning,

den antipassive version af sætningen giver anledning til – registrere nogle mere eller mindre systematiske forskelle mellem de to mønstre. Hvis vi for eksempel ser på (8ab) og (9ab), virker det som en systematisk forskel, at de præpositionelle versioner udtrykker en betydning af partialitet. I (8a) og (9a) udsættes objektreferenterne for de verbale begivenheder i deres helhed, mens det antipassiv mønster ikke indebærer denne forståelse af totalitet, jf. også Herslund (red.) (1996: 228) for fransk samt Müller (2007: 409) for spansk. Den samme type semantiske forskel kan observeres i (10ab), hvor den transitive struktur medfører en stillingtagen for eller imod dødsstraf – dvs. et standpunkt for eller imod hele fænomenet som sådan – mens antipassiv stimulerer en fortolkning, hvor de enkelte konstitutive aspekter af det pågældende spørgsmål er op til debat. Man kan sige, at enten fokuserer man på hele spørgsmålet uden at tage hensyn til de enkelte elementer, dvs. en slags resumé- eller helhedsscanning, eller også fokuserer man på delene og lader helheden ude af fokus, dvs. en sekventiel scanning (en lignende fremstilling findes hos Müller (ibid.)). Eksempler, hvor der rent faktisk finder en fuldstændig ændring af betydningen sted fra den ene til den anden version, er med vilje udeladt, idet der i disse tilfælde måske kunne argumenteres for eksistensen af to forskellige leksemer.

5. Analogi mellem sætning og nominal

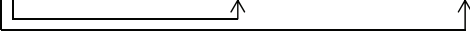
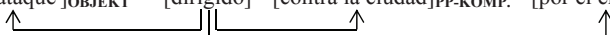
Disse overordnede betragtninger om antipassiv-alternationen på sætningsniveauet danner baggrund for det, der som nævnt i indledningen er artiklens hovedsigte, nemlig at argumentere for, at den backgrounding af Patienten, som finder sted i den antipassiv version af sætningen, har sit modstykke på det nominale niveau, og at den her manifesterer sig som en forskel mellem at indføre objektargumentet med *de* i modsætning til andre præpositioner. Den grundlæggende idé er at hævde, at objektpræpositioner indkoder en sondring mellem nærhed og distance i forhold til, hvordan Agent og Patient er relateret til hinanden. Analogt med sætningsniveauets antipassiv-alternation, hvis mest markante kendetegn er Patient-degradering, påstås det, at de objektpræpositioner på det nominale niveau, der er forskellige fra *de*, signalerer en distance mellem Agent og Patient, mens *de* inducerer et nærhedsforhold. Det skal forstås sådan, at Patienten i den umarkerede transitive sætning, og når den på syntagmeniveauet introduceres af *de*, indgår i en tæt relation med Agent og verbum/event-nominalisering, hvorimod antipassivens marginalisering af Patienten i forhold til kerneprædikationen både på sætnings- og syntagmeniveau indikerer en distance.

5.1. *Participial konstruktioner*

Antagelsen om nærhed vs. distance som basal sondring underbygges af eksemplerne i (11ab), som indikerer, at strukturer, hvor den semantiske relation mellem kerne og Patient-argument ekspliciteres af attributive participier, er uforenelige med objektargumenter indført ved *de*, mens de er fuldt kompatible med objektargumenter, der introduceres af andre præpositioner (se også Müller 2007, 2016). Forskellen mellem (11a) og (11b) består i, at mens participiet *dirigido* pga. af sin inhærent retningsangivende betydning fortrinsvis er kompatibelt med retningsangivende præpositioner som *a*, *hacia* og *contra* – ikke spatiale præpositioner som *ante*, *en* og *sobre* – så er participiet *realizado* betydningsmæssigt neutralt og derfor kompatibelt både med retningsangivende og spatiale præpositioner.⁷

(11a)	El ataque	dirigido	por el enemigo	*de // a/hacia/contra	la ciudad ⁸
	'Fjendens angreb	rettet	af // på-til/henimod/mod	byen'	
(11b)	El ataque	realizado	*de // ante/en/sobre	la policía	por ETA
	'ETA's angreb	udført	af // overfor/på/på-om	politiet'	

Indsættelsen af et participium bevirker, at dette verbale element så at sige overtager valensstyringen af Participanterne fra kernenominalet, hvilket kan illustreres på følgende måde ved hjælp af pileannotation.

- (12a) [El ataque]_{KERNE} [de la ciudad]_{OBJEKT} [por el enemigo]_{SUBJEKT}

 'Fjendens angreb af/(på) byen'
- (12b) [El ataque]_{OBJEKT} [dirigido] [contra la ciudad]_{PP-KOMP.} [por el enemigo]_{SUBJEKT}

 'Fjendens angreb rettet mod byen'

7. Det er muligt at finde eksempler, hvor *dirigido* optræder med *en* eller *sobre*, men man kunne antage, at *dirigido* i disse tilfælde fungerer som et selvstændigt adjektiv med betydningen 'målrettet' og ikke som en del af en participial konstruktion. Dette perspektiv kan jeg dog ikke forfølge yderligere her.

8. Overvejelser vedr. subjektets/Agentens position inden for syntagmet, præpositionsbrug (*por* eller *de*) ved introduktion af Agenten, såvel som mulige kombinationer af disse faktorer, lades ude af betragtning. Bemærk, at syntagmet *por el enemigo/ETA* 'af fjenden/ETA', der på spansk udtrykker subjektet/Agenten, oversættes til dansk ved *s*-genitiv i lighed med, hvad der er tilfældet i (1b) og (1c).

Selv om *el ataque* i (12b) selvfølgelig stadig er kernenominal i syntagmet, udfylder denne konstituent nu participiets objektplads, mens *la ciudad*, der fungerede som objekt for det deverbale kernenominal *el ataque* i (12a), i stedet udtrykkes som et præpositionelt komplement/modifikator, der indtager en mere perifer status i syntagmet. Participet overtager altså den syntaktiske styring og ‘tvinger’ kernenominalet ind i objektrollen, hvorfor der ikke levnes mulighed for, at en konstituent styret af den farveløse præposition *de*, jf. beskrivelsen i afsnit 2, samtidig kan fungere som objekt. Med andre ord må *la ciudad* introduceres af en anden præposition og således besætte en i forhold til hovedprædikationen underordnet position. Med udgangspunkt i den analyse, der via indsættelse af participium viser en basal forskel mellem *de* og de øvrige præpositioner, er der grundlag for at antage, at præpositioner forskellige fra *de* i abstrakt forstand indkoder en distance til prædikationen mellem kernenominal og subjekt, mens *de* signalerer et nærhedsforhold, idet Patienten her realiseres som objekt. Altså en analogi med antipassiv-alternationen på sætningsniveauet.

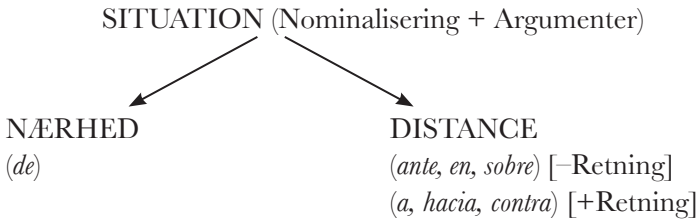
Med inspiration fra den kognitive lingvistik's konceptualisering af den prototypiske sætning som en handlingskæde med to Participanter (se fx Langacker 1987, 1991) – en Agent der overfører en energi til en Patient – kunne der på baggrund af (13) sammenholdt med (11ab) være basis for at antage, at vi i tilfælde af et distanceforhold skal skelne mellem, om præpositionen implicerer en forståelse af, om Agentens energiudladning er retningsbestemt eller ikke.

- (13) La cantante ha salido a defender a su comunidad negra tanto en los EEUU como en el mundo, desde el último ataque **realizado** (***dirigido**/***orientado**/***lanzado**) **ante** (***de**) dos ciudadanos afrodescendientes.
 ‘Sangeren er trådt frem for at forsvare de sorte befolkningsgrupper både i USA og resten af verden siden det sidste angreb udført [(***rettet**) / (***orienteret**) / (***lanceret**)] overfor (***af**) to borgere af afrikansk herkomst.’

I (13), hvor Agenten ikke udtrykkes på den syntaktiske overflade, er præpositionen *ante* (tilsvarende ville gælde for præpositionerne *en* og *sobre*) uforenelig med et retningsangivende participium, såsom *dirigido* ‘rettet’, *orientado* ‘orienteret’, etc., men matcher godt med et participium som *realizado* ‘udført’. *Realizado* angiver ikke en retning fra en kilde mod et mål, men har

ellers den samme effekt i forhold til præpositionsalternation mellem *de* og øvrige præpositioner. Man kan altså argumentere for, at *realizado* indikerer en distance mellem Participanterne i det nominale rollespil, men uden at det nødvendigvis indebærer en eksplicit henvisning til retningen for energioverførslen mellem Agent og Patient.

Overvejelserne vedr. præpositionernes kodning af enten nærhed eller distance som primær sondring, og dernæst om distance skal opfattes som implicerende en retning eller ej, kan fremstilles skematisk som i figur 4 nedenfor.

Figur 4.

5.2. Verbonominale prædikater

Kort fortalt er verbonominale prædikater konstruktioner, der består af et støtteverbum relativt blottet for semantisk egetindhold og et objekt effectum (her deverbale substantiver). De har som fremtrædende egenskaber, at verbum og objekt effectum indgår i en tæt forbindelse med hinanden, samt at de, modsat en række simpleksverber, entydigt aktiverer en agentiv læsning af subjektet (for en nærmere udredning se fx Herslund & Baron 1995 eller Baron & Herslund 1998).

De verbonominale prædikater i det konstruerede eksempel (14) samt i de autentiske eksempler (15a-c) er i overvejende grad disponeret for at indgå i konstellationer med præpositioner, der er forskellige fra *de*, selv om brugen af *de* måske ikke helt kan udelukkes, jf. markeringen '*/?', mens det forholder sig modsat med de verbonominale prædikater i (16ab).

- (14) El grupo **realizó un ataque a/hacia/contra** los servidores
 'Gruppen **foretog et angreb på-til/henimod/mod** serverne
 // */? **de** los servidores.
 // **af** serverne.'

- (15a) Un grupo de hackers **ha realizado un ataque contra** (*/?de) los servidores de la compañía anti virus Kaspersky Labs.
 ‘En gruppe hackere **har lavet et angreb mod** (*/?af) anti-virus firmaet Kaspersky Labs’ servere.’
- (15b) Así como el general James Clapper, ex director de la Agencia de Inteligencia del Pentágono, quien compareció como testigo de la fiscalía, y reconoció que los acusados no **habían cometido espionaje contra** (*/?de) Estados Unidos.
 ‘Samt General James Clapper, tidligere direktør for det amerikanske forsvars efterretningstjeneste, der optrådte som vidne for anklage-myndigheden, og erkendte, at de anklagede ikke havde **begået spionage mod** (*/?af) USA.’
- (15c) También los sindicatos **han lanzado críticas a** (*/?de) la **Administración** por lo que consideran falta de previsión con respecto al incremento de la demanda.
 ‘Også fagforeningerne **har rettet kritik til-mod** (*/?af) **rege- ringen** for, hvad de anser for en manglende forudseenhed med hensyn til øget efterspørgsel.’
- (16a) Este libro de etología describe la mente y el comportamiento del caballo tal y como otros **han hecho descripciones de** (*a/ hacia/ contra) **su anatomía**.
 ‘Denne bog om etologi beskriver hestes mentalitet og adfærd, lige som andre **har lavet beskrivelser af** (*på-til/henimod/ mod) **deres anatomi**.’
- (16b) Un militante desconocido **había realizado una traducción de** (*a/hacia/ contra) **este libro** para el responsable de la ND parisina.
 ‘En ukendt militant person **havde lavet en oversættelse af** (*på-til/henimod/mod) **denne bog** for lederen af den parisiske ND.’

Forskellen på eksemplerne er, at hvor realiseringen af *Patienten* som præpositions-komplement konsekvent korresponderer med en begivenhedslæsning af nominaliseringen, jf. (14) og (15a-c), så denoterer nominaliseringerne i (16a) en tilstand eller et fysisk resultat af den verbale begivenhed, men ikke selve begivenheden. Man kan altså konstatere, at integrationen af event-nominaliseringer i verbonominale prædikatskonstruktioner systematisk synes at medføre en degradering af *Patienten*, som i stedet for at

blive realiseret som et traditionelt objekt introduceret af *de*, der kan opfattes som en syntaktisk markør for objektiv kasus, jf. kommentaren i afsnit 2 herom, manifesterer sig som et komplement styret af semantisk vægtige præpositioner.

Generelt understøtter de her præsenterede observationer således antagelsen om en analogi til sætningsniveauets antipassiv-alternation, idet der tilsyneladende er en korrelation mellem på den ene side brugen af ‘tunge’ betydningsbærende præpositioner og aktivitetslæsning, svarende til antipassiv, og på den anden side brugen af *de* og læsningen som resulterende tilstand, svarende til det gængse transitive mønster. Herudover kan man, lige som det var tilfældet med de participiale konstruktioner i foregående afsnit, betragte introduktionen af *Patienten* via en betydningstung præposition som etablerende en distance mellem Agent og Patient, således at man kan tale om en slags ikonicitet mellem form og betydning i Langackers (1991) forstand.

5.3. Værdipolaritet (*a, hacia vs. contra*)

Eksempel (17a-c) peger på, at valget mellem *a* ‘til’ og *hacia* ‘henimod’ på den ene side og *contra* ‘mod’ på den anden er bestemt af, hvad der her betegnes som værdipolaritet.⁹

(17a) Cabe destacar que **el homenaje del Gobierno [dirigido] a [hacia/*contra] los maestros** se iniciará mañana, al mediodía, con un almuerzo para todos los docentes nominados.

‘Det skal understreges, at **regeringens hyldest [rettet] til [henimod/*mod] lærerne** vil begynde i morgen ved middagstid med frokost for alle de nominerede lærere.’

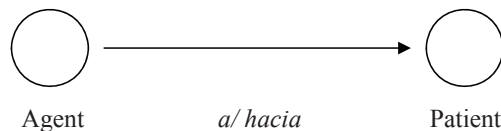
(17b) ... en contra del cierre de una institución cultural cuyo rol debiera centrarse en **el apoyo dirigido hacia [a/*contra] todos los intelectuales y artistas hondureños, ...**

‘... mod lukningen af en kulturinstitution, hvis rolle bør fokusere på **støtte rettet henimod [til/*mod] alle honduranske kunstnere og intellektuelle ...**’

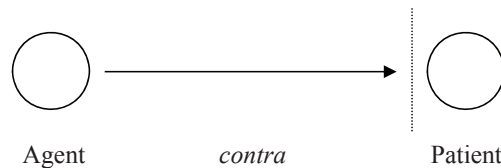
9. De firkantede parenteser i (17a-c) og (18ab) indeholder leksikalske enheder, der er tilføjet af forfatteren.

- (17c) *Machinea sorprendió con un elogio dirigido hacia [a/*contra] su antecesor*, a quien consideró como “un hombre que tiene mucha credibilidad en los mercados internacionales”.
 ‘Machinea overraskede med **en ros rettet henimod [til/*mod] hans forgænger**, som han betragtede som “en mand, der har meget troværdighed på de internationale markeder.”’

Det skal forstås sådan, at nominaliseringer med et positivt semantisk indhold, såsom *homenaje* ‘hyldest’, *apoyo* ‘støtte’ og *elogio* ‘ros’ i (17a-c), er uforenelige med *contra*, fordi anvendelsen af *contra* angiver fokus på en potentiel modstand fra Patienten mod overførslen af nominaliseringens semantiske indhold, mens *a* og *hacia* udelukkende aktiverer fortolkningen af overførsel, dvs. uden hensyntagen til en eventuel negativ reaktion eller holdning fra Patient. Med andre ord så kræver brugen af *contra* som den præposition, der introducerer Patienten, at nominaliseringen har et semantisk indhold, som kan tolkes som negativt ladet, og som det derfor er sandsynligt, at Patienten vil have en modstand mod. Modsat er *a* og *hacia* altså neutrale i forhold til nominaliseringens semantiske indhold. Kontrasten kan illustreres grafisk som i figur 5 og 6 og bekræftes yderligere af *Experiencer-nominaliseringerne* i (18ab), hvor den positivt ladede nominalisering *admiración* ‘beundring’ er semantisk inkompatibel med *contra*, mens den negativt ladede *odio* ‘had’ som forventet kan konstrueres med alle tre præpositioner.

Figur 5.

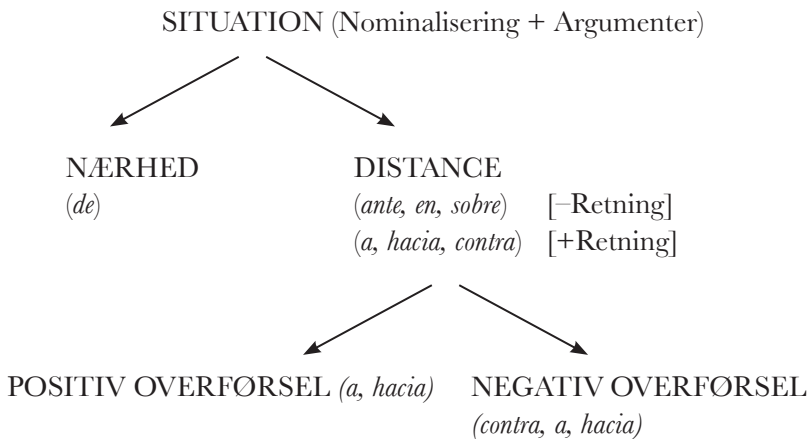

Figur 6.

- (18a) Me parece oportuno aclarar que no tengo **una admiración dirigida hacia [a/ *contra]** Hugo Chávez como caudillo, me parece, para ser sincero, algo desagradable cuando habla ...
 ‘Det forekommer hensigtsmæssigt at præcisere, at jeg ikke har en beundring rettet henimod **[til/*mod]** Hugo Chávez som leder, jeg tror, for at være ærlig, han er noget ubehagelig, når han taler ...’
- (18b) Polémico ‘hashtag’ incita **al odio contra [a/ hacia]** los homosexuales.
 ‘Kontroversielt ‘hashtag’ opfordrer til had mod [til/henimod] homoseksuelle.’

6. Sammenfatning

Artiklen bygger på den grundantagelse, at variation i brugen objektpræpositioner i spanske NP'er med begivenhedsdenotering, deverbalt kerneled udviser semantisk parallelitet med alternationen mellem sætningsniveauets transitive vs. antipassive struktur. Skematisk kan objektpræpositionernes indkodning af betydningsforskelle fremstilles som i figur 7 nedenfor.

Figur 7.

I kondenseret form viser figuren, at der ved den pågældende type nominalisering kan påvises et basalt skel mellem, hvorvidt objektpræpositionen indkoder nærhed mellem Agent og Patient, i hvilket tilfælde præpositionen *de* introducerer Patient, eller indkoder distance mellem de to Participanter, hvilket markeres med en præposition, der er forskellig fra *de*. Når der

indkodes et distanceforhold, må der yderligere sondres mellem to typer af præpositioner i forhold til indkodning af trækket [\pm Retning], og endelig er valget af præposition afhængigt af værdipolaritet i den forstand, at *contra* utvetydigt indebærer en såkaldt negativ overførsel, mens *a* og *hacia* både kan forbindes med en positiv og en negativ overførsel.

Henvisninger

- Alexiadou, A. (2001): *Functional Structure in Nominals. Nominalisation and ergativity* (Linguistics Today). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Azpiazu, S. (2004): *Las estrategias de nominalización*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Baron, I. & Herslund, M. (1998): Support Verb Constructions as Predicate Formation. I: *The Structure of the Lexicon in Functional Grammar* (Studies in Language Companion Series 43). Olbertz, H., Hengeveld, K. & Sánchez García, J. (red.). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 99-116.
- Bittner, M. (1987): On the semantics of the Greenlandic antipassive and related constructions. *International Journal of American Linguistics* 53, 194-231.
- Dixon, R.M.W. (1994): *Ergativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Durst-Andersen, P. (1992): *Mental Grammar: Russian aspect and related issues*. Columbus (Ohio): Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. & Herslund, M. (1996): The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity. I: *Content, Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar* (Studies in Language Companion Series 29). Engberg-Pedersen, E., Fortescue, M., Heltoft, L. & Jakobsen, L.F. (red.). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 65-102.
- Escandell Vidal, M.V. (1995): *Los complementos del nombre*. Madrid: Arco Libros.
- Fortescue, M. (1984): *West Greenlandic*. London: Croom Helm.
- Givón, T. (1984): *Syntax: a Functional-typological Introduction 1*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Grimshaw, J. (1990): *Argument Structure*. Cambridge: MIT Press.
- Herslund, M. (red.). (1996): *Det franske sprog Kapitel III. Valens og transitivitet*. Foreløbig version. København: Copenhagen Business School.
- Herslund, M. (red.). (1997): *Det franske sprog Kapitel IV. Diatese*. Foreløbig version. København: Copenhagen Business School.
- Herslund, M. & Baron, I. (1995): Transitivitet og verbonominale prædikater. I: *KLIMT 1*. København: Handelshøjskolen i København, 1-22.
- Kappel Schmidt, B. (2003): West Greenlandic Antipassive. I: *Nordlyd vol. 31.2*. Dahl A., Kristine Bentzen, K. & Svenonius, P. (red.). Tromsø:

- Septentrio Academic Publishing. Proceedings of the 19th Scandinavian Conference of Linguistics, 385-399.
- Langacker, R.W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R.W. (1991): *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. II. Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Levin, B. & Rappaport Hovav, M. (1995): *Unaccusativity: At the Syntax-Lexical Semantics Interface*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Müller, H.H. (2007): *Nominalkomposition i moderne spansk. En teori om betydningdannelse*. Disputats. København: Copenhagen Business School.
- Müller, H.H. (2016): Modelling the Semantics of Object Prepositions Inside Spanish NPs. I: *Book of Abstracts: 49th Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea 31 August – 3 September 2016*. Italy: University of Naples Federico II, 134-135.
- Picallo, M.C. (1999): Las nominalizaciones y otros sustantivos con complementos argumentales. I: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Bosque, I. & Demonte, V. (red.). Madrid: Espasa Calpe, 363-393.
- Slager, E. (1997): *Pequeño Diccionario de Construcciones Preposicionales*. Madrid: Visor Libros.
- Spang-Hanssen, E. (1963): *Les prépositions incolores du français moderne*. København: Gad.
- Torrego, E. (1998): *The Dependencies of Objects*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Torrego, E. (1999): El complemento directo preposicional. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Bosque, I. & Demonte, V. (red.). Madrid: Espasa Calpe, 1779-1805.
- Varela, S. (2012): La interacción de las nominalizaciones con la voz, el aspecto y la dimensión temporal. I: *Tiempo y espacio en la formación de palabras en español*. Bernal, E., Sinner, C. & Emsel, M. (red.). München: Peniope, 91-106.

Tegn og deiksis

Ole Togeby

Abstract

Five theses about sign systems and articulation: It is shown that although most sign systems with single articulation (mathematics, predicate logic and sheets of music) lack deictic reference, the artificial language *Ro* has deixis. Double articulation of natural languages gives redundancy necessary for the performance in real time of the messages. In general, meaning is to be anchored to rhetorical situation, but mathematics and logic is not anchored and the meaning is consequently always generic. Natural sign systems have four types of meaning that are metacommunication of each other: conceptual meaning, propositional meaning, informational meaning and interactional meaning.

Nøgleord: deiksis, tegnsystemers artikulation, redundans, naturlige sprog, matematik

1. Deiksis og artikulation

Grundlaget for denne artikel er det foredrag som jeg holdt på grammatiknetværksmødet i København 28/10 2016, hvori jeg argumenterede for at årsagen til at deiksis, som i ordene *jeg, du, her, nu*, kun findes i naturlige sprog, er at de er dobbeltartikulerede. Jeg er så i diskussionerne og fagfællebedømmelsen blevet overbevist om at denne tese ikke holder. I artiklen vil jeg så i stedet undersøge hvorfor naturlige sprog er dobbeltartikulerede, og hvad der er det særlige ved deiktiske størrelser i forhold til den implicitte forankring til den retoriske situation som fast placerede tegn har og vilkårligt placerede tegn ikke har. Argumenterne vil forløbe i fem trin:

- I. Tesen om at eksplicit sproglig deiksis kun findes i naturlige sprog fordi de som tegnsystemer er dobbeltartikulerede, viser sig ikke at

være holdbar. Kunstsproget *ro* er et enkelt-artikuleret tegnsystem der har deiksis, selv om andre enkeltartikulerede tegnsystemer ikke har.

- II. Enkeltartikulerede tegnsystemer (matematik, formel logik og noder) er både konstruerede og visuelle (grafiske); de kan ikke processeres lydligt og auditivt i virkelig tid, sådan som det dobbeltartikulerede naturlige sprog kan. Dobbeltartikulationen giver nemlig den redundans der er nødvendig for at mennesker kan producere og interpretare ytringer i virkelig tid.
- III. Deiktiske ord i visuelle tegn der ikke er forankret i tid og rum, fungerer ikke. En flaskepost med *Kom og frels mig! Jeg befinder mig i dag lige her* kan ikke tolkes. Visuelle tegn der ved fast placering af tegnets form har forudsat situationel forankring, kan derimod godt give deiktisk mening, fx cyklistens højresvingarm, færdselsskilte og piktogrammer. Den deiktiske mening er her ikke eksplicit, men implicit og forudsat.

Denne situationelle forankring af tegnets form, er ikke blot et naturligt 'tegn på' (dvs. virkningen af eller symptomet på) tegnets produktion, men en del af tegnets mærkbare form som er produceret af tegngiveren med refleksiv intention.

- IV. Grunden til at matematik og formel logik hverken har deiksis eller homonymi, er at de som formelle sprog er født skriftlige, og dermed er uden forudsat situationel forankring, at de er ren syntaks uden semantik, og at de, som også nodeskrift, kun har generisk mening.
- V. I naturlige sprog kommer den interaktionelle mening (tegngiverens hensigt) før den informationelle mening (relevansen for adressaterne), som kommer før den propositionelle mening (om sandhedsværdien af udsagnet om den fremstillede situation), som kommer før den konceptuelle mening (om det generiske sagforhold).

2. Enkeltartikulerede tegnsystemer kan godt have deiksis

Deiktiske elementer i sproget er morfemer der henviser til tid, sted eller personer i den retoriske situation. I modsætning til semantiske morfemer som *hest*, *stor* og *løbe*, der henviser til generelle begreber, henviser de til specifikke ting, og i modsætning til pronominer som *hun*, *ham*, *den*, der også henviser specifikt, men som skifter betydning hen igennem en tekst og ved anaforisk henvisning udpeger et element i den fremstillede situation som er beskrevet sidst, udpeger de stabilt gennem en hel tekst elementer i den aktuelle retoriske situation. Deiktiske morfemer henviser til den retoriske situations personer: *jeg*, *du* (i alle bøjningsformer), steder: *her*, *der* og tider: *nu*, *om lidt*, *for lidt siden*, *i går* og mange flere, og verbernes tempusbøjning *-er*, *-ede*. Deiktiske størrelser findes i alle danske sætninger (med tidsbøjede verber) og i alle naturlige sprog, men ikke i matematik, formel logik eller i nodeskrift.

I mit foredrag prøvede jeg at undersøge den tese at årsagen til at deiktiske morfemer findes i naturlige sprog, men ikke i andre tegnsystemer, er at de er dobbeltartikulerede, i modsætning til matematik, formel logik og nodeskrift, som er enkelt artikulerede.

Artikulation betyder leddeling. Den kan være vertikalt betydningsalternativer i koden (Jacobson 1967), fx skellet mellem cifrene i matematikken: *1, 2, 3 ...*, og mellem substantiver i paradigmet: *kvinde, mand, pige, dreng*. Den vertikale artikulation resulterer i et inventar af mindstetegn, en ordbog som skal kendes af tegnbrugere. Artikulationen kan også være horisontal som kombination af sekvenser i kæden, fx i syntagmer af tal og regnetegn i en ligning: $9 + 16 = 25$, eller i syntaktiske led i en sætning: *kvinde-n mød-te mand-en*. Billeder har ingen artikulation; der er hverken leddeling eller paradigmer af mulige alternativer i et billede. Matematik, prædikatslogik og nodeskrift og sprog er på denne måde artikulerede.

Men naturlige sprog har dobbelt artikulation, både vertikalt og horisontalt: en sætning kan indeles i enheder som hver har deres paradigmer, sætningsled, som kan indeles i ord, som kan indeles i mindstetegn (morfemer) som har hele ordforrådet som inventar. Det er den ene artikulation. Men morfemer kan igen indeles i enheder, som har deres inventar: 28 grafemer (bogstaver) eller ca. 40 fonemer.

Det danske skriftsprog fungerer på den måde at systemet af ord (morfe-mininventaret) og systemet af bogstaver (bogstavinventaret) ikke har noget systematisk med hinanden at gøre. *Man kan krybe i ly i en by, men man kan ikke krybe i læ bag en bæ.* Fonemer angiver ikke noget andet end sig selv.

Det kan utvetydigt vises at deiksis ikke har noget med dobbeltartikulation at gøre, for der findes enkeltartikulerede tegnsystemer som har deiksis. Amerikaneren Edward P. Forster fik i første tredjedel af 1900-tallet den ide at man kunne konstruere et kunstigt sprog uden dobbelt bogholderi og med korte ord og sætninger, blot man indrettede sproget lige som det matematiske (syntaktiske) decimalsystem.

Forster konstruerede kunstsproget *ro*, hvor *duc* betyder 'top', *dic* 'op', *dum* betyder 'bund', *dim* 'ned'. Meningsmodsætningen mellem *u* og *i* er den samme. Hvert bogstav har altså sin betydningskomponent og er dermed mindstetegn som kan kombineres morfologisk og syntaktisk. Hvis man så lader det andet bogstav i et ord modificere det førstes betydning, kan man med brug af ord på op til kun 5 bogstaver fra et inventar på 25 bogstaver få udtrykt over 200.000 ordbetydninger.

Tanken er i virkeligheden ikke så tosset. Vi kender den fra 20 spørgsmål til professoren: Verden kan inddeles i planterige, dyrerige, mineralrige eller begreb. Vi kender det også fra decimalklassedelingssystemet på vores biblioteker. Under 01,6 står fagbibliografier, under 57. står botanik, og under 01,657 står fagbibliografier om botanik. Og man finder det også i en begrebsordbog eller tesaurus.

En tekst med flere sætninger på sproget *ro* kunne så komme til at se således ud: *Abze radapav el in suda, ace rokab eco sugem, ace rajda ec kep,ace va eco, uz in suda asi in buba.* Ingen ord er over fem bogstaver og alligevel er meningen intakt. Meningen afsløres senere.

Foster (1908, 1910) foreslog i to skrifter (og systemet ændrede sig stadig gennem de næste 20 år) følgende begrebslige decimalklassifikationssystem i koden med tilhørende regler for morfologi og syntaks i kæden:

En initial vokal angiver ordklassen således:

Ordklasser	Eksempler
a- PRONOMINER	<i>ab</i> - jeg , <i>ac</i> - du
e- VERBER	<i>eba</i> - være, <i>el</i> - er
i-PRÆPOSITIONER	<i>in</i> - i, <i>iz</i> - blandt
...	

En initial konsonant angiver kategorien således:

Kategorier	Eksempler
b- TING (SUBSTANSER)	<i>babac</i> - ilt, <i>bacra</i> - ler
c- KVANTITET	<i>cafab</i> - beløb, <i>calif</i> - meget
f- FORM	<i>fabel</i> - synes, <i>fagam</i> - portræt
...	

Hver af disse kategorier kan så underinddeles ved at den efterfølgende vokal modificerer meningen, fx i et par af kategorierne således:

Underkategorier	Eksempler
ba TING (SUBSTANSER)	<i>babnac</i> - ilt, <i>bacra</i> - ler
be FORM AF ET MATERIALE	<i>bed</i> - væske, <i>bejab</i> - pulver
bi HIMMEL, VEJR	<i>bidab</i> - vind, <i>bigal</i> - regn
...	

Og dernæst bruges resten af bogstavpladserne og alfabetet til at betegne forskellige andre grammatiske forhold. Der er så kun tilbage med resten af bogstaverne i fembogstavsordene at fastlægge det af de enkelte ords betydning som måtte mangle efter de 3 første bogstaver så det kan læses i en ordbog. Eksempel: Ord med konsonanterne *m-l* betegner det vegetative (l) liv i dyr (m) (herunder mennesket). I ordbogen kan man så finde: *mala*: 'ånde', *male*: 'drikke', *muli*: 'mad', *molid*: 'tand', *molif*: 'mund', *molim*: 'mave', *malim*: 'fordøje'.

Og her kommer så oversættelse af ro-teksten: *Vor fader, som er i himlen, dit navn blive helliget, dit rige komme, din vilje ske, som i himlen således på jorden*. Men ser at det første ord, *abze*, er deiktisk: *a* (PRONOMEN) *b* (1.PERSON) + *z* (FLERTAL) + *e* (GENITIV) = 'vor'. Enkeltartikulerede tegnsystemer kan altså have deiksis. Min hypotese er fuldstændig falsificeret.

3. Dobbeltartikulering giver redundans og mening

Selv om Foster arbejdede ihærdigt i 25 år på at konstruere dette sprog med enkeltartikulation og ændrede dets fundamentale dele flere gange, kom det aldrig til at fungere, og der har næppe nogen sinde været kommunikeret for alvor ved hjælp af det.

Der er flere grunde til at sproget *ro* ikke kan bruges til kommunikation: Der er for lidt redundans, og der er for få kreative muligheder for ny mening. Vi har brug for redundans i sproget således at det kan fungere “in real time”. Vores hjerne kan ganske simpelt ikke processere informationerne så hurtigt som det skal ske hvis man skal opfatte mening med hvert enkelt bogstav, eller i tale med hvert enkelt fonem. Et enkeltartikuleret sprog ville også være lige så skørt som glas og hele meningen ville gå tabt med blot en enkelt trykfejl eller fejlløring på grund af støj.

Et dobbeltartikuleret naturligt sprog har en meget høj grad af redundans. Denne redundans ligger dels i rækken af fonemer eller bogstaver, dels i de begrænsede muligheder for kombination af morfemer til sætninger. Fonem og bogstavredundansen ses af følgende:

- (1) *Mn kn gdt ls n tkst dr r skrvt dn vklr,*
 e e e æ uui a æ e e e ee ue ooæ

Man kan godt alene på grund af bogstavsredundansen læse at der i den første sætning står *Man kan godt læse en tekst der er skrevet uden vokaler* (som udgør godt 1/3 af de løbende bogstaver), men man kan kun til nød (og måske på grund af den retoriske redundans ved syntaktisk parallelisme og meningsmæssig modsætning) gætte at der i den anden sætning står *men det er næsten umuligt at læse en tekst der er skrevet uden konsonanter* (som udgør ca. 2/3 af bogstaverne). Arabisk skrives da også uden vokaler og kan læses af mange som ikke udtaler ordene ens, fx *Abraham* og *Ibrahim*, *Jahve* og *Jehova*.

At matematik med enkeltartikulation og dermed ingen redundans, kan fungere som tegnsystem, skyldes det at matematiske ligninger ikke bruges til live kommunikation mellem menesker i virkelig tid af en fremstillet situation, men til produktion for evigheden af strenge af skrifttegn der kan genereres efter regler, eller bevises som sande per definition. Matematik skal, fordi det er grafiske tegn, ikke kommunikere ‘in real time’, og overflødig er derfor ikke nødvendigt. Men hvis man skal udtale matematik, dvs. hvis man læser ligninger op, kommunikerer det med et tegnsystem med dobbelt

artikulation: de syv matematisk mindstetegn i $9 + 16 = 25$ udtrykkes med ca. 30 fonemer: *ni plus seksten er lig med femogtyve*.

Projektet med sproget *ro* mislykkedes for det andet fordi man ikke kan dele alt hvad vi vil sige om verden op efter et decimalklassifikationssystem. Tallegemet og den diatoniske musik er endimensionale meningsuniverser. Men vores verdensbillede er multidimensionalt, så på tredje decimal betyder samme bogstav ikke det samme i to ord (hvad cifrene i tallene og noderne jo faktisk gør). En vigtig grund til at man ikke kan have et enkeltartikuleret talesprog som *ro*, er de udtrykte og kommunikerede meningers manglende mangfoldighed. Det som enkeltartikulerede matematiske ligninger og formel logik er om, er altid tallenes størrelse og ligningernes velformethed, dvs. om de er tautologier med sandhedsværdi per definition. Den eneste mening man skal kunne opfatte ved læsning af matematiske tegn er om et tal kommer efter et andet i talrækken. Ganske vist er der uendeligt mange tal, men de ligger alle sammen på den samme dimension. Man ved altid hvilken kategori meningens elementer hører til. Matematikkens fremstillede verden er i den forstand endimensional.

Det samme gælder notationen af musik; der er kun mening på en dimension, nemlig den diatoniske toneskala. Der findes mange syntaktiske regler om rene og falske toner, om harmoniske og uharmoniske klange og om tegnets (melodiens) begyndelse, midte og slutning, men det regulerede er ikke andet end notation af (vestlig) musik.

Naturlige sprog kan (vertikalt) artikulere semantiske modsætninger på uendeligt mange dimensioner; og hvis der ikke findes ord for at udtrykke noget nyt, kan almindelige sprogbrugere i sproglige tekster lave nye ord, fx *pc*, *smiley*, *sociale medier*, *opdatering* og lave metaforer der bryder de syntaktiske og semantiske regler i sproget, til at udtrykke aldrig før kommunikerede tanker, metaforer fx (*syntaktisk*) *flytning*, *government and binding*.

Mens hovedfunktionen af naturlige talesprogs tegnsystemer er at være redskab til kommunikation, er hovedfunktionen for det matematiske tegnsystem og den formelle logik at være redskab til tænkning, en forlængelse af hukommelsen.

4. Mening skal forankres

Ved visuelle tegn uden fast placering (billeder, skrift, matematik, noder) kan udsigelse og interpretation være adskilt i tid og rum. Tegntolkerne har dermed ikke, som ved gestus og tale, automatisk kendskab til tid og sted for tegnets produktion, og eksplicit deiksis kan derfor ikke fungere. En flaskepost med *Kom og frels mig! Jeg befinder mig i dag lige her* fungerer bare ikke.

I sådanne tekster må tegngiveren forankre tekstens produktion ved konventionelle henvisninger til årstal og geografiske adresser. Man kan angive udsigelsens tid, sted og personer i breve og dagbøger med datering og underskrift: *Århus 14. april 2017*, i aviser, og bøger ved kolofoner, på nettet med hjemmesideadresser.

Visuelle tegnformer som tegngiveren giver fast placering, kan godt have deiktisk mening, for da forudsætter placeringen af de eksplicite tegn at den fremstillede situation er den samme som interpretationssituationen (Togeby 2016).

2)

Når en cyklist rækker sin arm ud, er meningen (med den deiktiske mening understreget): ‘Jeg drejer til højre om lidt’; trafikskiltet der står ved siden af vejen betyder: ‘Du møder to sving om lidt’; og piktogrammet angiver: ‘Der er unisextoiletter lige fremad for dig’. Den deiktiske mening er ikke angivet ved særlige explicitte bemærkelsesværdige (saliente) former, men tegngiveren har ved at give tegnets form en fast placering, forudsat (præsupponeret) at meningen er situationelt forankret til situationen hvor tegnet tolkes. Armen sidder på cyklisten, skiltet er sat op på et bestemt sted på vejen og piktogrammet er placeret lige over eller foran døren ind til toilettet.

Mod denne analyse kan man indvende at alle artefakter er naturlige ‘tegn på’ hvordan de er lavet. Alt hvad der kaldes tegn, har det som Grice

(1957) kalder *naturalig mening*, og som Peirce (1994) kalder *indeksisk mening*, dvs. tegnets form er symptom på og virkning af hvad der har skabt den. Når et barn har røde pletter er det symptom på mæslinger, når en person gaber, er det et symptom på at hun er søvnig; når der kommer røg af en skorsten, er det tegn på at der er ild i komfuret eller kaminen. Naturlige tegn på noget er således ikke andet end at en betragter forstår årsagerne til visse formers forekomst i en situation, og der behøver ikke at være nogen tegngiver eller nogen kommunikation.

Kommunikative tegn er, i modsætning til naturlige tegn, tegn for noget. De involverer udover den naturlige mening det som Grice beskriver ved begrebet *non-natural meaning*, som han noterer *mean_{NV}*: produce some effect in an audience by means of the recognition of this intention”.

Kommunikative tegn forudsætter således intention fra tegngiverens side og intention fra tegntolkernes side om at aflæse tegngiverens intention, så tegntolkerne forstår tegnets mening gennem deres forståelse af tegngiverens hensigt. Hvis man ser ikke-naturlig mening fra tegntolkernes synsvinkel, må man beskrive det som (Tomasello 2003):

(3) ‘Du har til hensigt [at jeg skal dele din opmærksomhed på [X]]’

Kommunikative tegn der fungerer som middel til kommunikation mellem mennesker, har altid denne ikke-naturlige, refleksive intention som tegngiveren i alle tre nævnte eksempler på deiksis også har i og med den faste placering af tegnets form.

Den gestus at en cyklist rækker højre arm ud som advarsel om sit snarlige højresving, er ikke blot symptom på hendes hensigt, men er også en advarsel med reflektiv intention. En højrearm strakt ud til siden signalerer nemlig kun snarligt højresving når den sidder på en cyklist der er trafikant på kørebanen. Det at en mand der står på fortovet, udstrækker højre arm, tæller ikke som snarligt højresving, og det at en betjent der står midt i et kryds og rækker højre arm ud, er et påbud til at de modkørende skal dreje til venstre. Medtrafikanterne må forstå at cyklisten har den hensigt at de skal opfatte noget fordi det opfatter at hun som cyklist og medtrafikanter har denne hensigt.

På samme måde vil et færdselsskilt med sin placering angive at tegngiveren (de kommunale trafikmyndigheder) har den hensigt at tegntolkerne (de modkørende trafikanter) skal forstå at de snarligt vil møde to vejsving, fordi de indser at skiltet er stillet op i den hensigt. Et piktogram angiver hvor toilettet er fordi man forstår at det er sat op for at vise det.

Meningen med en meddelelse hænger således uløseligt sammen med hvordan den fremstillede situation relateres til den retoriske situation, og hvordan den retoriske situation forankres. Der er fem måder det kan ske på: 1. implicit og forudsat forankring af den fremstillede situation til tegntolkningens tid og sted, 2. henvisning med eksplicite og konventionelle deiktiske former til elementer i den retoriske situation (hvilket forudsætter 1.), 3. konventionel henvisning til historiske og geografiske begivenheder, tider, steder og personer som står i et velkendt forhold til den retoriske situation, 4. der er ingen opfattelig relation, og 5. forankring på skrømt, nemlig i fiktion.

1. Implicit og forudsat forankring. Den retoriske situation er forudsat som et implicit anker for tegnets mening som derved bliver situationel. Det gælder alle tegn med fast placering af tegnets form i forhold til den retoriske situations tid, sted og personer: gestus og tale, hvor tegngiverens udsigelse og tegntolkernes interpretation af tegnenes former finder sted i samme situation, nemlig den retoriske situation, men også trafikskilte og piktogramskilte, som med hensigt er fast placeret så de angiver at den fremstillede situation er den hvor tegntolkerne perciperer tegnenes former.
2. Eksplicit konventionel deiksis. Den fremstillede situation indgår i den retoriske situation fordi der med eksplicite konventionelle deiktiske morfemtegn (*jeg, du, her, nu*) henvises til elementer i den retoriske situation, som forudsættes at være kendt for tegntolkerne. Det gælder alle sproglige tekster, både mundtlige (som også har situationel forankring) og skriftlige (som kan have vilkårlig placering og kan interpreteres uafhængigt af situationen hvor den er produceret). Sproglige sætninger skal nemlig indeholde finitte verber der bøjes i deiktisk tid og har dermed eksplicit deiktisk forankring. Sproglige tegnheder der ikke indeholder finitte verber, fx et enkeltstående nominal som titel på et maleri: *Tordenskjold*, har så ved sin faste placering implicit forudsat forankring til billedet.

3. Eksplicit henvisning til relater til den retoriske situation. Tegngiveren kan forankre den retoriske situation ved konventionel henvisning til tider, steder, personer og begivenheder som står i et kendt forhold til den, dvs. ved datering, stedsbestemmelse og underskrift i breve, aviser, dagbøger og kolofoner på bøger.
4. Ingen forankring. I tegnsystemer hvor der ikke er tidsbøjede finitte verber (matematik, formel logik og noder) og i generiske sætninger, fx *Løven er et rovdyr*, hvor præsensformen ikke henviser til nutid, men til enhver tid, er der ingen forankring af meningen til den retoriske situation. Meningen er generisk, dvs. handler ikke om specifikke situationer, men om mulige situationer. Generisk mening er tautologisk i den forstand at meningen ikke siger mere end det der er defineret ved meningen med de elementer der indgår i den. Generisk mening er en slags normering af hvordan man i den retoriske situation i det hele taget kan kommunikere om den fremstillede situation.
5. Forankring på skrømt. Det sker fx i jeg-romaner og noveller, hvor det er tegngiverens intention at deiksis ikke fungerer. Klaus Rifbjergs roman *Operaelskeren* begynder fx således: 21-2:

“Jeg ved godt, hvad der driver mig til dette, selv om jeg ikke forstår mig selv. Se på ordet forstår.”

Det ser ud som en dagbog hvor deiksis ikke fungerer (der er ikke noget årstal og nogen underskrift). Men samtidig er der på forsiden forfatternavn og bogtitel, og i kolofonen står der © *Klaus Rifbjerg 1966*. Så de deiktiske ord er bevidst ikke til at tolke for læserne, og det falder ind under overgenren skønlitteratur.

5. Matematik og logik er uforankret og generisk

Grunden til at matematik og formel logik ikke har deiksis er, som beskrevet ovenfor, ikke at de er enkeltartikulerede tegnsystemer, men for det første at de er tegnsystemer der er født visuelle, og uden fast placering ikke er situationelt forankret. Eksplicit deiksis ville altså ikke kunne give mening i sådanne systemer.

Men for det andet er matematik og prædikatslogik formelle sprog der ikke er opstået som middel til kommunikation og ikke skal meddele information om noget andet end om systemet selv. De er aksiomatiske systemer der alene defineres ved syntaks, nemlig ved et sæt udefinerede aksiomer (grundsætninger) og nogle regler med hvilke man kan aflede teoremer af aksiomerne (Hofstadter 1979). Hvis teoremerne kan produceres på grundlag af aksiomerne efter reglerne, kan de tilskrives mening efter samme ordbog som aksiomerne. Systemet sikrer sandhedskonstans. Semantikken tilordnes hver enkelt mindsteenhed i en en-til-en-ordbog og det udelukker homonymi. Et konstrueret tegnsystem genererer fx følgende teorem som derved er bevist:

$$(4) 25 \bullet 9 \blacksquare 16$$

Man kan nu tillægge elementerne i dette system forskellige betydninger af tegnene \bullet og \blacksquare . Enten betyder \bullet minus, og \blacksquare lig med, eller også betyder \bullet lig med og \blacksquare plus:

$$(5) 25 - 9 = 16$$

$$(6) 25 = 9 + 16$$

I begge semantikker er teoremerne sande fordi aksiomerne og produktionsreglerne (som ikke er vist her) udgør et konsistent system. Formelle sprog er således defineret ved syntaks, mens naturlige sprog først og fremmest skal kommunikere semantik, og det ved hjælp af syntaks. Så matematik og prædikatslogik handler slet ikke om hvad tegnene henviser til, men kun om sandhedskonstans mellem sætninger. Og eftersom deiksis handler om hvad tegnene henviser til, er der slet ikke plads til deiksis i formelle systemer.

For det tredje er de semantikker man tilordner de matematiske og logiske syntaktiske systemer, altid generiske, dvs. viser hvilke udsagn der er sande per definition og i grunden er tautologiske. Der bliver aldrig i disse systemer henvist specifikt til individer, men kun til vilkårlige elementer i klasser af individer, det som i logikken kaldes variable. Meningen med tegn, fx \bullet og \blacksquare , er det som defineres ved aksiomerne og slutningsreglerne, så det er sandt per definition at $25 - 9 = 16$. Der er ingen informationer i denne ligning andre end konsekvenserne af definitionerne.

Det betyder endvidere at formelle tegnsystemer alene hviler på princippet om kompositionalitet, dvs. at meningen med en helhed er lig med meningen

med delene og meningen med måden de er kombineret på. Naturlige sprog er derudover styret af princippet om funktionalitet, dvs. at meningen med en del er bestemt af dens funktion i helheden. Det samme formelement kan have forskellige betydninger i forskellige funktioner, hvad man fx ser i homonymer: *en ret linser*, *Riber Ret*, *den er ret stor*, *ret ind*. Deiksis kan betragtes som en form for homonymi og kan ikke forekomme i formelle sprog der alene hviler på kompositionalitet. De deiktiske størrelser *jeg* og *du* betyder to forskellige ting i denne ene sætning: *Jeg hørte at du sagde: "Jeg forventer at du kommer"*.

6. Naturlige sprog har fire typer af mening

Resultatet af undersøgelsen af forholdet mellem enkelt- og dobbeltartikulerede tegnsystemer, eksplicit konventionel deiksis og situationel forankring kan sammenfattes i følgende skema:

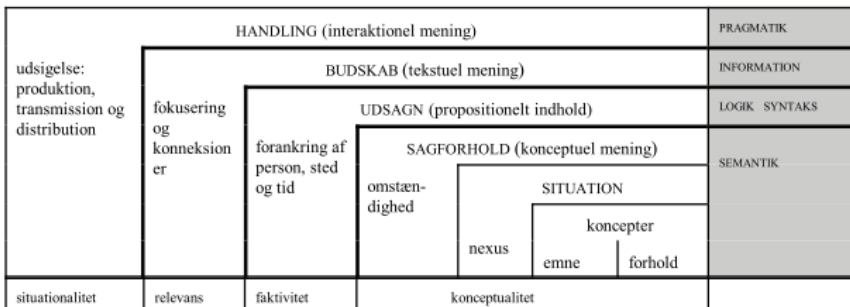
(7)

auditiv		Visuel		
formen udgør et forløb i tid		formen forløber ikke i tid, men skal evt. tolkes i tid		
fast placering af formen: den fremstillede situation er forankret i tegntolkernes tid og rum		vilkårlig placering: uforankret mening		
TALE: Eksplicit deiksis fungerer	GESTUS: Eksplicit deiksis (pegning) fungerer	PIKTOGRAM: Ingen eksplicit deiksis	SKRIFT: Eksplicit deiksis fungerer ikke	MATEMATIK, LOGIK, NODER: ingen deiksis
generisk	specifik henvisning		specifik og generisk henvisning	generisk henvisning

De forskellige tegnsystemer: tale, gestus, piktogrammer, skrift, matematik, logik og noder, adskiller sig på en række parametre: om de er auditive eller visuelle, om formen udgøres af et forløb i tid eller er stabil (selv om den som skrift skal tolkes i tid), om tegnenes form er fast placeret i tid og rum eller vilkårligt placeret, og om tegnenes henvisninger er specifikke, generiske, eller med mulighed for begge dele. Disse egenskaber ved tegnsystemerne er definerende for at systemerne tale og gestus har eksplicite og konventionelle deiksisformer (hhv. deiktiske ord som *jeg*, *du*, *her*, *nu* og pegning), at trafikskilte ingen eksplicit deiksis har, at deiksis i skrift uden anden forankring af meddelelsen ikke giver mening, således at matematik, logik og noder ikke har eksplicit deiksis, og at meningen med disse tegnsystemer ikke er forankret til en specifik situation, men altid er generiske.

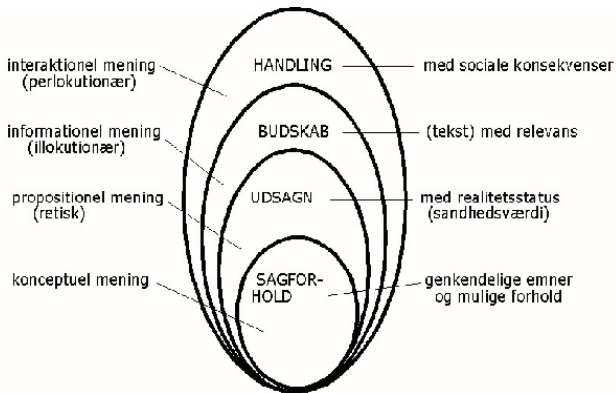
Brugen af konventionelle tegn indebærer, i modsætning til brugen af rent analoge billedtegn, artikulation, dvs. tegn der er leddelte både i koden (paradigmatisk) og i kæden (syntagmatisk). De er valgt ud af et inventar af mindstetegn (morfemer), og de kan kombineres, dvs. at mindre enheder på et lavere niveau i komposition udgør konstituenten af større enheder på et højere niveau. Der er på alle niveauer korrespondens mellem formen på et niveau og en bestemt type af mening: Formens niveauer er morfemer (og ord), sætninger, tekster og handlinger, og de svarer til hhv. konceptuel, propositionel, informationel og interaktionel mening.

Morfem- og ordlaget med leksikalske morfemer har konceptuel eller generisk mening; syntakslaget med grammatiske morfemer og ordstilling i sætninger har propositionel eller logisk mening med sandhedsværdi; på tekstlaget hvor flere sætninger er sat sammen til en helhed, er nogle informationer sat i baggrunden og et informationelt fokuseret budskab sat i forgrunden, og på handlingslaget udgør tegnet sociale handlinger mellem de specifikke og virkelige kommunikationsparter. Lagene svarer til de underdiscipliner som har udviklet sig i sprogvidenskaben: leksikalsk semantik, morfologi, syntaks og logik, tekstlingvistik med relevans-teori og pragmatik med talehandlingslære.

Det særlige ved de fire forskellige typer af mening er at de ydre typer er metakommunikation om de indre typer, som det fremgår af følgende løgmodel (Togebj 2003):

(9)

På alle fire lag kan der skelnes mellem elementer der er typer, og som er defineret funktionelt ved de forskelle (i formen) som gør en forskel (i meningen), og elementer der som eksemplarer er varianter af typerne, varianter som tegnbrugeren ser bort fra fordi de ikke giver mening – i det valgte tegnsystem. Typerne er defineret og afgrænset på forskellig måde for hvert lag: morfemer som det der er resultatet af kommutationsprøven (Hjelmslev 1966); sætninger som det der passerer acceptabilitetsprøven, og som kan genereres af en formel syntaks (Chomsky 1957); ytringer (tekster) som det som er intenderet med reflektiv intention om et relevant budskab til tegntolkerne om en sag (Grice 1975); kommunikative handlinger som er styret af konstituerende regler for social interaktion (i modsætning til af regulerende regler for hvordan tekster fokuseres på budskabet, Searle 1969).

Fænomenet deiksis hører til på to forskellige planer, nemlig både på det propositionelle plan idet der med deiksis udpeges identificerbare elementer i den fremstillede verden, men samtidig på det interaktionelle plan fordi elementer fra den retoriske situation indgår som elementer i den fremstillede situation; tegnet handler altid bl.a. om de kommunikerende parter (ofte som regulerende handling).

At matematik, formel logik og nodeskrift ikke har deiksis, skyldes således (ikke at disse tegnsystemer er enkeltartikulerede, men) 1. at de er født grafiske, og at tegnenes former ikke har nogen fast konventionel placering, 2. at matematik og prædikatslogik ikke er naturlige sprog, men formelle sprog som er defineret alene ved syntaks som så kan tildeles en af flere mulige semantiske tolkninger, og 3. at de kun kan tildeles semantik på en dimension af mening, mens naturlige sprog har en multidimensional semantik.

Henvisninger

- Chomsky, N. (1957): *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Foster, E.P. (1908): *Ro*. Cincinnati: The Ro Company.
- Foster, E.P. (1910): *Ro, an international language based on the classification of ideas*. Cincinnati: The Ro Company.
- Grice, H.P. (1957): Meaning. *Philosophical Review* 66, 377-88.
- Grice, H.P. (1975): Logic and Conversation. I: *Syntax and Semantics, vol. 3. Speech Acts*. Cole, P. & Morgan, J. (red.) New York: Academic Press.
- Hjelmslev, L. (1943, 1966): *Omkring Sprogteoriens grundlæggelse*. København: Akademisk Forlag.
- Hofstadter, D.R. (1979): *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*. New York: Vintage Books.
- Jakobson, R. (1967): Closing statement: Linguistics and poetics. I: *Style in Language*. Sebeok, T.A. (red.). Cambridge, Massachusetts: MIT Press. Optrykt og oversat af Wille, N.E. som *Lingvistik og Poetik*, i *Vindrosen* 14: 7.
- Peirce, C.S. (1994): *Semiotik og pragmatisme*. København: Samlerens Bogklub.
- Searle, J.R. (1969): *Speech Acts*. Cambridge Massachusetts: Cambridge University Press.
- Togeby, O. (2003): *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Togeby, O. (2014): *Bland blot genrerne - ikke teksterne*. København: Samfundslitteratur.
- Togeby, O. (2015): Sprog og identitet. *Skandinaviske Sprogstudier Årgang 6: 3*.
- Togeby, O. (2016): Gaden er et hav af tegn: Lær at svømme! I: *Gaden: æstetisk, sprogligt, kulturelt*. Gammelgaard, L., Hornbek, B.R., Jørgensen, H. & Norup, L. (red.). Hellerup: Spring.
- Tomasello, M. (2003): *Constructing a language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.

Sin, hendes og KorpusDK

Sten Vikner & Katrine Rosendal Ehlers

Abstract

We will briefly present our analysis of the four reflexive/non-reflexive types of pronouns in Danish (jf. Vikner 1985 and Ehlers & Vikner 2017), which each have to comply with two conditions: One type of condition on elements with/without *selv* (i.e. *sig/hende* vs. *sig selv/hende selv*), and another type of condition on elements with/without *sig* (i.e. *sig/sig selv* vs. *hende/hende selv*).

We will then show how the difference between the reflexive possessive and the non-reflexive possessives (*sin* vs. *hendes*) fits into this system, and we will examine how compatible our predictions are with data from the Danish national corpus, *KorpusDK*. We assume that *sin* corresponds to both *sig* and *sig selv*, and we argue against the view that there is a difference between *sin* and *sin egen* which corresponds to the difference between *sig* and *sig selv*.

Finally we will discuss the language change that seems to be taking place at the moment, from a situation where *sin* may only have a singular antecedent to the new situation where *sin* may also have a plural antecedent.

Nøgleord: refleksiver, possessive refleksiver, koreference, antecedent, infinitte ledsætninger, KorpusDK, dansk

1. Indledning

Denne artikel vil undersøge det danske reflektivsystem, med særlig fokus på de possessive former, altså på forskellen mellem *sin*, *sit* og *sine* på den ene side og *hendes*, *hans*, *dens*, *dets* og *ens* på den anden. Imidlertid mener vi at denne forskel kun kan undersøges i sammenhæng med resten af det danske reflektivsystem, og afsnit 2 giver derfor først en introduktion til vores analyse af det samlede danske reflektivsystem (jf. Vikner 1985 og Ehlers &

Vikner 2017), inklusive de possessive former i afsnit 2.2. I afsnit 3 sammenholder vi vores forudsigelser vedrørende de possessive former med data fra KorpusDK. Afsnit 4 diskuterer anvendelsen af *sin* med flertalsantecedent, afsnit 5 undersøger om forskellen mellem *sin* og *sin egen* svarer til forskellen mellem *sig* og *sig selv*, og afsnit 6 indeholder konklusionen.

Men først nogle indledende bemærkninger om infinitte sætninger. For Diderichsen (1946) og mange andre er en sætning per definition en finit sætning. Vi vil imidlertid gå ud fra at der også findes infinitte sætninger (som fx Vikner 2014a og Kristensen 2015).

I (1) er alle sætninger, både finite og infinitte sætninger, markeret med []:

(1)	a.		[Hun	fotograferede	Rundetårn.]
	b.	[Jeg så	[hende	fotograferer	Rundetårn.]]
	c.	[Hun lovede mig [	at	fotograferer	Rundetårn.]]
	d.	[Det var umuligt [	at	fotograferer	Rundetårn.]]
	e.	[Det er moderne [	at	fotograferer	sig selv.]]
	f.	* [Vi	fotograferede	sig selv.]	

Det vi kalder for en infinit ledsætning, betegnes som en “skjult sætning” hos Diderichsen (1946:56) og som en “sekundær prædikation” hos Hansen & Heltoft (2011:596).

Vi mener endvidere at alle sætninger har et subjekt, også de infinitte sætninger i (1)c-e, selvom dette ikke kan høres eller ses. Det er man efter vores mening nødt til at antage i (1)e, fordi man ellers ville blive nødt til at tillade den mulighed at *sig selv* kan optræde uden antecedent. Antagelsen af en sådan mulighed ville være ret uheldig fordi man i princippet så ville forudsige at sætninger som (1)f er mulige i dansk. I (1)f er koreference mellem subjekt og objekt umulig på grund af den morfologiske forskel mellem 1. og 3. person, hvilket forudsiger at (1)f er ugrammatisk, dog kun forudsat at vi antager at *sig selv* skal have en antecedent. Hvis (1)e derimod antages at vise at *sig selv* ikke behøver en antecedent, så mangler vi en forklaring på hvad der er galt med (1)f. Derfor går vi ud fra at *sig selv* altid skal have en antecedent, også i (1)f.

En anden fordel ved antagelsen af et usynligt subjekt i hver af de infinitte ledsætninger (1)c-e er at man kan redegøre for hvad der sker med de to semantiske roller der tilskrives af verbet *fotograferer*: objektet *Rundetårn/sig selv* tilskrives rollen TEMA, og det usynlige subjekt tilskrives rollen AGENS.

Som i Vikner (2014a:175) og andre generative analyser vil vi bruge betegnelsen PRO for dette usynlige subjekt, der altså findes i mange infinitte ledsætninger. Alt efter hvad verbet i matrix-sætningen er, kan PRO være

koreferent med subjektet i matrix-sætningen, (2)a, eller med objektet i matrix-sætningen, (2)b. Hvis verbet i matrix-sætningen hverken tilhører samme gruppe som *love* eller samme gruppe som *overtale*, så kan PRO også have det der kaldes arbitrær reference, (2)c:

(2)	a.	[Hun ₁ lovede mig	[PRO ₁ at fotografere Rundetårn.]]	Subjektskontrol af PRO
	b.	[Hun overtalte mig ₂ til	[PRO ₂ at fotografere Rundetårn.]]	Objektskontrol af PRO
	c.	[Det var umuligt	[PRO _{arb} at fotografere Rundetårn.]]	Arbitrær reference

I resten af artiklen vil vi anvende følgende tre notationer, men kun der hvor de er relevante for vores analyse: kantede parenteser, [], til at afgrænse sætninger, inkl. ledsætninger, PRO til at indikere et usynligt subjekt i en infinit ledsætning, og understregninger til at angive koreferente udtryk. Når et eksempel med understregninger anføres som grammatisk eller ugrammatisk, gælder dette derfor kun den interpretation af sætningen som understregningerne angiver, se fx (14)a nedenfor.

2. Overblik over det danske reflexivsystem

2.1 Første person: mig og mig selv

Hvor der i fx det engelske reflexivsystem “bare” skal gøres en forskel mellem to typer elementer: *her* og *herself*, skal vi i dansk holde rede på op til fire forskellige typer elementer: *sig*, *sig selv*, *hende* og *hende selv*. For at det ikke skal blive for svært, vil vi begynde i den nemme ende, hvor der kun er en distinktion at holde rede på: **±selv**, dvs. forskellen i fx første person mellem *mig selv*, (3), og *mig*, (4) (bemærk at vi i stedet ligeså godt kunne have valgt anden person ental *dig/dig selv*, eller første person flertal *os/os selv*, eller anden person flertal *jer/jer selv*):

		Antecedent	
(3)	a.	<u>Jeg</u> skælder altid <u>mig selv</u> ud.	Subjekt (i den mindste sætning ¹)
	b.	Anne og Bo fortalte <u>mig</u> en historie om <u>mig selv</u> .	Non-subjekt (i den mindste sætning)
	c.	* <u>Jeg</u> overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe <u>mig selv</u>].	Subjekt uden for infinit sætning
	d.	* Anne og Bo lovede <u>mig</u> [PRO at hjælpe <u>mig selv</u>].	Non-subjekt uden for infinit sætning
	e.	* <u>Jeg</u> tror [at Anne og Bo vil hjælpe <u>mig selv</u>].	Subjekt uden for finit sætning
	f.	* Anne og Bo fortalte <u>mig</u> [at de ville hjælpe <u>mig selv</u>].	Non-subjekt uden for finit sætning
	g.	* Anne og Bo skældte <u>mig selv</u> ud.	(Ingen antecedent)

1. I et eksempel som [Anne og Bo fortalte Dorthe [at de ville hjælpe mig]] vil den mindste sætning der indeholder *mig* være [at de ville hjælpe mig], hvorimod den mindste sætning der indeholder *Dorthe* vil være [Anne og Bo fortalte Dorthe at de ville hjælpe mig].

- (4) a. * Jeg skælder mig altid ud.
 b. * Anne og Bo fortalte mig en historie om mig.
 c. Jeg overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe mig].
 d. Anne og Bo lovede mig [PRO at hjælpe mig].
 e. Jeg tror [at Anne og Bo vil hjælpe mig].
 f. Anne og Bo fortalte mig [at de ville hjælpe mig].
 g. Anne og Bo skældte mig ud.

(5) **Generaliseringer vedr. *mig* & *mig selv*, (3) og (4):**

- a. *mig selv* (+*selv*) kræver en antecedent, og denne antecedent skal findes i den mindste sætning der indeholder *mig selv* (dens egen sætning), uanset om denne sætning er finit eller ej.
 b. *mig* (-*selv*) må ikke have en antecedent i den mindste sætning der indeholder *mig* (dens egen sætning), uanset om denne sætning er finit eller ej.

(I 4(d) er den mindste sætning der indeholder *mig*, den infinitte indlejrede sætning. I (4)g er den mindste sætning der indeholder *mig*, derimod hele den finitte hovedsætning.)

Hermed har vi taget det første skridt til skemaet for det danske reflexivsystem (som foreslået i Vikner 1985:46 og i Ehlers & Vikner 2017):

(6)	+selv skal have en antecedent i den mindste sætning	-selv må ikke have en antecedent i den mindste sætning
	<i>mig selv, dig selv, os selv, jer selv</i>	<i>mig, dig, os, jer</i>

Denne forskel er helt parallel til de engelske forskelle *myself/me* og *herself/her*.

2.2 Possessiver: *sin* og *hendes*

Lad os nu betragte den anden dimension i det danske reflexivsystem, nemlig det vi vil kalde distinktionen **±sig**, som vi finder den i de possessive pronominer i tredje person, mellem *sin*, (7), og *hendes*, (8). Denne forskel er mindre udbredt end **±selv**, men den findes i alle de skandinaviske sprog og også uden for Skandinavien, fx i latin, selvom den hverken findes i engelsk, tysk eller fransk.

<p>(7) a. <u>Dorthe</u> skælder altid <u>sine</u> børn ud.
 b. * Anne og Bo fortalte <u>Dorthe</u> en historie om <u>sine</u> børn.
 c. <u>Dorthe</u> overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe <u>sine</u> børn].
 d. * Anne og Bo lovede <u>Dorthe</u> [PRO at hjælpe <u>sine</u> børn].
 e. * <u>Dorthe</u> tror [at Anne og Bo vil hjælpe <u>sine</u> børn].
 f. * Anne og Bo fortalte <u>Dorthe</u> [at de ville hjælpe <u>sine</u> børn].
 g. * Anne og Bo skældte <u>sine</u> børn ud.</p> | <p style="text-align: center;">Antecedent</p> <p>Subjekt (i den mindste sætning)
 Non-subjekt (i den mindste sætning)
 Subjekt uden for infinit sætning
 Non-subjekt uden for infinit sætn.
 Subjekt uden for finit sætning
 Non-subjekt uden for finit sætning
 (Ingen antecedent)</p> |
|---|--|

- (8) a. * Dorthe skælder altid hendes børn ud.
 b. Anne og Bo fortalte Dorthe en historie om hendes børn.
 c. Dorthe overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe hendes børn].
 d. Anne og Bo lovede Dorthe [PRO at hjælpe hendes børn].
 e. Dorthe tror [at Anne og Bo vil hjælpe hendes børn].
 f. Anne og Bo fortalte Dorthe [at de ville hjælpe hendes børn].
 g. Anne og Bo skældte hendes børn ud.
- (9) **Generaliseringer vedr. *sin* & *hendes*, (7) og (8):**
 a. *sin* (+*sig*) kræver en antecedent, og denne antecedent skal være et subjekt indeholdt i den **mindste finitte sætning** der indeholder *sin*.
 b. *hendes* (-*sig*) må ikke have som antecedent et subjekt indeholdt i den **mindste sætning** der indeholder *hendes*.

(I (7)c er den mindste sætning der indeholder *sine*, den infinitte indlejrede sætning. I (7)a er den mindste sætning der indeholder *sine*, derimod hele den finitte hovedsætning. I både (7)a og (7)c er den mindste finitte sætning der indeholder *sine*, hele den finitte hovedsætning.)

Bemærk asymmetrien mellem “den mindste finitte sætning” i (9)a og “den mindste sætning” i (9)b, som er baseret på at både (7)c og (8)c er mulige. Vi mener altså at denne asymmetri kan beskrives helt præcist, og dermed er vi uenige med Togeby (2004:146), som skriver: “I akkusativ + infinitiv og akkusativ med *at*-infinitiv (§§ 68, 176-177) er det ikke klart hvordan reglen virker”. Hermed har vi taget det andet skridt til skemaet for det danske reflexivsystem:

(10)	
+<i>sig</i> skal have et subjekt som antecedent i den mindste finitte sætning	<i>sin</i>
-<i>sig</i> må ikke have et subjekt som antecedent i den mindste sætning	<i>hans, hendes,</i> <i>dens, dets</i>

Nu kan vi så gå videre og se hvad der sker når man bruger det fulde system med begge distinktioner: **±*sig*** som beskrevet i dette afsnit, og **±*selv*** som beskrevet i det foregående afsnit.

2.3 Tredje person: *sig selv*, *hende selv*, *sig* og *hende*

I afsnit 2.1 behandlede vi én binær distinktion, **±*selv***, altså en forskel mellem to typer elementer: *mig* og *mig selv*. I afsnit 2.2 behandlede vi en anden binær distinktion, **±*sig***, altså også en forskel mellem to typer elementer: *sin* og *hendes*. Nu går vi videre til det fulde system i dansk, hvor begge de

ovennævnte binære distinktioner er relevante, både **±selv** og **±sig**. Det er derfor det fulde system skelner mellem fire typer elementer: *sig selv*, (11), *hende selv*, (12), *sig*, (13), og *hende*, (14).

		Antecedent
(11)	a. <u>Dorthe</u> skælder altid <u>sig selv</u> ud.	Subjekt (i den mindste sætning)
	b. * <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> en historie om <u>sig selv</u> .	Non-subjekt (i den mindste sætning)
	c. * <u>Dorthe</u> overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe <u>sig selv</u>].	Subjekt uden for infinit sætning
	d. * <u>Anne</u> og Bo lovede <u>Dorthe</u> [PRO at hjælpe <u>sig selv</u>].	Non-subjekt uden for infinit sætn.
	e. * <u>Dorthe</u> tror [at Anne og Bo vil hjælpe <u>sig selv</u>].	Subjekt uden for finit sætning
	f. * <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> [at de ville hjælpe <u>sig selv</u>].	Non-subjekt uden for finit sætning
	g. * <u>Anne</u> og Bo skældte <u>sig selv</u> ud.	(Ingen antecedent)
(12)	a. * <u>Dorthe</u> skælder altid <u>hende selv</u> ud.	
	b. <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> en historie om <u>hende selv</u> .	
	c. * <u>Dorthe</u> overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe <u>hende selv</u>].	
	d. * <u>Anne</u> og Bo lovede <u>Dorthe</u> [PRO at hjælpe <u>hende selv</u>].	
	e. * <u>Dorthe</u> tror [at Anne og Bo vil hjælpe <u>hende selv</u>].	
	f. * <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> [at de ville hjælpe <u>hende selv</u>].	
	g. * <u>Anne</u> og Bo skældte <u>hende selv</u> ud.	
(13)	a. * <u>Dorthe</u> skælder <u>sig</u> altid ud.	
	b. * <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> en historie om <u>sig</u> .	
	c. <u>Dorthe</u> overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe <u>sig</u>].	
	d. * <u>Anne</u> og Bo lovede <u>Dorthe</u> [PRO at hjælpe <u>sig</u>].	
	e. * <u>Dorthe</u> tror [at Anne og Bo vil hjælpe <u>sig</u>].	
	f. * <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> [at de ville hjælpe <u>sig</u>].	
	g. * <u>Anne</u> og Bo skældte <u>sig</u> ud.	
(14)	a. * <u>Dorthe</u> skælder <u>hende</u> altid ud.	
	b. * <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> en historie om <u>hende</u> .	
	c. <u>Dorthe</u> overtalte Anne og Bo til [PRO at hjælpe <u>hende</u>].	
	d. <u>Anne</u> og Bo lovede <u>Dorthe</u> [PRO at hjælpe <u>hende</u>].	
	e. <u>Dorthe</u> tror [at Anne og Bo vil hjælpe <u>hende</u>].	
	f. <u>Anne</u> og Bo fortalte <u>Dorthe</u> [at de ville hjælpe <u>hende</u>].	
	g. <u>Anne</u> og Bo skældte <u>hende</u> ud.	
(15)	Generaliseringer vedr. <i>sig selv</i>, <i>hende selv</i>, <i>sig</i> & <i>hende</i>, (11)-(14):	
	a. <i>sig selv</i> (+<i>sig</i>, +<i>selv</i>) kræver en antecedent, og denne antecedent skal ikke alene findes i den mindste sætning der indeholder <i>sig selv</i> , den skal også være et subjekt.
(= forener kravene til <i>mig selv</i> og til <i>sin</i> , (5a) & (9a))	
	b. <i>hende selv</i> (-<i>sig</i>, +<i>selv</i>) kræver en antecedent, og denne antecedent skal findes i den mindste sætning der indeholder <i>hende selv</i> , men den må ikke være et subjekt.
(= forener kravene til <i>mig selv</i> og til <i>hendes</i> , (5a) & (9b))	
	c. <i>sig</i> (+<i>sig</i>, -<i>selv</i>) kræver en antecedent, og denne antecedent skal være et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning der indeholder <i>sig</i> , men <i>sig</i> må ikke have en antecedent indeholdt i den mindste sætning.
(= forener kravene til <i>mig</i> og til <i>sin</i> , (5b) & (9a))	
	d. <i>hende</i> (-<i>sig</i>, -<i>selv</i>) må ikke have en antecedent indeholdt i den mindste sætning der indeholder <i>hende</i> .
(= forener kravene til <i>mig</i> og til <i>hendes</i> , (5b) & (9b))	

Der er altså to forskellige typer betingelser i dansk.

- (16) a. \pm *selv* hænger sammen med om elementet skal/kan have en antecedent inden for den mindste sætning: *mig, sig, hende* vs. *mig selv, sig selv, hende selv*.
- b. \pm *sig* hænger sammen med om elementet skal have en antecedent som er et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning, hvilket gælder *sig, sig selv, sin*, eller om elementet ikke må have en antecedent som er et subjekt indeholdt i den mindste sætning, hvilket gælder *hende, hende selv, hendes*.

\pm *selv*-distinktionen er forskellen mellem forskellige spalter/søjler i nedenstående skema, (17).

\pm *sig*-distinktionen er forskellen mellem forskellige linjer/rækker i nedenstående skema, (17).

Begge distinktioner kan sættes ud af spil: \pm *selv* spiller ikke nogen rolle for de possessive pronominer, og \pm *sig* spiller ikke nogen rolle uden for tredje person.

(17)	\pm <i>selv</i> skal have en antecedent i den mindste sætning	\pm <i>selv</i> må ikke have en antecedent i den mindste sætning	<u>Ingen \pm<i>selv</i>-forskel</u> (possessiver)
\pm <i>sig</i> skal have et subjekt som antecedent i den i mindste finitte sætning	<i>sig selv</i>	<i>sig</i>	<i>sin</i>
\pm <i>sig</i> må ikke have et subjekt som antecedent i den mindste sætning	<i>ham selv, hende selv, den selv, det selv, dem selv</i>	<i>ham, hende, den, det, dem</i>	<i>hans, hendes, dens, dets</i>
<u>Ingen \pm<i>sig</i>-forskel</u> (1. & 2. person & deres)	<i>mig selv, dig selv, os selv, jer selv</i>	<i>mig, dig, os, jer</i>	<i>min, din, vores, jeres, deres</i>

Både \pm *selv*- og \pm *selv*-generaliseringerne henviser til “den mindste sætning”, og denne symmetri betyder at der **ikke** er optionalitet *sig/sig selv* nogen steder – forudsat at der er tale om et argument².

Til gengæld er der en asymmetri hvad angår \pm *sig*, idet \pm *sig*-generaliseringen henviser til “den mindste finitte sætning”, hvor \pm *sig*-generaliseringen henviser til “den mindste sætning”. Denne asymmetri resulterer i **optionalitet** *sig/hende* i infinitte ledsætninger, jf. at både (13)c og (14)c er mulige (helt parallelt til optionaliteten *sin/hendes* i infinitte ledsætninger, se (7)c og (8)c).

Vi sagde ovenfor at man som dansktalende skal holde rede på op til fire forskellige typer elementer (*sig, sig selv, hende* og *hende selv*), men som man

2. Dvs. forudsat at det drejer sig om en position hvor *sig/sig selv* kan erstattes med et andet nominalt udtryk. Forholdene omkring *sig* uden argumentstatus er noget anderledes (altså forholdene omkring *sig* i en position hvor *sig* ikke kan erstattes med et andet nominalt udtryk), se Ehlers & Vikner (2017).

kan se her, er situationen faktisk endnu mere kompliceret: Der er hele **ni** forskellige typer/grader af refleksivitet (de ni hvide felter), også selvom den niende type nok ikke udgør den allerstørste udfordring (der er nemlig ingen restriktioner på anvendelsen af *min, din, vores, jeres, deres*).

Ikke desto mindre må denne mangfoldighed være lidt af en udfordring for dem der tilegner sig dansk, men som vist ovenfor er det hele måske ikke helt så kompliceret som man kunne frygte: De **ni** forskellige typer/grader af refleksivitet (de ni hvide felter) kan beskrives med **to binære** distinktioner (de fire grå felter).

3. Data fra KorpusDK vedrørende *sin* og *hendes*

3.1 Metode

Vi vil her præsentere en KorpusDK-baseret undersøgelse af det analysen i (17) forudsiger angående *sin* og *hendes*. En tilsvarende KorpusDK-baseret undersøgelse vedr. *sig* og *sig selv* findes i Ehlers & Vikner (2017), hvorimod vi endnu ikke har undersøgt hverken *hende/hende selv* eller *mig/mig selv*.

Vi har afgrænset undersøgelsen til fire kontekster:

(18)	a.	<i>at</i>		verbum i infinitiv			<i>sin/hendes</i>
				b.			<i>sin/hendes</i>
				c.		præposition	<i>sin/hendes</i>
				d.		præposition	<i>sin/hendes</i>

Sin dækker over alle bøjningsformerne, dvs. *sin, sit* og *sine*. *Hendes* dækker over alle de possessive pronominer i tredje person ental, dvs. *hendes, hans, dens, dets* og *ens*. Vi udelukker tredje person flertal, *deres*, da *sin* på dansk kun bruges med henvisning til ental. Se dog afsnit 4 nedenfor, hvor vi viser at denne restriktion til ental formentlig er ved at forsvinde.

De fire kontekster i (18) er langt fra de eneste der tillader refleksiver, men de er de mest interessante, idet alle indhøstede eksempler indeholder infinitte ledsætninger, hvilket vil sige at de i princippet tillader både eksempler med **lokale** antecedenter (dvs. med en antecedent indeholdt i den mindste sætning der indeholder *sin/hendes*) og eksempler med **ikke-lokale** antecedenter (dvs. med en antecedent uden for den mindste sætning der indeholder *sin/hendes*, men indeholdt i den mindste finitte sætning):

- (19) a. lokal antecedent: [Han vil passe godt på sin hund].
 b. lokal antecedent: Jeg overtalte ham₂ til [PRO₂ at passe godt på sin hund].
 c. ikke-lokal antecedent: Han overtalte mig₂ til [PRO₂ at passe godt på sin hund].
 d. ingen subjektsantecedent: *Du overtalte mig₂ til [PRO₂ at passe godt på sin hund].
 e. ingen subjektsantecedent: *Jeg₁ lovede ham [PRO₁ at passe godt på sin hund].

(19)d,e viser at *sin* ikke er muligt hvis det ikke har et subjekt som antecedent.

Vi er nødt til at forlange tilstedeværelsen af infinitivmærket *at* i (18)a,c, fordi vi ellers også ville indhøste eksempler uden infinitte ledsætninger (som fx (19)a), hvilket vi gerne vil undgå for at sikre at de statistiske oplysninger om fordelingerne mellem lokale og ikke-lokale læsninger udelukkende er baseret på kontekster hvor hverken den ene eller den anden er udelukket på forhånd. Kravet om tilstedeværelsen af *at* fører desværre til udelukkelse af mange relevante eksempler (inkl. fx *Jeg så [ham passe godt på sin hund]*), men ellers havde vi som sagt også indhøstet eksempler der ville have udelukket en ikke-lokal læsning.

Konstruktionerne med præposition og præsens participium er inspireret af Hvilshøj (2000:29), hvor eksemplerne på ikke-lokale reflexiver alle har formen i (18)d.

For (18)a gav søgningen cirka 13.000 resultater med *sin*, så derfor er tallene i den første søjle i tabellen i (20) kun skønnet, baseret på en optælling og sortering af et randomiseret udsnit på 10 % af sætningerne. Randomiseringen (som blev foretaget ved hjælp af *Python 3.5*) sikrer at udsnittet er nogenlunde repræsentativt for det samlede datasæt.

3.2 Resultater og diskussion

(20) og (21) opsummerer resultaterne af undersøgelsen af henholdsvis *sin* og *hendes* i KorpusDK.

(20)	<i>at</i> - inf. - <i>sin</i> (kun talt 10 % af <i>sin</i>)	præs.part. - <i>sin</i>	<i>at</i> - inf. - P - <i>sin</i>	præs.part. - P - <i>sin</i>
1 ikke-lokal	0,9 % (120)	0 % (0)	2,8 % (38)	31,0 % (99)
2 lokal	99,1 % (12540)	100 % (42)	96,8 % (1317)	69,0 % (220)
3 ingen subjektsantec.	0 % (0)	0 % (0)	0,4 % (5)	0 % (0)
	100 % (12660)	100 % (42)	100 % (1360)	100 % (319)

(21)	<i>at</i> - inf. - <i>hendes</i>	præs.part. - <i>hendes</i>	<i>at</i> - inf. - P - <i>hendes</i>	præs.part. - P - <i>hendes</i>
1 ikke-lokal	3,6 % (72)	12,5 % (2)	4,5 % (24)	8,9 % (4)
2 lokal	5,0 % (100)	6,3 % (1)	5,0 % (27)	0 % (0)
3 ingen subjektsantec.	91,4 % (1820)	81,3 % (13)	90,5 % (485)	91,1 % (41)
	100 % (1992)	100 % (16)	100 % (536)	100 % (45)

Tabellerne er organiseret efter de fire sætningskonstruktioner brugt til søgningen, (18). Hver af de fire søjler repræsenterer tallene fra den manuelle sortering af sætningerne for den pågældende konstruktion. Tallene for *sin* og *hendes* præsenteres i hver sin tabel. For både *sin* og *hendes* er rækkerne opdelt i forhold til lokalitet (ikke-lokal, lokal, og manglende subjektsantecedent, se (19)b-e).

I betragtning af at vores analyse forudsiger at række 1 i (20), *sin* med ikke-lokal antecedent, vil indeholde mange eksempler, er den relative hyppighed temmelig lav i de tre første søjler, men dog ikke i den fjerde søjle, præsens participium med præposition. Denne søjle har en langt højere relativ hyppighed af ikke-lokalt *sin* end de tre andre: 31 % mod de tre andre søjlers relative hyppighed mellem 0 % og 3 %. Som søjle to viser, er der ingen tilfælde overhovedet af ikke-lokalt *sin* efter præsens participium uden præposition. Denne mangel kan dog være et rent tilfælde på grund af den lave absolutte hyppighed af denne konstruktion i det hele taget. Her er eksempler på de tre typer:

- (22) a. Så medmindre kunstnerne selv, som Jacob Martin Strid, der fik et farvefirma til [PRO at sponsorere sin sørøverfantasi på den store gavl ved Folkets Park] ...
(KorpusDK, Politiken, 2000)
- b. ---
- c. Lars "hulk og-hyl" Muhl har altid været et totalt overvurderet medieflip, som blot har været dygtig nok til at få nogen til [PRO at betale for sit ingen-forstår-mig-flæb].
(KorpusDK, B.T., 1991)
- d. Arturo Kramer kom stadig nærmere med [guldtænderne blinkende i sin smilende mund].
(KorpusDK, Familie Journalen, 1985)

Række 2 i (20), *sin* med lokal antecedent, har en høj relativ hyppighed i alle fire grammatiske konstruktioner, som også forudsagt af vores analyse. Her er eksempler på de fire typer:

- (23) a. Valeria Solanas ønskede [PRO at udnytte sine 15 minutter til det yderste] ...
(KorpusDK, Jyllands-Posten, 1998)
- b. Et billede viser [general de Gaulle ledende sine sejrige tropper i land], hvor Makien allerede har gjort kål på den tyske modstand.
(KorpusDK, Politiken, 2000)
- c. ... at Mike Tyson havde udviklet sig til en éndimensionel bokser, der ikke var i stand til [PRO at afvige fra sin egen fastsatte kurs] ... (KorpusDK, Dagbladet Aktuelt, 1997)
- d. Ofte oplever man [ham filosoferende i sit glasbur] - og helst med en sæk trukket ned over hovedet.
(KorpusDK, Jyllands-Posten, 1998)

Række 3 i (20), *sin* der ikke er koreferent med et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning, burde ifølge vores analyse være tom. Der er dog 5 tilfælde af denne konstruktion i tredje søjle, svarende til en relativ hyppighed på 0,4 %. I alle tilfælde er antecedenten et objekt, hvilket ellers ikke er tilladt, se (7)d ovenfor:

- (24) a. De udstilles i øjeblikket i New York på en endnu større Matisse udstilling, som Louvre Pompidou-centeret ikke har råd til [PRO at overtage i sin helhed].
(KorpusDK, Information, 1992)
- b. [Svaret fra Radioens Chefredaktion har jeg næppe ret til at referere i sin helhed], men jeg kan oplyse, at grunden til nedlæggelsen af klassisk morgen er radioens ønske om større musikfaglighed i præsentationen af den klassiske musik"
(KorpusDK, Politiken, 2001)
- c. I år er det efterhånden længe siden, at hele verden lærte ham [PRO at kende under sit kælenavn, "Tiger"], og nøjagtig et år siden, at han som den yngste nogensinde vandt Masters-turneringen med en rekordstor margin og en samlet turneringsrekord i 18 under par.
(KorpusDK, Jyllands-Posten, 1998)
- d. "[...]" gentog Tyge, rodede i skuffen og fandt en kuglepen, som han vellystigt begyndte [PRO at skille i sine bestanddele].
(KorpusDK, *Virtuosen*, 1992)
- e. Iggy Pop har prøvet sig selv af på alle måder, men har mirakuløst nok overlevet, og [PRO at dømmes efter sin sidste lp, "Brick By Brick", som kom tidligere på året], i bedre form end nogen sinde.
(KorpusDK, Berlingske Tidende, 1990)

(24)a,b viser samme mønster. I begge tilfælde er *sin* en del af *i sin helhed*, der ifølge *Den Danske Ordbog* (DDO) udgør en fast vending, og vi vælger derfor ikke at betragte (24)a,b som egentlige modeksempler. (24)c-e er derimod rigtige modeksempler, også selvom de ikke er helt velformede i vores ører.

Som forudsagt af vores analyse indeholder række 1 i (21), ikke-lokalt *hendes*, eksempler på denne konstruktion i alle fire søjler, med en relativ hyppighed mellem 3,6 og 12,5 %. Her er eksempler på de fire typer:

- (25) a. Gielgud fik et af de traditionsrige teatre på West Ends Shaft[e]sbury Avenue omdøbt til [PRO at bære hans navn].
(KorpusDK, Politiken, 2000)
- b. Hun sad omgivet af kiste efter kiste [PRO indeholdende hendes udstyr] og foran et bjerg af gaver.
(KorpusDK, fyldepennen.dk, intet årstal)
- c. Fyrst Gaimar bød normannerne fyrstelige summer for [PRO at blive i hans hær] og forsvare Salerno mod muslimerne og andet røverpak. (KorpusDK, skønlitteratur, 1986)
- d. Forsigtigt, og med [sit hjerte dunkende imod hans hage], gik han i grotten.
(KorpusDK, fyldepennen.dk, intet årstal)

Række 2 i (21), lokalt *hendes*, er problematisk i forhold til vores analyse, idet analysen forudsiger at denne række er tom, hvilket ikke er tilfældet. Den relative hyppighed i de fire søjler ligger mellem 0 og 6,3 %. Disse tal er ikke så forskellige igen fra tallene for ikke-lokalt *hendes* i række 1 i samme tabel. I absolutte tal finder vi bl.a. 100 eksempler på lokalt *hendes* i første søjle. Den hyppighed af lokalt *hendes* er dog stadig meget lavere end hyppigheden for lokalt *sin*, (100 vs. 12540) og det ville være svært, på baggrund af vores data, at beskrive valget mellem lokalt bundet *hendes* og *sin* som optionalitet eller fri variation – i modsætningen til forholdet mellem ikke-lokalt *hendes* og ikke-lokalt *sin*, hvor vi forudsiger optionalitet, og hvor tallene er meget tættere på hinanden, (120 vs. 72).

Her er eksemplerne på de tre typer i række 2 i (21):

- (26) a. Der var en gang en pige her for [PRO at aflevere hendes bil].
 (KorpusDK, Jyllands-Posten, 1998)
- b. ... og da ertertiens lov heller ikke her på bjerget var ophævet, forlod den overlæssede vogn sin ejermand og trillede adstadigt og i et roligt tempo lige så stille ned ad bjerget igen, [PRO efterladende dens tykke ejermand næsten oppe ved målet].
 (KorpusDK, fyldepennen.dk, intet årstal)
- c. Jeg kiggede på Ben-Ban-Doo og han fortsatte med [PRO at fortælle om hans færden på kirkegården].
 (KorpusDK, fyldepennen.dk, intet årstal)
- d. ---

Jensen (2009: 15-16) dokumenterer en meget høj anvendelse af *hendes* med lokal antecedent i Vinderup og Odder inden for de seneste 40 år, ligesom han finder signifikante stigninger i anvendelsen af *hendes* med lokal antecedent i København og i Næstved inden for de seneste 40 år. Hertil kommer at ifølge Jul Nielsen (1986) og Hagedorn & Jørgensen (2009) har mange jyske dialekter konsekvent lokalt anvendt *hendes* og i nogen tilfælde også et *sin* der kan bruges uden subjektsantecedent. Det er derfor ikke umuligt at de tilfælde vi og Jensen finder i korpusdata, repræsenterer dialektal variation eller i det mindste dialektpåvirkning. Spørgsmålet er så om der er en tilsvarende højere end forventet anvendelse af *hende* med lokal antecedent (altså om man parallelt med (26)a også finder *Der var en gang en pige her for [PRO at aflevere et billede af hende selv]*), hvilket vi langt fra er sikre på, men desværre har vi endnu ikke optalt data der kan sige noget om det.

Række 3 i (21), *hendes* der ikke er koreferent med et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning, udgør det store flertal af *hendes*-eksemplerne i KorpusDK, mellem 81,3 og 91,4 % på tværs af søjlerne. Dette er helt i

overensstemmelse med vores analyse, idet *hendes* i modsætning til *sin* ikke er tvunget til at have en subjektsantecedent indenfor den finite sætning. Her er eksempler på de fire typer:

- (27) a. Det er vigtigt [PRO at afklare hendes økonomiske forhold].
(KorpusDK, Søndags-B.T., 1989)
- b. Hvem kerede sig om, hvorvidt der nogen sinde kom en fuldgod roman, [PRO bærende hans navn øverst].
(KorpusDK, skønlitteratur, 1985)
- c. Klubbens topscorer er venstre back Oleg Lvov, og meget kommer til [PRO at afhænge af hans spillehumør].
(KorpusDK, Dagbladet Aktuelt, 1997)
- d. [PRO Balancerende på hans øjenlåg] slipper jeg det hele...
(KorpusDK, skønlitteratur, 1992)

På trods af den uventet høje forekomst af lokalt *hendes* mener vi at vores analyse, (17), beskriver de undersøgte data ganske godt. Som forudsagt af analysen, finder vi at *sin* både kan optræde lokalt og ikke-lokalt, og at der er optionalitet i valget mellem ikke-lokalt *sin* og ikke-lokalt *hendes*. Den samme optionalitet mener vi ikke at kunne dokumentere i valget mellem lokalt *sin* og lokalt *hendes*, hvor *sin* i langt størstedelen af tilfældene er den foretrukne form.

4. *sin* med flertalsantecedent

Dansk skiller sig ud fra norsk og svensk ved at det refleksive possessive *sin/sit/sine* ikke kan have en flertalsantecedent (norske og svenske eksempler fra Hulthén 1944:117):

- (28) a. *De elsker sit barn. (dansk)
b. De elsker sit barn. (norsk)
c. De älskar sitt barn. (svensk)
- (29) a. * Alle bar de hjembygden i sine hjerter. (dansk)
b. Alle bar de hjembygden i sine hjerter. (norsk)
c. Alla bar de hembygden i sina hjärtan. (svensk)

Når Ludvig Holberg (1684-1754) bruger *sin/sit/sine* med en flertalsantecedent, bliver det normalt set som en “norvagisme”, fx hos Skautrup (1953: 28, 37):

- (30) Ved det samme lærer de at kiende sine egne og andres Fejl hvilket ikke andet end være meget nyttigt. (1731, Ludvig Holberg: *Hexerie eller Blind Allarm*, II.2)

Alligevel ser der ud til at dukke flere og flere eksempler op i moderne dansk hvor *sin/sit/sine* refererer til en flertalsantecedent, og netop det er emnet for Katrine Rosendal Ehlers' igangværende ph.d.-projekt (Ehlers u. forb.).

Følgende eksempler er næsten alle fra KorpusDK (og vi finder dem temmelig uacceptable):

- (31) a. Hertil kommer produktionsafgiftsfondene, [der har sine indtægter fra afgift på kvæg, svin, høns, heste, kartofler, kaniner etc.] (KorpusDK, Det fri Aktuelt, 1990)
 b. [Selv om begge parter baserede sine beregninger på forslaget gennemførelse], ville ingen spille ud med et konkret krav. (KorpusDK, Det fri Aktuelt, 1990)
 c. Jeg er sikker på, at der er mange fædre, [som gerne vil have sine børn boende hos sig]. (KorpusDK, Ekstra Bladet, 1988)
 d. Tænk hvor mange gange det er lykkedes socialdemokraterne at få det borgerlige Danmark til [PRO at finansiere sine velfærdsstatsideer]. (KorpusDK, Berlingske Tidende, 1990)
- (32) a. Her sætter containerskibe sit store præg på den årlige opgørelse med 81 skibe. (KorpusDK, Jyllands-Posten, 2000)
 b. [Når teenagere tænder sin første cigaret] ... (Radioavis, DR P1, 03.02.2010, 18:05)

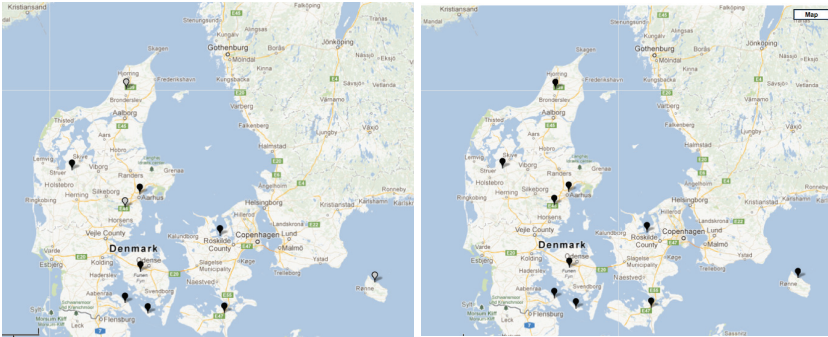
Vi har konsulteret op imod 100 personer med dansk som modersmål, og de er alle enige med os i at selvom alle eksempler i (31) og (32) er uacceptable, så er (32)a-b mere uacceptable end (31)a-d. På samme måde bliver (28)a bedømt som mere uacceptabel end (29)a. Med andre ord ser det ud til at være endnu mere umuligt for *sin/sit* (i ental) at have en flertalsantecedent, end det er for *sine* (i flertal) at have en flertalsantecedent.

Vi inviterer vores læsere til selv at se om de finder (33)b bedre eller dårligere end (34)b:

- (33) a. Forældrene var kede af [PRO ikke at have tid nok til deres børn].
 b. *Forældrene var kede af [PRO ikke at have tid nok til sine børn].
- (34) a. Forældrene var kede af [PRO ikke at have tid nok til deres barn].
 b. *Forældrene var kede af [PRO ikke at have tid nok til sit barn].

Denne type eksempler blev testet i DanDiaSyn, og (33)b blev bedømt en lille smule mere positivt end (34)b:

- (35) a. Forældrene var kede af ikke at have tid nok til sine børn = (33)b
 b. Forældrene var kede af ikke at have tid nok til sit barn = (34)b

(□ hvid = acceptabel, ■ grå = medium, ■ sort = ikke acceptabel) (Kilde: Lundquist 2014:528-529)

Man finder også *sin/sit/sine* med flertalsantecedenter i de forskellige korpora, og med højere frekvens i LANCHART's talesprogskorpus (og med svagt stigende frekvens i de skriftlige korpora):

(36)	Korpus90	Korpus2000	LANCHART (Jensen 2009:7)
samlet antal <i>sin/sit/sine</i>	92877	81818	1247
antal <i>sin/sit/sine</i> med flertalsantecedent	~500	~700	45
Procentdel med flertalsantecedent	0,54 %	0,86 %	3,61 %

5. *sin* vs. *sin egen*

Ifølge Hansen & Heltoft (2011:593) er der en parallel mellem forskellen *sig/sig selv* og forskellen *sin/sin egen*, således at *sin* ikke kan have en lokal antecedent i eksempler af typen (37)c:

- (37) a. Man kan ikke høre talerens stemme.
 b. Man kan ikke høre sin egen stemme.
 c. *Man kan ikke høre sin stemme. (Hansen & Heltofts (2011:593) bedømmelse)

Vi finder imidlertid (37)c fuldt acceptabel, jf. også følgende eksempel fra KorpusDK som er næsten parallelt med (37)c (se endvidere (23) ovenfor):

- (38) Den bløde sne, der endnu ligger tilbage efter nattens snevejr, gør at man slet ikke kan høre sine skridt på de hvide skovstier. (KorpusDK, fyldepennen.dk, intet årstal)

Vi er med andre ord enige med Risager (1973:20, n1) og Julien (2015: 6-7) i at forholdet mellem *sin* og *sin egen* ikke er parallelt til forholdet mellem *sig* og *sig selv*.

Dette understøttes også af de meget forskellige frekvenser af disse udtryk i KorpusDK. Som det ses i (39), bliver forholdet mellem *sin* med lokal antecedent og *sin* med ikke-lokal antecedent i en given søjle helt genspejlet af forholdet mellem *sin egen* med lokal antecedent og *sin egen* med ikke-lokal antecedent i samme søjle. Det ser således ud til at lokalitet ikke spiller nogen rolle for forskellen mellem *sin* og *sin egen*.

(39)	<i>at</i> - inf. - <i>sin (egen)</i> (kun talt 10 %)	præs.part. - <i>sin (egen)</i>	<i>at</i> - inf. - P - <i>sin (egen)</i>	præs.part. - P - <i>sin (egen)</i>
<i>sin egen</i>				
1 ikke-lokal	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	20 % (1)
2 lokal	100 % (1310)	100 % (2)	100 % (163)	80 % (4)
	100 % (1310)	100 % (2)	100 % (163)	100 % (5)
<i>sin</i>				
3 ikke-lokal	1,1 % (120)	0 % (0)	3,2 % (38)	31,2 % (98)
4 lokal	98,9 % (11230)	100 % (40)	96,8 % (1154)	68,8 % (216)
	100 % (11350)	100 % (40)	100 % (1192)	100 % (314)

I (40), fra Ehlers & Vikner (2017), kan man derimod tydeligt se at forholdet mellem *sig* med lokal antecedent og *sig* med ikke-lokal antecedent i en given søjle på ingen måde genspejles af forholdet mellem *sig selv* med lokal antecedent og *sig selv* med ikke-lokal antecedent i samme søjle. Det ser således ud til at lokalitet spiller en helt afgørende rolle for forskellen mellem *sig* og *sig selv*.

(40)	<i>at</i> - inf. - <i>sig (selv)</i> (kun talt 10 %)	præs.part. - <i>sig (selv)</i>	<i>at</i> - inf. - P - <i>sig (selv)</i>	præs.part. - P - <i>sig (selv)</i>
<i>sig selv, +arg</i>				
1 ikke-lokal	0 % (0)	0 % (0)	0,6 % (2)	0 % (0)
2 lokal	100 % (2410)	100 % (12)	99,4 % (345)	100 % (5)
	100 % (2410)	100 % (12)	100 % (347)	100 % (5)
<i>sig, +arg</i>				
3 ikke-lokal	96,3 % (260)	100 % (3)	96,2 % (75)	100 % (119)
4 lokal	3,7 % (10)	0 % (0)	3,8 % (3)	0 % (0)
	100 % (270)	100 % (3)	100 % (78)	100 % (119)

Vi konkluderer derfor at man ikke kan sige at *sin egen* og *sin* har samme krav om forskellig distribution som *sig selv* og *sig* har, og at det er mere realistisk at betragte *sin egen* som en emfatisk version af *sin* frem for at betragte det som et helt andet element. Modsat mener vi at tallene understøtter vores analyse af *sig selv* og *sig*, nemlig at disse to er helt forskellige elementer med forskellige krav til distribution, og at *sig selv* ikke bare er en emfatisk version af *sig*.

6. Konklusion

Som nævnt i indledningen antager vi at der findes både finitte og infinitte sætninger, og at alle sætninger har et subjekt. Ved hjælp af bl.a. disse antagelser kan vi opstille følgende stringente system af generaliseringer for refleksiver og andre pronominer i dansk (gentaget fra (17) og fra Ehlers & Vikner 2017):

(41)	+selv skal have en antecedent i den mindste sætning	-selv må ikke have en antecedent i den mindste sætning	Ingen ±selv-forskel (possessiver)
+sig skal have et subjekt som antecedent i den mindste finitte sætning	<i>sig selv</i>	<i>sig</i>	<i>sin</i>
-sig må ikke have et subjekt som antecedent i den mindste sætning	<i>ham selv, hende selv, den selv, det selv, dem selv</i>	<i>ham, hende, den, det, dem</i>	<i>hans, hendes, dens, dets</i>
Ingen ±sig-forskel (1. & 2. person & deres)	<i>mig selv, dig selv, os selv, jer selv</i>	<i>mig, dig, os, jer</i>	<i>min, din, vores, jeres, deres</i>

Et element i en celle skal rette sig efter to generaliseringer, både den der står øverst i samme spalte, og den der står længst til venstre i samme linje. For *sig* gælder det således at det ikke må have nogen antecedent i den mindste sætning (kravet til elementer der er **-selv**), men også at det skal have et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning som antecedent (kravet til elementer der er **+sig**). Dette er kun muligt hvis den mindste sætning der indeholder *sig*, ikke er finit, idet “den mindste sætning” og “den mindste finitte sætning” så vil referere til to forskellige sætninger (se også afsnit 2.3). For *sig selv* gælder det derimod at det skal have en antecedent i den mindste sætning (kravet til elementer der er **+selv**), og at det skal have et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning som antecedent (kravet til elementer

der er **+sig**). Resultatet er at antecedenten for *sig selv* skal være subjektet i den mindste sætning der indeholder *sig selv*.

Hvor *sig* og *sig selv* således enten skal have eller ikke må have en antecedent i den mindste sætning, er der intet sådant krav til *sin*. Idet *sin* hverken er **+selv** eller **-selv**, som vist i (41) og som argumenteret i afsnit 5, skal *sin* udelukkende overholde kravet til elementer der er **+sig**, altså at det skal have et subjekt indeholdt i den mindste finitte sætning som antecedent, hvilket som vist tillader både en lokal og en ikke-lokal antecedent.

Som man kan se, passer vores analyses forudsigelser slet ikke så dårligt på data for *sin* og *hendes* i KorpusDK, i og med at der i de fleste af de tilfælde som analysen ikke forventer, findes forholdsvis få eksempler. Der er dog en relativt klar undtagelse, nemlig anvendelsen af det possessive *hendes* med lokal antecedent.

KorpusDK siger selvfølgelig kun noget om det skrevne sprog, og der ser klart ud til at være mere variation i det talte sprog (både aldersmæssigt og regionalt), men ikke desto mindre håber vi i denne artikel³ at have præsenteret en sammenhængende analyse som også en sådan variation kan beskrives ud fra.

3. Tak til to anonyme fagfællebedømmere, til Eva Engels, Henrik Jørgensen, Karen Margrethe Pedersen og Carl Vikner, og til publikum ved MUDES 16 i Aarhus og ved Grammatiknetværkets konference i København (begge i oktober 2016), til redaktørerne af dette nummer af *Ny forskning i grammatik* og ikke mindst til de studerende i Sten Vikners kurser om komparativ syntaks. Katrine Rosendal Ehlers' del af denne forskning var led i hendes igangværende ph.d.-projekt med den foreløbige titel "*Sig*" vs. "*dem*", "*sin*" vs. "*deres*" – *Number sensitive reflexive pronouns and language change in Danish*. Sten Vikners del af denne forskning var en del af to forskningsprojekter ved Aarhus Universitet, finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation: *Objektspositioner – komparativ syntaks i et tværeteoretisk perspektiv* og *Ligheder og forskelle mellem sætninger og nominalgrupper – sammenlignende syntaks på tværs af teoretiske tilgange*.

Henvisning

- Brandt, S. (2008): Reflexivity and effectonality in Danish. *Acta Linguistica Hafniensia* 40, 45-109.
- Diderichsen, P. (1939): Om Pronominerne sig og sin. *Acta Philologica Scandinavica* 13, 1-95.
- Diderichsen, P. (1946): *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal. 3. udgave 1962, Genoptrykt 1984.
- Ehlers, K. R. (under forberedelse): “Sig” vs. “dem”, “sin” vs. “deres” – Number sensitive reflexive pronouns and language change in Danish. Ph.d.-projekt, Aarhus Universitet.
- Ehlers, K. R. & Vikner, S. (2017): *sig, sig selv* og KorpusDK – hvorfor det er svært både at skælde sig ud og at skille sig selv ud. Under udgivelse i *MUDS 16-16. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Aarhus Universitet. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/ehle17a.pdf> (lokaliseret 11.04.2017)
- Hagedorn, K. T. & Jørgensen, H. (2009): The status of the pronoun *sin* in Western Jutland. Ms. Aarhus Universitet.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hellan, L. (1988): *Anaphora in Norwegian and the Theory of Grammar*. Foris: Dordrecht.
- Holmberg, A. (1984): On Certain Clitic-like Elements in Swedish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 13.
- Hulthén, L. (1944): *Studier i jämförande nordisk syntax*, part I, Göteborg Högskolas Årsskrift 50.3. Göteborg: Elanders Bogtryckeri.
- Hvilshøj, U. (1998): Refleksivitet i dansk: Sig og sig selv i et typologisk perspektiv, speciale, Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Hvilshøj, U. (2000): Om *sig* og *sig selv*. *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 26+27, 11-34. <www.nys.dk/article/view/13408/11414> (lokaliseret 11.04.2017)
- Jensen, T. J. (2009): Refleksivt anvendte pronominer i moderne dansk. *Ny forskning i grammatik* 16, 131-151.
- Julien, M. (2015): Microvariation in Norwegian long distance binding. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 94, 1-35.
- Kristensen, S. A. (2015): Infinitte ledsætninger. I: *MUDS 15-15. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Hansen, I. S. & Hougaard, T. T. (red.). Aarhus Universitet, 197-216.
- Lundquist, B. (2014): Number sensitive anaphors, and short distance

- pronouns. *Nordic Atlas of Linguistic Structures (NALS) Journal* 1, 527-534. <www.tekstlab.uio.no/nals#/chapter/51> (lokaliseret 11.04.2017)
- Nielsen, B. Jul (1986): Om pronominet sin i jysk. *Danske folkemaal* 28, 41 -101.
- Risager, K. (1973): Hvor kommer 'selv' fra?. Manuskript, Københavns Universitet.
- Skautrup, P. (1953): *Det Danske Sprogs Historie III* (1700-1870). København: Gyldendal.
- Togeby, O. (2004): *Fungerer denne sætning? – Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Vikner, S. (1985): Parameters of Binder and of Binding Category in Danish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 23. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn85a.pdf> (lokaliseret 11.04.2017)
- Vikner, S. (1986): Parameters of Binding in Danish and English, speciale, Institut for Engelsk, Københavns Universitet.
- Vikner, S. (2014a): Kan en konstituent være både subjekt og objekt på samme tid? – om indlejrede infinitivsætninger på dansk. I: *Problemer og perspektiver i dansk syntaks – med Kristian Mikkelsen som anledning*. Togeby, O., Vikner, S. & Jørgensen, H. (red.). Odense: Syddansk Universitetsforlag, Universitets-Jubilæets danske Samfund, 171-191. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn14a.pdf> (lokaliseret 11.04.2017)
- Vikner, S. (2014b): Possessorens status inden for nominalgruppen. *Ny forskning i Grammatik* 21, 193-211. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn14b.pdf> (lokaliseret 11.04.2017)